

**'N TEOLOGIES-EMPIRIESE ONDERSOEK NA DIE ROL
WAT GEMEENTEBOU IN DIE BEPLANNING EN OPRIGTING
VAN KERKKOMPLEKSE BINNE
DIE NEDERDUITSCH HERVORMDE KERK VAN AFRIKA
DIE AFGELOPE TIEN JAAR GESPEEL HET**

deur

JAN HENDRIK LODEWYK TRUTER

voorgelê ter gedeeltelike vervulling vir die graad

**Magister Artium
(Teologie)**

in die

**FAKULTEIT TEOLOGIE
UNIVERSITEIT VAN PRETORIA**

2005

Studieleier: Prof dr Malan Nel

Summary

This thesis includes a literary, as well as an empirical study examining the degree to which congregations within the Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika took church growth into consideration in the planning and erection of church centres during the past ten years.

The methodology of practical theology is reflected by means of three concepts, namely: understanding, explanation and change. This study focuses mainly on the first two concepts - expressed as the hermeneutical understanding and the empirical reality. The third concept could be examined in a further study, in conjunction with research already done in this study.

The hermeneutical understanding or theory was researched with two focal points in mind, namely: the theological perspective - in which the emphasis was firstly on the identity of the Church in Christ and secondly on the calling of the Church, expressed in the *missio Dei* and discipleship. The other focal point was the Biblical ideal, as it appears in the Word and is interpreted by theological traditions.

The second action in this methodology was the empirical measurement in order to verify whether this hermeneutical understanding in reality, was negotiated within the Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika.

Apart from a few exceptions, the conclusion reached is that the Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika did not consider church growth in the planning and erection of its church centres. It also became clear that the Church's calling is aimed internally and not externally and the Church does not fulfil its mission- and discipleship calling.

Key Terms

- Biblical basis
- Discipleship
- Calling
- Church centres
- Church growth
- Identity in Christ
- Missio Dei
- Missionary

Opsomming

Hierdie skripsie behels 'n literêre, sowel as 'n empiriese studie om die vraag te ondersoek in watter mate gemeentes binne die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika rekening gehou het met gemeentebou in die beplanning en oprigting van kerksentrums die afgelope tien jaar.

Die metodologie van die praktiese teologie word in drie konsepte weergegee, naamlik: verstaan, verklaar en verandering. Hierdie studie fokus hoofsaaklik op die eerste twee konsepte - uitgedruk as die hermeneutiese verstaan en die empiriese werklikheid. Die derde konsep sou in 'n opvolgende studie, in aansluiting by navorsing wat alreeds in hierdie studie onderneem en afgehandel is, ondersoek kon word.

Die hermeneutiese verstaan of teorie is nagevors met twee fokuspunkte in gedagte, naamlik: die teologiese perspektief - waarin daar eerstens op die identiteit van die Kerk in Christus en tweedens op die roeping van die Kerk, uitgedruk in die *missio Dei* en dissipelskap, gekonsentreer is. Die ander fokus het geval op die Bybelse ideaal, soos dit in die Skrif voorkom en deur teologiese tradisies geïnterpreteer is.

Die tweede aksie in hierdie metodologie was die empiriese meting ten einde te toets in watter mate hierdie hermeneutiese verstaan in die werklikheid, binne die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, verdiskonteer is.

Die studie het uiteindelik tot die konklusie gekom, met enkele uitsonderings, dat die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika glad nie rekening gehou het met gemeentebou in die beplanning en oprigting van sy kerksentrums nie. Dit het ook in die studie na vore gekom, dat die Kerk totaal na binne gerig is in sy roeping en nie na buite nie en die Kerk nie uitkom by sy missionêre- en dissipelskapsroeping nie. Die kerksentrums is slegs daar ter wille van 'n bepaalde geloofsgemeenskap en nie ter wille van die breër gemeenskap nie.

Sleutelwoorde

- Bybelse Begroning
- Dissipelskap
- Gemeentebou
- Gemeenskap
- Gemeenskap van gelowiges
- Identiteit in Christus
- Kerkentrums
- Missio Dei
- Missionêr
- Roeping

**Opgedra aan my ouers
Dankie vir lewe en die Lewe**

Bedankings

- Eerstens aan professor Malan Nel. Watter ongelooflike voorreg om u te ken en u passie vir die werk van God met u te kon deel. Dankie ook vir die voorreg om hierdie skripsie onder u leiding af te handel. Nog meer, vir die nuwe visie op gemeente-wees, wat u by my aangesteek het.
- Aan Elize Kruger, dankie vir jou hulp en bystand met die empiriese studie - die opstel en interpretering van die vraelyste. Jou statistiese insig en interpretering van syfers, is briljant.
- Aan Janine Bruwer, ons gemeente se administratiewe beamppte, dankie dat jy dikwels soveel van my gemeente-werk in my studietyd op jouself geneem en soveel druk van my afgehaal het. Dankie ook vir die finale deurlees van hierdie skripsie.
- Aan my gemeente - die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika: Gemeente Letsitele - dankie vir julle geduld, ruimte en tyd gegun, om hierdie skripsie af te handel.
- Aan my ouers, dankie dat julle nog altyd daar was vir my en in my glo. Dankie ook vir die kosbare voorbeeld in lewe en geloof, wat julle aan my voorhou en leef.
- Aan my eggenoot Joey en my drie kinders - Jeannè, Jan-Hendrik en Durant - dankie vir gesinstyd wat julle aan my afgestaan het om hierdie studie te voltooi, julle is baie spesiaal vir my. Die nag is donkerder, omdat vier van die hemelse sterre saam met my bly.
- Laastens aan my God, dankie dat U my alreeds voor my geboorte geroep het om vir U te werk, dit is 'n besondere voorreg. Hierdie skripsie is maar net 'n klein deel van die dankbaarheid, wat in my hart leef teenoor U. Dankie dat U my gered het, omdat U my liefhet.

INHOUDSOPGAWE

NR.	INHOUD	Bl.
	Hoofstuk 1: Probleemstelling	1
1.1.	Tema	1
1.1.1	Inleiding	1
1.1.2	Probleemstelling	1
1.1.3	Hipoteses	2
1.1.4	Metodologie	2
1.1.5	Navorsingsdoel	4
1.1.6	Gesuggereerde Oplossings	4
1.1.7	Definisies	4
a	Gemeentebou	4
b	Hipotese	4
c	Kerksentrum	5
1.1.8	Hoofstuk Indeling	6
1.2.	Metodologiese Beredenering	6
1.2.1	Inleiding	6
1.2.2	Teoretiese Onderbou	8
1.2.2.1	Drie sleutelbegrippe	9
1.2.2.2	Gedefinieerde subjek en Empiriese subjek	9
1.2.2.3	Bipolêre wisselwerking	11
1.2.2.4	Skrifgesag	12
1.2.2.5	Pneumatologiese	12
1.2.2.6	Ideaal en werklikheid	13
	Hoofstuk 2: Teologiese Perspektiewe	15
2.1.	Die Wese en doel van 'n gemeente	15
2.1.1	Bybelse Begrip	15
2.1.2	Ou Testament	15
2.1.3	Nuwe Testament	16
2.1.4	'n Definisie	17
2.2.	Wat is die wese en doel van die gemeente?	17
2.2.1	Jesus Christus	20
2.2.2	Die Heilige Gees	20
2.2.3	Die Woord	21
2.3.	Die Funksie van die Gemeente	22
2.3.1	Missio Dei	23
a	Gee Identiteit	23
b	Is 'n Opdrag	24
2.3.1.1	Missio Dei: Perspektief op die oprigting en uitbreiding van Kerkgeboue	25
2.3.2	Dissipelskap	26
a	Koninkryk van die Hemele	26
b	Dissipelskap is relasioneel	27
c	Dissipelskap is missionêr	28
d	Dissipelskap en Gemeentebou	29
e	Dissipelskap en Kerkgeboue	30
2.3.3	Gevolgtrekking	31

Hoofstuk 3: Bybelse Begroning - Ideaalstelling	34
3.1. Inleiding	34
3.2. Ou Testament	34
3.2.1 Heiligdomme - Aartsvaders	34
a Sigem	35
b Bet-el	36
c Mamre	36
d Berseba	37
3.2.1.1 Aantekeninge i.v.m. die Aartsvaders se aanbiddingsplekke	37
3.2.2 Die Woestyn Heiligdom - Die Tent	37
3.2.2.1 Aantekeninge i.v.m. die tabernakel	39
3.2.3 Heiligdomme in die land van Israel - Voor Tempelbou	40
a Gilgal	40
b Silo	40
c Mispa in Benjamin	40
d Gibeon	41
e Ofra	41
f Dan	41
g Jerusalem	41
3.2.3.1 Aantekeninge i.v.m. die heiligdomme	42
3.2.4 Die tempel in Jerusalem	42
3.2.4.1 Domus Dei - Die Huis van God	42
3.2.4.2 Aanwysing van God se woonplek	45
3.2.4.3 Heropbou van die Huis van God	46
3.2.4.4 Gaan dit werklik oor 'n gebou?	47
3.2.4.5 Multifunksionele Tempel	50
3.2.4.6 Aantekeninge i.v.m. die Tempel	51
3.2.5 Die Sinagoges	51
3.3. Nuwe Testament	52
3.3.1 Die Tempel	52
3.3.1.1 Jesus en die Tempel	52
3.3.1.2 Die nuwe Tempel	53
3.3.1.3 Die vroeë Kerk - Die ou en nuwe Tempel	56
3.3.1.4 Die nuwe Tempel - Paulus tot Openbaring	57
a Pauliniese Denke	57
b Petrus	59
c Lukas	60
d Hebreërs	60
e Openbaring	61
3.3.2 Sinagoge	63
3.3.3 Huiskerke - Ecclesiae Domesticae	66
3.4. Bybelse Ideaal	69
Hoofstuk 4: Empiriese Studie - Die Werklikheid	72
4.1. Inleiding	72
4.2. Empiriese Studie	73
4.3. Resultate van die Empiriese Studie	73
4.3.1 Erediensbywoning	73
4.3.2 Geografiese en demografiese groei	74
4.3.3 Gebruikstyd	74

4.3.4	Praktiese gebruik van die Kerkkompleks	74
4.3.5	Gemeentebou en die Kerkkompleks	74
4.3.6	Kerkkompleks en die Bybel	75
4.3.7	Gemeenskapsgerigtheid	75
4.3.8	Siening van die Kerkkompleks	76
4.3.9	Tempel van God	76
4.3.10	Kerkkompleks as Verkondigingsgestalte	77
4.3.11	Gemeentebou en Kerklike Finansies	77
4.4.	Vraelys Interpretiering	78
4.4.1	Erediensbywoning	78
4.4.2	Geografiese en demografiese groei	78
4.4.3	Gebruikstyd	79
4.4.4	Praktiese gebruik van die Kerkkompleks	80
4.4.5	Gemeentebou en Kerkkompleks	80
4.4.6	Kerkkompleks en die Bybel	81
4.4.7	Gemeenskapsgerigtheid	81
4.4.8	Siening van die Kerkkompleks	83
4.4.9	Tempel van God	84
4.4.10	Kerkkompleks as Verkondigingsgestalte	84
4.4.11	Gemeentebou en Kerklike Finansies	85
Hoofstuk 5: Konklusie		87
5.1	Hipoteses	87
5.2	Teologiese Ideaal	87
5.3	Bybelse Ideaal	88
5.4	Werklikheid	89
5.5	Hipotese tot Teorie	91
Literatuurlys		92

Bylaag

Bylaag A - Vraelys

Hoofstuk 1

Probleemstelling

1.1. Tema

'n Teologies-Empiriese ondersoek na die rol wat gemeentebou in die beplanning en oprigting van kerksentrums binne die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika die afgelope tien jaar gespeel het.

1.1.1 Inleiding

Die ervaring van die navorser is, dat die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika as geloofsgemeenskap vir baie jare kerksentrums opgerig het, wat meer esteties van aard was. Later was die geneigdheid om ook prakties van aard te wees, deur die oprigting van meer gebruikersvriendelike kerksentrums. Die gebruik en doel van hierdie kerksentrums was egter nog steeds net op die geloofsgemeenskap gerig en nie op die breë gemeenskap as sulks nie. Dit het die navorser tot die volgende probleemstelling gelei.

1.1.2 Probleemstelling

Die navorser vermoed dat daar die afgelope tien jaar, waartydens gemeentebou alreeds 'n belangrike rol in die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika gespeel het:

- Die Bybelse verstaan van gemeentebou nie 'n genoegsame rol gespeel het in die beplanning en oprigting van kerksentrums binne die Nederduitsch Hervormde Kerk se opset nie. Uit eie ervaring het dit geblyk, dat met die beplanning en afhandeling van 'n eie gemeentesentrum-bouprojek, daar ernstige vrae vanaf ring en sinodale vlak gevra is.
- Die missionêre opdrag van die kerk om na die wêreld uit te reik met al sy bedieninge (Nel 1994:96) gaan dikwels mank, omdat kerksentrums nie missionêr en diakonaal ingerig word nie. Die *deodat beginsel* (Fuchs 1971:137) om te gee wat ontvang is van God, uit genade, gaan dikwels verlore in die beplanning en bou van kerksentrums. Kerksentrums word nie opgerig om die omringende gemeenskap tot diens te wees nie, maar is net bruikbaar vir enkele ure op 'n Sondag en dan veral vir die gemeenskap van gelowiges alleen.

- Daar nie veel ag geslaan word binne die Nederduitsch Hervormde Kerk se kerklike opset, rondom navorsing wat alreeds wêreldwyd bestaan in verband met die aspek van kerksentrums as 'n verkondigingsgestalte - missionêre en diakonaal - in die beplanning en oprigting van nuwe kerksentrums nie.

1.1.3 Hipoteses

Hipoteses 1

Daar is nie met gemeentebou in die beplanning en oprigting van kerksentrums binne die opset van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika die afgelope tien jaar rekening gehou nie.

Hipoteses 2

Kerksentrums binne die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika is die afgelope tien jaar slegs beplan en opgerig om die geloofsgemeenskap te dien en het nie waarde vir die breër gemeenskap nie.

1.1.4 Metodologie

Die metodologiese vertrekpunt sal vanuit 'n *teorie* en *praktyk* benadering wees.

Die *teorie*, wat verstaan word as die hermeneuties-teologiese verklaring van die Christelike tradisies.

Die *praktyk*, die uitvloeisel van hierdie verklaring en hoe dit uitmond in die daaglikse bestaan van die mens (Heitink 1999:151).

Die *teorie* sal die dominante deel van die studie bevat, waarvan die literêre komponent benadruk word, ook genoem die *praxis 1* (Heitink 1999:168). Die outoriteit van die Bybelse en religieuse tradisies sal as basis dien (Heitink 1999:209).

Die minder dominante deel van die studie sal die empiriese navorsing behels, die sogenaamde *praxis 2* (Heitink 1999:168).

Die navorsing sal kwantitatief afgehandel word (Gabers 1993:291). Die rede vir die keuse ten gunste van kwantitatiewe navorsing is die volgende;

- Dit waarborg meer objektiewe meting
- Dit maak kommunikasie by toetsing meer effektief (Hannah: 1984:32)
- Die grense word makliker afgebaken
- Die navorser se rol is meer objektief
- Daar word meer met spesifieke vooraf geformuleerde vrae gewerk
- Statistiese metodes kan gebruik word om assosiasies tussen veranderlikes te maak
- Meetinstrumente bly konstant (de Vos 2002:104)

Derhalwe sal daar van die deduktiewe vorm (Garbers 1996:286) van beredenering gebruik gemaak word, aangesien die data wat versamel word, voorveronderstelde hipoteses waardeer. Hierdie waardering sal uiteindelik lei tot die bevestiging of verwerping van die hipotese.

Die ontledingseenheid sal onder die kategorie van organisasies val en beskrywende studies sal gebruik word om dit te ontleed (Garbers 1996:294).

Die sillogisme waarmee die navorser van die studie sal werk is:

Premisse 1

Die teologiese begroning van Bybelse plekke van aanbidding.

Die besinning oor die beplanning en oprigting van gemeentesentrums as 'n uitvloeisel van gemeentebou. (Praxis 1)

Premisse 2

Die werklikheidsperspektief – Empiriese toetsing. (Praxis 2)

Konklusie

Hieruit sal daar dus 'n konklusie spruit, wat sal aandui of die praktyk met gemeentebou rekening gehou het wanneer kerksentrums beplan en opgerig is.

Deur bogenoemde sillogisme sal gepoog word om die *teorie* en *praxis* te bemiddel.

1.1.5 Navorsingsdoel

Die doel van hierdie navorsing is om te bepaal of gemeentes van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, wat die afgelope tien jaar kerksentrums beplan en/of opgerig het, rekening gehou het met wat die Bybel oor kerksentrums sê en of dit voldoen aan die vereistes in verband met kerksentrums as 'n uitdrukking van gemeentebou.

1.1.6 Gesuggereerde Oplossings

Indien hierdie navorsing die hipoteses as teorie bewys, kan verdere navorsing tot die volgende oplossings vir die probleem lei:

- Om riglyne daar te stel, wat nodig sal wees indien kerksentrums opgerig en uitgebou word.
- Om empiriese navorsing te doen oor reeds bestaande kerksentrums, wat opgerig is om die doel van gemeentebou te dien en dit dan as proforma modelle voor te stel.

1.1.7 Definisies

a) Gemeentebou

Gemeentebou is die bediening waarbinne die gemeente opgelei en begelei word om:

- Sy eie wese en bestaansdoel te verstaan.
- Self, as gemotiveerde gemeente, sy eie funksionering te evalueer, doelwitte vir sy doelgerigte funksionering te formuleer en op beplande wyse te bereik.
- Self, soos nodig, op 'n voortgaande basis strukture, wat die heilshandeling van die drie-enige God in die kerk en wêreld dien, vir die gemeentelike funksionering te ontwikkel

(Nel 1994:14).

b) Hipotese

Die hipotese is deel van die metodes wat wetenskaplikes wil gebruik om problematiese verskynsels te verklaar en verstaanbaar te maak (Antonites 1996:91). Wetenskaplike kennis is hoofsaaklik voorwaardelik en tentatiewe verklarings of verduidelikings. Dit is 'n voorlopige

waarheid wat nog bepaal of getoets moet word. Dit beteken dat daar nie genoeg bewyse of regverdiging vir die waarheid is om algemeen deur die betrokke vakwetenskap herken te word nie. Dit word dan omskryf as 'n hipotese (Antonites 1996:91).

Voordat daar oorgegaan kan word na die formulering van so 'n hipotese is dit nodig om duidelike grense of vereistes vir die hipotese te stel (Sien Antonites 1996:92-93):

1. Relevansie. Die hipotese moet relevant wees tot die probleem wat ondersoek word.
2. Die hipotese moet toetsbaar wees. Daar kan geen afleiding uit die hipotese gemaak word, voordat dit nie getoets is nie.
3. Die hipotese moet logies en inhoudelik saamval en aansluit by 'n bestaande teorie of paradigma.
4. Die hipotese moet vrugbaar wees, met ander woorde, dit moet beskik oor die vermoë om te verklaar asook om voorspellings te maak.
5. Die hipotese moet eenvoudig wees.

c) Kerkentrum

Wanneer daar na kerkentrum verwys word, is dit die fisiese gebou self. Strukture wat opgerig word om godsdiensoefening te akkommodeer. Dit sluit alle strukture in naamlik; kategeselokale, kerksale, kerkgeboue en die terrein van die kerkgebou as sulks.

1.1.8 Hoofstuk Indeling

Hoofstuk 1	1.	Probleemstelling
	1.2	Metodologiese Beredenering
Hoofstuk 2	2.	Teologiese Perspektiewe
Hoofstuk 3	3.	Bybelse Begroning - Ideaal
	3.1	Inleiding
	3.2	Ou Testament
	3.3	Nuwe Testament
	3.4	Bybelse Ideaal
Hoofstuk 4	4.	Empiriese Studie - Die Werklikheid
	4.1	Inleiding
	4.2	Empiriese Studie
	4.3	Resultate van Empiriese Studie
	4.4	Vraelys Interpretasie
Hoofstuk 5	5.	Konklusie
Hoofstuk 6	6.	Literatuurlys

1.2. Metodologiese Beredenering

1.2.1 Inleiding

Die vraag na die gemeente en waarom 'n gemeente bestaan kan soos volg verwoord word:

- Die doel van die kerk is daarom sonder twyfel allereers die verheerliking van God, die soeke na die Koninkryk van God en die verantwoordelike bekendmaking van God en sy wil in en vir hierdie wêreld (Nel 1986:10).

God drie-enig is die Koning, Hy heers en sy onderdane – dit is die ganse skepping, moet voor Hom buig in aanbidding en lofprysing. (Op. 7:9-12) “Nie net enkele van die mens se aktiwiteite nie, maar letterlik alles wat hy doen, moet in die teken staan van gehoorsaamheid aan God, en is dus by die koninkryk betrek. Nie net sy kultiese handeling in die kerk nie, maar ook sy rasionele handeling in wetenskap en politiek, sy estetiese handeling in die letterkunde, drama

en kuns, sy ontspanning in sport en spel – letterlik alles kan koninkrykshandeling word as hy daar in gehoorsaamheid aan Gods Woord handel en optree” (Heyns 1978:353). Die kerk neem deel aan die uitbou van die Koninkryk. Daarom word die eer en aanbidding van God deur die opbou en uitbou van die gemeente bevestig en verkondig. Dit is dus duidelik dat die opbou van die gemeente nie ter wille van die gemeente is nie, maar sodat die gemeente al meer gestalte van die Koninkryk kan kry tot eer van God. Haney (1980:29) sê in die verband: “It is my contention that the mission of the Church is fully seen only from the perspective of the kingdom of God.”

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die kerk die taak het om God in alles en met alles te dien. Die kerk se doel is om letterlik alles te gebruik om God en God se Koninkryk uit te brei en dit te dien. Dit sluit ook die beplanning en oprigting van gemeentesentrums in. In die lig van die tema van hierdie studie, wat spesifiek handel oor die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, wil die skrywer aansluit by Van der Merwe (1999:51) se siening: “Die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika se bedieningspatroon vertoon ’n algehele na-binne-gerigtheid”. Hy sluit ook by Van Eck aan, wat aantoon in watter mate die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika homself al afgegrens het teenoor die ideale en net na binne gerig geraak het (:52). Hy noem die volgende punte:

- Daar bestaan ’n algehele negatiewe gesindheid ten opsigte van vernuwing.
- Daar is nie ruimte vir daadverkondiging nie.
- Die dienskarakter ontbreek in ’n groot mate.
- Missionêre doelwitte ontbreek geheel en al.
- *Koinonia* kom nie tot sy reg nie.
- Goeie werke as integrale deel van die geloof in Christus is nie altyd sigbaar en hoorbaar nie.

Volgens Nel beteken gemeentebou, dat die gemeente nòoit die doel op sigself is of mag wees nie. Die subjek van die doel is God. Hy bou en daar word tot eer van God gebou. Nel (1994:12) sê: “Wie van die gemeente die eindpunt van God se koms wil maak, bou nie gemeente nie, maar waarskynlik ’n gemeenskap of ’n klub vir eendersvoelendes”.

Uit bogenoemde stellings beteken dit, vanuit ’n gemeentebou perspektief, dat die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika hom op die rand bevind om nie meer kerk te wees nie. “Daar is geen bestaansreg vir ’n kerk (en gemeente as deel van die universele kerk) anders as die kerk as liggaam van Christus wat steeds word wat dit in Christus is en wat dit voor Gods aangesig

geroep is om te wees nie” (Nel 1986:2). Derhalwe is dit nodig, dat die Kerk weer opnuut na homself mòet gaan kyk om te word, wat dit in Jesus Christus bedoel is om te wees en opnuut te gaan kyk na sy doel op aarde.

Vervolgens sal in hierdie studie oorsigtelik gekyk word na wat gemeentebou is en wat dit vra en in die besonder na die beplanning en oprigting van gemeentesentrums (kerkgeboue) in die lig van die basisbron, die Skrif.

1.2.2 Teoretiese Onderbou

In hierdie navorsing gaan dit oor die soeke na ’n teorie vir ’n bepaalde hedendaagse geloofsgemeenskap betreffende die beplanning en oprigting van kerksentrums in die lig van gemeenteboubeginsels. Dit gaan daarom, dat gemeentes slegs kan wees (word) wat hulle is (behoort te wees), indien hulle – in die lig van die Skrif – ten volle begryp wat hulle moet word (is). Die uiteindelijke oogmerk is die ideaal om mee te werk aan die vorming van ’n doeltreffende, verkondigende geloofsgemeenskap, wat haarself volgens die Woord van God verstaan en wat dit prakties en dinamies uitleef. Smit (1997:6) haal Firet (1986:590) aan: “In Gemeentebou – ook genoem *Oikodomek* word daar gestreef na ’n *vars* benadering om die Woord van God te aktualiseer en dit konkreet in die lewe van ’n geloofsgemeenskap te vergestalt.”

Om hierby uit te kom, gaan van die Kerk gevra word om nuut te dink oor ’n teologiese paradigma – ’n paradigma word beskryf as ’n stel reëls en regulasies wat grense omskryf en riglyne vir sukses binne hierdie riglyne neerlê (Barker 1985:14). Dit is ’n raamwerk vir die ontwikkeling van ’n teorie van ’n gegewe dissipline in ’n gegewe area (Heitink 1999:156). Dit veronderstel dus die ontwerp van ’n bepaalde teorie vir kerk-wees. Met die ontwerp van hierdie teorie word bedoel om normatief-prinsipiële moontlikhede vir kerk-wees te eksploiteer en op grond daarvan aan die praktyk te probeer rigting gee. Van Eck (1993:174) verduidelik dat modelle altyd gebaseer sal wees op ’n stel grondteorieë wat as grondslag vir die spesifieke modellekonstruk dien. Dit veronderstel dus dat elke teorie, met die situasie in gedagte, op ’n bepaalde manier aangepak sal word. Smit (1997:32) noem ’n paar: Burger (1991) werk sosiologies vanuit vier funksies van die kerk; beide Hendriks (1990) en Van der Ven (1993) hanteer kodes en funksies van die kerk, maar met ’n organisasie-sielkundige invalshoek; Erasmus (1994) verwerp die ekklesiologiese teorieë vanuit ’n prakties-teologiese perspektief en

kies vir diakoniologiese benadering wat gebaseer word op Woordverkondiging en die Kerkorde. Smit self kies vir 'n ekklesiologiese perspektief tot Gemeentebou, terwyl Nel (1994) verkies om nie 'n ekklesiologiese teorie te ontwikkel nie, maar eerder met prinsipiële grondbeginsels te werk.

In hierdie studie sal die skrywer van Nel (1994) se prinsipiële basisbegrippe gebruik maak om uiteindelik 'n teorie daar te stel vir die praktyk. Hierdie bedieningsteorie kan dalk beter omskryf word as: 'n aantal spelreëls om die konkrete funksionering van die gemeente tot hulp te wees.

Voordat daar enigsins oor die ideaal, die doel of wese van 'n gemeente gepraat word, is dit eers nodig om 'n raamwerk van konsepte en begrippe duidelik te maak en daar te stel waarvolgens die studie ingeklee word.

1.2.2.1 Drie sleutelbegrippe

Drie sleutelbegrippe – wat ook konstrunkte genoem word, is belangrik in Gemeentebou:

- *Basisteorie* – Is die teologiese teorie, wat beskryf wat die kerk is en hoe die kerk in beginsel moet werk.
- *Praktykteorie* – Is die teologiese teorie wat beskryf hoe die basisteorie in die praktyk behoort te funksioneer en geïmplementeer kan word.
- *Bedieningspraktyk* – Verwys na die werklike situasie of fisiese werklikheid en hoe 'n bepaalde gemeente funksioneer (vgl. Hendriks 1992:90).

1.2.2.2 Gedefinieerde subjek en Empiriese subjek

Nel (1987:26-37) wat in die referaat pleit vir 'n sterker onafhanklikheid van gemeentebou as dissipline binne die vakgebied van die praktiese teologie, verkies om eerder binne die gemeentebou-opset te praat van die gedefinieerde subjek (*teorie*) en die empiriese subjek (*praxis*). Ter wille van die verwysing van hierdie begrippe binne die praktiese teologie, sal die skrywer by die benaminge *teorie* en *praxis* hou, maar die skrywer vind sy aansluiting by Nel in sy siening oor die gedefinieerde subjek en empiriese subjek, aangesien *teorie* en *praxis* dikwels as baie vae en wyd gedefinieerde begrippe in sommige navorsingskringe voorkom.

Teorie en *praxis*, is begrippe, wat hulle ontstaan by Friedrich Schleiermacher gevind het, wat allerweë beskou word as die vader van die praktiese teologie. Vir hom het praktiese teologie op

niks anders neergekom, as dat dit 'n vakgebied was, wat 'n *teorie* vir die kerklike *praxis* moes formuleer nie. Die praktiese teologie moet die kerk bestudeer en die teorie formuleer wat die kerklike *praxis* in sy volle omvang moet beheer (vgl. Jonker 1981:19).

Teorie

Odendaal (1984:1141) sê *teorie* is die grondreëls van 'n wetenskap om waargenome feite en verskynsels te verklaar.

Teorie dui, volgens Heitink (1999:151), op 'n samehangende hermeneuties-teologiese verklaring, wat die Christelike geloof verbind met die ervaring in die lewe en die handeling van die moderne mens.

Praxis

Hendriks (1992:281) sê dat *praxis* verwys na die proses van optrede of handeling waarin daar reflekerend en intuïtief binne bepaalde strukture gewerk word en verandering aangebring word wat op die ou einde tot nuwe teorievorming aanleiding gee.

Heitink (1999:151) gee 'n beskrywing van wat met *praxis* bedoel word. Dit is die handeling van individue en groepe in die samelewing, sowel binne as buite die kerk, wat in hulle lewe en in die samelewing geïnspireer wil word deur die Christelike geloof en hulle so laat rig op die heil van mens en wêreld. In die *praxis* gaan dit oor geloofshandeling binne en buite die kerk.

Praxis 1* en *Praxis 2

Heitink (1999:8-9) verdeel *praxis* in twee verdere begrippe:

Praxis 1 - Intensionele handeling binne die gemeente.

Praxis 2 - Die konteks wat die samelewing insluit.

Hierdie twee, *praxis 1* en *praxis 2*, kan in dieselfde spanningsveld staan, as wat die *teorie* en *praxis* in verband met mekaar staan. Die kerk rig haarself altyd eers op die *praxis 1*, maar staan altyd in verhouding met die *praxis 2*, aangesien gemeentebou nie net die kerk nie, maar ook die samelewing in die oogmerk het.

Heitink (1999:151-154) gaan voort om die verhouding tussen *teorie* en *praxis* aan die hand van vyf stellings uit te werk. Die stellings is:

- 'n Suiwer *teorie* van die *praxis* bestaan nie – *teorie* leef altyd onder die impak van die geskiedenis en die sosiologiese omstandighede.
- Daar bestaan 'n onbewuste, dog geen *teorie*-lose *praxis*. *Praxis* word altyd mede-bepaal deur *teorie*. Wie nie daarvan bewus is nie, verval in 'n ideologiese *praxis*.
- Die primaat van *teorie* bo *praxis* moet afgewys word.
- Net so moet ook die primaat van *praxis* bo *teorie* afgewys word. Sodanige siening lei tot die sanksionering van die *status quo* in die kerk.
- Die verhouding tussen die teologiese *teorie* en die kerklike *praxis*, word nie mede-bepaal deur 'n volledige skeiding of identifikasie van beide nie, maar deur 'n bipolarêre, spanningsvolle eenheid.

Heitink (:152) sê, dat die *teorie* voortdurend in die praktyk getoets moet word en derhalwe is empiries georiënteerde prakties-teologiese toetsing nodig. Tegelykertyd moet *praxis* voortdurend in die kritiese oordeel van die *teorie* staan. Dit beteken dat praktiese teologie volgens reg eintlik verstaan moet word as *kritiese teorie* van die samelewing, waarby uiteraard die godsdienstige aspekte van die *praxis* in die samelewing besondere aandag moet ontvang (Jonker 1981:25).

1.2.2.3 Bipolarêre wisselwerking – *Teorie en Praxis*

Absoluut beheersend in die praktiese teologie is die vraag na die verhouding tussen *teorie* en *praxis* (Jonker 1981:24). Heitink (1999:153) dui 'n bipolarêre verhouding tussen *teorie* en *praxis* aan. Hy sê dat die saak van bipolariteit nie een van vraag en antwoord is nie, maar een van 'n spanningsgevolle kritiese verhouding tussen *teorie* en *praxis*. Praktiese teologie begin vanaf die situasie, die *praxis* en word die objek van refleksie vanuit die *teorie*. Die *teorie* is weer denke en aksies uit die verlede, wat nie homself in die kontemporêre *praxis* kon verdiskonteer nie. Nuwe Skriftuurlike interpretasies lei tot nuwe *teorieë*, wat weer vrae vra aan die praktyk. Die praktyk evalueer homself na aanleiding van die *teorie* en dit kan weer lei tot 'n nuwe *praxis*, wat weer nuwe vrae vra aan die *teorie*.

1.2.2.4 Skrifgesag

In hierdie bipoelêre verhouding wil die skrywer aansluiting vind by Heyns (1987:105). Heyns beskryf hierdie verhouding in terme van 'n ellips met twee brandpunte. Tussen hierdie brandpunte is daar 'n spanningsverhouding wat in volmaakte balans is. In hierdie verhouding word die selfstandigheid van die *teorie* en *praxis* aanvaar, maar tog is hulle tegelykertyd ook interafhanklik van mekaar: eenheid, maar nie identiteit nie; verskeidenheid, maar nie verdeeldheid nie. Die *teorie* wat in wisselwerking met die *praxis* tree is die **praktykteorie**. Die praktykteorie word bepaal deur die **basisteorie**, wat vanuit die Skrif as basisbron en ander wetenskappe afgelei word.

Hieruit word die afleiding gemaak, dat die basisteorie die raamwerk verskaf waarvolgens die praktyk aangepak moet word en dat dit bepaal word deur die Woord van God en indien nodig, ander wetenskappe. Hierdie raamwerk is egter nie voldoende om die *praxis* mee aan te durf nie. Die praktykteorie is die toespitsing van die basisteorie in 'n spesifieke situasie. Op die manier ontstaan die wisselwerking tussen die praktykteorie en die *praxis*. Indien die praktykteorie nie daarin slaag om die handeling in die *praxis* te dien nie, moet dit terug na die basisteorie vir verdere besinning en aanpassing. Op die manier het die *praxis* 'n kritiese funksie. In die hele wisselwerking tussen *teorie* en *praxis* word die Skrif nie aangepas nie, maar opnuut bestudeer en in 'n hermeneutiese proses beter verstaan wat die spesifieke saak betref.

1.2.2.5 Pneumatologiese

Die Skrifgesag kan net werklik tot sy reg kom indien die pneumatologie ten volle verreken word in die *teorie-praxis* verhouding. Bisschoff (1991:17-18) gee twee sake wat van belang is:

- a) Die Heilige Gees werk deur die Woord. Hy lei deur die Woord. Daarom is daar 'n hermeneutiese dimensie in die praktiese teologie waar die Woord inspeel en deurwerk.
- b) Die Heilige Gees skakel die mens as mens in. Die bekende uitspraak van Van Ruler (1961:181) oor die 'theonome reciprociteit' verduidelik die inskakeling baie goed: 'het is de Geest die het alles doet en geeft... maar reciprociteit: het kenmerkende van het werk van de Geest is, dat het ons aan het werk zet.'

Deur hierdie perspektief behou die Woord sy gesag, maar dan op sò 'n manier, dat die Woord nie alleen spreek in die *teorie-praxis* verhouding nie. Die Heilige Gees gebruik die mens met sy

volle vermoë en/of onvermoë. Hy toets ook die *praxis* aan die Woord van God deur die Woord te laat hoor in elke situasie. Dit doen die Gees deur kommunikatiewe handeling, waarvan Hy die subjek is.

Dit is dus van uiterste belang, dat die Skrif die norm in hierdie verhouding tussen die *teorie* en *praxis* sal bly. 'n Deduktiewe wyse van besinning bo 'n induktiewe wyse van besinning word voorgelê. Dingemans (1990:139) sê dat as normatiewe wetenskap werk die praktiese teologie met norme wat in die eerste plek nie aan die *praxis* ontleen word nie, maar aan die Skrif. Dreyer (1991:605) sluit hierby aan: “Dit bevestig die waarskuwing van Jonker dat ons nie induktief-empiries vanuit menslike handeling, hoe ‘gelowig’ dit ook al mag wees, kan uitkom by die geheim van God se waarheid nie.” Dit kan derhalwe gestel word, dat alhoewel beide die *teorie* en die *praxis* sterk figureer in hierdie bipolêre verhouding, die Skrif die laaste gesag dra. Miskien is 'n goeie beskrywing van die twee kragte in hulle verhouding met mekaar:

- Die Woord van God is ***norma normans*** – die primêre regulerende bron.
- Die praktyk is ***norma normata*** – die sekondêre regulerende bron.

1.2.2.6 Ideaal en Werklikheid

Die standpunt van hierdie studie is dat 'n kerkentrum-oprigtingsmodel ontwikkel word, uit die interaksie tussen die *ideaal* en die gemeente se *werklikheidsituasie*. Sonder 'n duidelike beeld van die wese en doel van die gemeente (ideaalstelling), is dit onmoontlik om 'n model te ontwikkel. Die korrekte insig hierin is die vertrekpunt vir alle denke rondom die opbou van 'n gemeente, waaronder 'n kerkentrum-oprigtingsmodel figureer. Te Velde (1989:12-13) beklemtoon die belangrikheid van so 'n ideaalstelling vir gesonde gemeentebou: “In gemeentebou willen mense stelselmatig werk aan die kerk. Maar hoe jy daaraan werkt, hangt heeltemal af van het ‘ideaalbeeld’, dat jy van die gemeente hebt. ...Wie zich met gemeentebou bezighoudt heeft iets van een ‘ziener’. Hij moet een mens met visie zijn. Zonder visie op het beoogde resultaat... geen gemeentebou.” Smuts (1995:67) sê: “Die ideaalstelling funksioneer nie net op die *tekenbord* waar 'n model ontwikkel word nie. Dit is deurlopend die motiverende faktor wat die implementering daarvan dryf en rig.” Om egter by hierdie ideaalbeeld uit te kom is geen maklik afgehandelde taak nie. Die Bybel bied nie 'n gesistematiseerde antwoord nie en bied ook nie klinkklare modelle vir gemeentebou nie (Nel 1994:21-22).

'n Bedieningsmodel word dus moontlik gemaak deur die interaksie tussen die ideaal en die werklikheid. Dit beteken dat die bedieningsmodel 'n teologiese komponent (besinning rondom die ideaal) en 'n empiriese komponent sal hê. Vanuit die teologie word normatiewe parameters getrek, waarbinne die *praxis* hom moet afspeel. Om die *praxis* reg te verstaan, is empiriese navorsing nodig.

In die handelingsteorie word onderskei tussen *ideaal* en *werklikheid*. Daar word met die *ideaal*, 'n konstruk, na die werklikheid gegaan om dit te verbeter. Die verskil tussen *ideaal* en *werklikheid* word gebruik om handeling te ontwerp, sodat die *werklikheid* kan verander word (Pieterse 1991:42). Hierdie handeling word op 'n bepaalde manier gekommunikeer, om die *werklikheid* al meer te laat verander na die *ideaal*.

Hoofstuk 2

Teologiese Perspektiewe

2.1 Die wese en doel van 'n gemeente

2.1.1 Bybelse Begrip

Besinning oor gemeentebou en nadenke oor 'n definisie van wat gemeentebou is en behoort te wees, moet vanuit die Woord van God begin. Die perspektief wat die Skrif gee, sal uiteindelik bepaal, wat die doel van 'n gemeente is of behoort te wees.

2.1.2 Ou Testament

Die stam van die werkwoord בנה (*bana* - om te bou) kom ongeveer 350 na 390 keer in die Ou Testament voor. Van belang in terme van die gebruik van die woord בנה in die Ou Testament is:

- Dit dui, ook in samehang met ander begrippe, oorwegend op die subjek wat *bou, maak, oprig, tot stand bring, regmaak, om te skep* en selfs *om te plant* beteken.
- Die woord vind in die profetiese geskrifte van Jeremia en Sagaria 'n meer metaforiese toepassing. In die verband hang *plant* en *bou* saam en vind dit terminologiese teenoorgesteldes in die begrippe van God se oordeel – *om af te breek* en *om uit te pluk*.
- God is altyd die subjek van die bouwerk. Niemand kan sonder sy hulp bou of opbou nie. Die Heilige Gees speel 'n belangrike rol in die bouproses.
- God bou deur die diens van mense.
- Die woord dra dikwels 'n toekomsgerigheid met hom saam.
- Die woord word ook gekoppel aan 'n definitiewe Messiasverwagting (Jer. 31:31-34).
- Die woord is ook baie missionêr gerig – deel van God se opbouwerk is die inbouwerk van heidene in die volk van God.

(Goetzmann 1986:251-252; Hendriks 1987:1-25; Nel 1994:2-4).

In wese verwys die boubegrip in die Ou Testament na daardie aktiwiteit waardeur die wêreld volgens die wil van God herstel of herskep word (Nel 1994:4). Die Ou Testament berei in 'n sekere opsig die pad voor vir die Nuwe Testamentiese gebruik van die beeld. In die Nuwe

Testament funksioneer die boubeeld baie gereeld en kom dit veral in die volgende Skrifgedeeltes voor: 1 Korintiërs 3:9-17; Efesiërs 2:19-22; Efesiërs 4:11-16 en 1 Petrus 2:1-10.

2.1.3 Nuwe Testament

Die Nuwe Testament vind 'n ekwivalent vir בנה in die term *οἰκοδομεῖν* (*oikodomein*).

Wat die gebruik van die term in die Nuwe Testament betref, die volgende:

- Volgens Liddell & Scott (1968:1204) beteken die woord: *om te bou, om gebou te word, om in staat te stel*. In metaforiese betekenis: *bou op, iets te vermeerder met inagneming van die prosesse daarby betrokke, om ander in staat te stel*.
- God is altyd die subjek van die bouwerk en Gemeentebou is uitsluitlik die werk van God in Christus deur die Heilige Gees.
- Jesus Christus is hoeksteen en alles is deur Hom en vir Hom.
- Dui 'n sterk Messiaanse konsep aan – Die Messias bou die nuwe tempel en die nuwe gemeenskap.
- Hier is ook sprake van 'n toekomsvervulling – Die Messiasverwachting in Jesus Christus (Hebr. 8:7-13; 10:11-18).
- Paulus is die Nuwe Testamentiese skrywer wat die begrip opbou die meeste gebruik. Paulus koppel *οἰκοδομεῖν* aan die groei en uitbreiding van die geloofsgemeenskap deur die Gees.
- Die woord dra 'n sterk missionêre perspektief. Die werk van God deur mense aan mense tot eer van God.
- Dit dui ook op die toerusting van gelowiges in die korporatiewe verband van die gemeente om die werk van God meer effektief te doen.
- Gemeentebou is 'n proses – dinamies en gekwalifiseerd.
- Gerig op die kwantitatiewe en kwalitatiewe opbou van 'n gemeente.
- Gaan oor die verheerliking van God.

(Goetzmann 1986:252-253; Hendriks 1987:22-23; Te Velde 1989: 7; Nel 1994:4-5).

Bisschoff (1991:40) maak die volgende gevolgtrekking rondom die werkwoord *bou*: Gemeentebou behels die opbou van die gemeente met die drie-enige God as subjek en bouer, terwyl gelowiges medewerkers is. Gelowiges word vir hierdie medebouwerk deur die Heilige Gees toegerus met bepaalde gawes en leidende persone. Die uiteindelijke doel van God se

bouwerk is die interne opbou van die geloof en die eksterne uitbou van die geloofsgemeenskap, tot die eer van God. Hendriks (1987:1) sê, dat hierdie begrippe vanuit die Bybel, gemeentebou beskryf as 'n aksie of handeling wat betrekking het op die gemeente se funksionering. Gemeentebou is die handeling, die fokuspunt is nie die aksie of handeling nie, maar die gemeente wat moet wees soos God dit bedoel het en ook so moet funksioneer.

2.1.4 'n Definisie

Gemeentebou is die bediening waarbinne die gemeente opgelei en begelei word om:

- Sy eie wese en bestaansdoel te verstaan.
- Self, as gemotiveerde gemeente, hul eie funksionering te evalueer, doelwitte vir 'n doelgerigte funksieervulling te formuleer en op beplande wyse te bereik.
- Self, soos nodig, op 'n voortgaande basis, strukture wat die heilshandeling van die drie-enige God in kerk en wêreld dien, vir die gemeentelike funksionering te ontwikkel.

(Nel 1994:14, 216)

Vir die doeleindes van hierdie studie, sal daar hoofsaaklik op die definisie van Nel gekonsentreer word en dan veral op die eerste en die tweede punt van die definisie. In 'n opvolgende studie kan die volle definisie tot sy reg gebring word. Hierdie definisie van Nel is *continuare* in sy wese, wat 'n proses veronderstel, wat nooit afgehandel word nie. Dit bring outomaties 'n spanningsveld tussen die *teorie* en *praxis* na vore.

2.2 Wat is die wese en doel van die gemeente?

Die wese en doel word onderskei van die taak of funksie van die gemeente. Die wese en doel bepaal die funksie en uiteindelik die strukture waarbinne hierdie funksie vervul word. Die funksie is 'n uitvoering van die wese en die doel. Hoe die wese en doel verstaan word, sal bepaal hoe die funksie en die bedieningstrukture lyk. In die funksieervulling, word die wese en doel van 'n gemeente sigbaar. Hier is dit egter van belang om te meld, dat die doel van die gemeente uit die wese van die gemeente afgelei word. Die identiteit van die kerk in die lig van die Skrif gee insig in die taak van die kerk. In die kerk is dit dus waar, dat insig in die identiteit tot die verstaan van haar bestaansdoel of missie lei. Dit gaan in gemeentebou allereers om doelgerigte begeleiding van die gemeente tot insig in haar identiteit. Dit sou identiteitsvinding genoem kon word. Hieruit vloei dan die formulering van die identiteit en missie van 'n bepaalde

gemeente op 'n bepaalde plek, konkrete situasie en tyd in die geskiedenis (vgl. Nel 1994:22). Die gemeente bestaan ter wille van die Een wat dit tot stand gebring het (Nel 1986:9; Nel 1994:22). Ons is, omdat God is. Ons kan gemeente wees (wese), omdat God is. (Ex. 3:14) Derhalwe het ons net een doel op aarde en dit is om God - wat is, te verheerlik, omdat ons mag wees. Was dit nie vir God nie, was ons nie (vgl. Heitink 1999:262). “*Buite* die verhouding met God om, bestaan die kerk nie, maar eers *in* hierdie verhouding word die kerk tot aansyn geroep” (Heyns 1978:363).

Heyns (1978:226-228) gaan verder en belig hierdie verhouding vanuit die verbond. “Elke besinning oor die kerk sonder die verbond, word die kerk tot 'n inhoudlose historiese gestalte degradeer. Die passiewe mens in die uitverkiesing, word die aktiewe mens in die verbond, en die georganiseerde mens in die kerk (:226). Dit beteken, dat die boodskap van die kerk niks anders is as die boodskap van die verbond nie” (:227). Gibbs (1990:33) akklameer: “This covenant relationship also serves as a constant reminder to the Church that she herself is subject to him. She has no monopoly on God, and she has no magical power with which to manipulate him. Her task is to bear faithful witness to a covenant relationship which she has neither earned nor deserved. Her witness is at best partial and approximate. In drawing people to herself she points beyond herself to a covenant-keeping God who grieves over, struggles with and yet delights in his people.” Heitink op die voetspore van Berkhof redeneer dat die verbond die belangrikste bron vir die verstaan en bestaan van die praktiese teologie is. “I chose the covenant as my key concept in the pastoral theology I proposed” (Heitink 1999:199).

Hendriks (1987:10): “God bou sy volk omdat Hy hulle met 'n ewige liefde liefhet. God se liefde dra sy verbondsgenade. Dit is 'n liefde waar God Homself gee selfs al verdien sy volk niks.” Omdat God ons geskape het, omdat Hy ons eerste liefgehad het, omdat God ons teruggeneem het na die sondeval, omdat God aan die kruis vir ons gesterf het, omdat God die dood oorwin het, kan die verbondsmens nie anders as om gedring te word om met lof, blydskap en dankbaarheid dit vir die wêreld op 'n verantwoordelike manier te gaan wys en vertel nie. Berkhof (1979:4) verstaan dit so: “Divine salvation and earthly reality are complementary concepts; it is only in relation to each other that they can become visible.”

Dit bring ons terug by die wese van die mens, kerk en gemeente, waaruit die doel van ons bestaan, verstaan moet word. God is, daarom is ons. God het gedoen, daarom moet ons doen. God is liefde, daarom moet ons liefde wees. Die doel van ons bestaan, is God. Alles gaan net oor God. König in Nel (1994:22-23) sê dat die kerk en elke plaaslike gemeente binne die kerk as nuwe en eiesoortige eiendomsvolk – *verbondsvolk* (kursivering JT) van God, moet sò God s'n

wees en sò leef dat die bestaan (die wees) van die kerk eer bring aan God die Vader, Seun en Heilige Gees. Gemeentebou het ten diepste hiermee te doen: om die gemeente te begelei om sò te wees en sò te leef dat die Naam van God verheerlik moet word. Vader, Seun en Heilige Gees (die drie-enige Skepper van die Kerk) moet deur die bestaan en lewe van die gemeente eervol bekend word as die enigste ware God in hemel en op aarde. In hierdie verbondsverhouding, in navolging van Christus, uit dankbaarheid vir die verlossing uit genade alleen, is die gemeente 'n teken van die Koninkryk: 'n Ryk waar geregtigheid en vrede mekaar onder die koepel van die Koning se genade in Christus ontmoet. Die navolging van Christus, die Hoof van die gemeente, is noodsaaklik vir die verstaan van kerkwees in die perspektief van die Koninkryk. Juis hierdie *indikatief (gegewendheid)* maak gemeentebou as *imperatief (God se opdrag)* sinvol (Nel 1994:19). Die bestaansdoel van die kerk en elke plaaslike gemeente kan nie anders verduidelik word nie. Omdat Christus die groot Apostel is, is die gemeente gestuurdes, omdat Christus die Hoëpriester is, is die gemeente offervaardig, omdat Christus die Dienaar is, is die gemeente dienend (:24). Om 'n teken van hierdie liefdevolle Koninkryk te wees is die alles omvattende bestaansdoel van 'n gemeente. Die gemeente is gemeente in perspektief van die Koninkryk – anders is dit geen gemeente nie (:25).

Dit vergroot egter die taak van die kerk om 'n teken van die Koninkryk te wees. As teken van die Koninkryk is die kerk gerig op die verandering van die wêreld. Die kerk se bestaansdoel is om mense te help om die Koningskap van God te erken, die gawe van die Seun te aanvaar en onder leiding van die Heilige Gees God te dien uit dankbaarheid (:23). Die gemeente moet ook gedurig hieraan herinner word, dat die gemeente ter wille van die Koninkryk bestaan. “Die kerk is nooit 'n doel in sigself nie, dit is nie die laaste toevlugsoorde vir sielsaliges op 'n eiland nie; dit is nie die ghetto vir enkele armoediges van gees nie, maar 'n uitstralende, atomiese kern wat op 'n dinamiese en energieke wyse die omgewing verander (Louw 1980:151).

Moltmann (1977:68) stel dit, dat die antwoord na die wese en doel van die kerk en gemeente nie maklik is om te beantwoord nie en dat dit in die verloop van die geskiedenis al op vele en verskillende wyses beantwoord is (sien ook Nel 1994:22). Hy is egter van mening, dat dit nêrens beter beantwoord word, as deur die *Heidelbergse Kategismus* Sondag 21 vraag 54 nie. Die vraag is: “Wat glo jy van die kerk?” Die antwoord: “Dat die Seun van God uit die hele menslike geslag vir Hom 'n gemeente wat tot die ewige lewe verkies is, deur sy Gees en Woord in die eenheid van die ware geloof van die begin van die wêreld af tot die einde toe vergader, beskerm en onderhou” (Oberholzer 1986:79). Hieruit kan afgelei word, dat die kerk sy wese

vind in Christus. Omdat Christus is, is ons. Hy het die kerk byeengeroep en versamel en derhalwe kan ons wees, omdat God in Christus dit gewil het. Hy gebruik vervolgens sy Gees en sy Woord om hierdie weselike te onderhou en uit te bou. Drie gedagtes kom na vore in verhouding met die kerk: Jesus Christus, Gees en Woord.

2.2.1 Jesus Christus

Jesus Christus is die doel van die kerk. As ons in navolging van Christus, doen wat Christus gedoen het, sal ons die doel van die kerk verstaan. Die navolging van Christus, die Hoof van die gemeente, is noodsaaklik vir die verstaan van kerkwees. Die bestaansdoel van die kerk en elke plaaslike gemeente kan nie anders verduidelik word nie. Dit is belangrik vir die verstaan van die wese en doel van 'n gemeente, aangesien die identiteit van 'n gemeente bepaal word deur die Here Jesus Christus. Soos Noordegraaf (1990:128) dit stel: “De christologie bepaalt de ecclesiologie. Jezus Christus is Hoofd en Heer van zijn gemeente, die zijn lichaam is, geroepen tot gemeenskap met Hem en met elkander. Jürgen Moltmann (1977:66) druk dit veel sterker uit: “Without Christ, no church! There is only a church if and as long as Jesus of Nazareth is believed and acknowledged as Christ of God. But the sentence also raises the question of the reciprocal relationship between knowledge of Christ and acknowledgement of the church. The way one thinks about Christ is also the way one thinks about the church. What one believes about him and expects from him also gives interest in the church its stamp.”

Samevattend kan dus gesê word, dat aangesien die Christologie die ekklesiologie bepaal en vorm, sal ons wanneer ons doen wat Christus gedoen het, wees wat die kerk veronderstel is om te wees. “Thus ecclesiology can only be developed from christology, as its consequence and in correspondence with it” (Moltmann 1977:36). Daarin lê die kern van kerkwees. Om kerkwees en doelvervulling te verstaan, moet ons Christus navolg in afhanklikheid, gehoorsaamheid, liefde, geloof, lojaliteit en vreugde.

2.2.2 Die Heilige Gees

Alles in die skepping is geskep om God te verheerlik en heen te wys na God in Jesus Christus. Christus is die middelpunt en alles is gemaak om die liefdesuitdrukking van God, naamlik Christus, te verheerlik, op te fokus en daaraan te herinner. Dit sluit die Heilige Gees in. Die Gees in sy verhouding met die kerk gaan van God die Vader en Jesus Christus uit om die kerk te

bring tot begrip van sy bestaansdoel in Christus. Heyns (1987:300) sê: “Deur die arbeid van die Gees aan en in die kerk, word die kerk tot volle identiteit gelei. ...Hierdie onderhouding en werk deur die Heilige Gees is nie net bloot ’n bewaring van die bestaande nie, maar ’n proses van voortdurende veranderinge en voortgaande ontwikkeling gerig op ’n doel” (:297). Daardie doel is Christus. Die kerk soek nie na Christus nie, Christus soek die kerk en deur die werking van die Heilige Gees word die kerk voorberei om ontvanklik te wees vir sy verstaan van sy wesensdoel in Christus. Derhalwe kan daar nooit in gemeentebou vanuit die kerk gedink word in sy verstaan van sy lewensdoel nie, maar altyd en slegs vanuit Jesus Christus.

2.2.3 Die Woord

Die Woord van God, is presies wat dit sê, God se gesprek met die mens en dan in die besonder met die kerk en die gemeente om die kerk tot die verstaan te bring van sy wesensdoel en waarom dit geskep is: tot eer van God. Die Woord se primêre taak is nie om modelle en resepte te bied nie, maar om die kerk te bring tot die verstaan van sy roeping. Die Skrif bied nie kerklike struktuurmodelle nie, maar wel insig in die roeping, wese en karakter van die kerk (Smuts 1995:73). Derhalwe is daar nie een model, wat beter is as die ander nie, nog minder is daar *die beste* model. Elkeen is ’n unieke uitdrukking van die verstaan van God se liefde en genade en hoe die kerk probeer het om dit tot verstaan vir hulleself, mekaar en die wêreld om hulle te bring. “As ons uit die lesse van die geskiedenis wil leer, moet ons nie weer in dieselfde slaggat trap om in ’n nuwe eensydigheid te verval nie. Bybelse metafore is komplementêr tot mekaar en moenie op grond van ’n sekere gegewe konteks van die kerk teen mekaar afgespeel word nie” (Dreyer 1995:799). Sien ook Te Velde (1992:84): “Uit de boeken van het Nieuwe Testament, zegt men, rijst voor ons beslist geen uniform beeld op van de vroeg-christelijke gemeente en haar organisatie-vormen. Integendeel, je komt er geheel verschillende organisatiepatronen tegen.” God se doel is om die kerk tot die verstaan van sy Wese te bring: **God is liefde!** (Joh. 3:16). Dit is die basisteorie van alles in die kerk. God roep die kerk op om dit te verstaan en dit ook vir die wêreld te vertel in woord en daad. Hoe die kerk dit doen, laat God aan die kerk binne sy eie kultuur, tyd en plek oor. God het wel vir ons riglyne nagelaat in die vroeë kerk en hoe hulle gedink, gewerk en beplan het, maar dis net riglyne. Uiteindelik gee God aan die mens die vryheid om met die beste binne sy eie konteks God te eer en te dien en dit aan ander oor te dra. Dit is om binne die spanningsveld van die *teorie* en die *praxis* ’n eie bedieningspraktyk te bemiddel. Te Velde (1992:86-87): “In de Heilige Schrift ontvangen we geen kant en klaar concept voor hoe we in de gemeente moeten werken. Dat is niet de manier,

waarop de Here Zich aan ons bekend maakt en met ons omgaat! ...Wanneer de Geest van God met het Woord in ons werkt en wij Hem goed hebben leren kennen, komt er bij ons een waardevolle ‘sensus pro loco et tempore’, een gevoel voor plaats en tijd. Dat wil zeggen, dat we door zulke fyngevoeligheid gaan sien, hoe we in een bepaalde plaats en situasie en in een bepaalde tyd die dinge die beste kan doen.”

Saamgevat word enkele opmerkings oor die gemeente se doel en wese gemaak:

- Die gemeente bestaan om God te eer en te aanbid.
- Christus is die hoof van die gemeente en alles is in Hom. Hy is die basis van alles. Hierdie verhouding met sy gemeente is egter ’n gekwalifiseerde verhouding: eers Christus en dan die gemeenskap met mekaar.
- Die Woord van God is die grondslag van ons lewe. Dit bring en lei ons tot die doel van ons bestaan.
- Die Heilige Gees gee insig, onderrig en bring ons tot strewen na die bestaansdoel.
- Die wese en funksie van die kerk, word deur God in sy Woord bepaal. Ons glo dat die wese van die Kerk, as gemeenskap van gelowiges en die funksie van die kerk, as aanbiddings-, uitreikende- en diensgemeenskap, daadwerklik uitgeleef moet word.

2.3. Die Funksie van die Gemeente

Naas die wese van die kerk of gemeente, wat sy wese in Christus vind as gemeenskap van gelowiges, moet die funksie van die gemeente ook uitgespel word. Die funksie van die gemeente hang van die verstaan van sy wese af. Christus is die wese van die gemeente en derhalwe moet die gemeente funksioneer soos Christus gefunksioneer het. Die funksie is die uitvoering van die wese. Oor die wese en doel, wat in ’n bepaalde funksionele uitvloei, word die volgende rigtinggewende opmerkings gemaak:

- Van der Westhuizen (1990:543) maak die volgende stelling: “Die wese van die kerk van die Here is die Heer van die kerk. Die kerk is die aardse liggaam van Jesus Christus, wat sy hemelse Hoof is. Die kerk is Christelike kerk of dit is nie kerk nie. Omdat Christus die wese van die kerk is, is die wesenskarakter van die kerk tweeledig: Dissipelsmatig en Missionêr.”
- Callahan (1995:1) het presies dieselfde siening as hy die basis van kerkwees bespreek: “As we search for meaning beyond the glitter and glitz and the flimsies of life, God, with amazing compassion and infinite wisdom, gives us this marvelous purpose – to *serve*, to

reach out, to share life with others and help them fulfill their destiny in God” (kursivering JT).

In hierdie twee begrippe word die wesenskarakter van Christus saamgevat en word dit die funksie van die kerk om binne die kader van hierdie begrippe te funksioneer. Die bediening van die Woord aan mense deur mense, moet met goeie woorde en goeie daade bedien word, net soos Jesus Christus. Hierdie begrippe sal onder *missio Dei* en Dissipelskap beredeneer en beskryf word in hierdie studie. Hierdie begrippe is ook baie belangrik vir die onderbou van die studie, aangesien dit absoluut essensieel in die verstaan en die oprigting van kerkgeboue is.

2.3.1 *Missio Dei*

a) Gee Identiteit

Christus het dit die kerk opgelê om die objek van sy liefde, die wêreld, van Hom te leer, hulle te versorg, te versterk en vir hulle hoop te bring. Kerklike identiteit kan en mag dus nooit los gedink word van hierdie missionêre roeping nie. Guder (1998:11-12) sê, dat die *missio Dei* - die sending van God, die belangrikste en ook die mees sentrale tema van die Bybel is, waarin die doel van God se handeling in die menslike geskiedenis beskryf word en waarin die kerk sy identiteit vind. Die Kerk is God se geskenk aan die wêreld om van die wêreld te maak, wat dit in Christus is: die volk van God. “God wills, therefore, to bring everything under the authority of Christ, that all things might be united and restored in him. To accomplish his great plan, God has chosen his church to be his agent” (Watson 1981:37). In hierdie bestaansdoel is God nie die objek en die kerk die subjek nie. God is die spreker en die opdraggewer. Die kerk is die posbode en die wêreld is die adres (vgl. Peterson 1997:27). Wanneer ’n kerklike gemeenskap dus nie in die missionêre uitmond nie, is dit nie kerk nie. Gelowiges, as gemeenskap, vind hulle bestaansdoel juis in die *missio Dei*. “The *missio Dei* is a movement from God in which the church has its origin and arrives at its own movement, but goes beyond the church, finding its goal in the consummation of all creation of God. It follows from this that the church understands its *missio Dei* in the trinitarian history of God’s dealings with the world” (Moltmann 1977:11).

Nel (1994:28) sê, dat gemeentebou die sending van die kerk herevalueer. Die kerk verander van die een wat stuur na die een wat gestuur is. Apostolisiteit van die kerk is nou meer as net ’n

eienskap van die kerk. Dit is ook nie maar net 'n gevolg van kerkwees nie, dit is inderdaad 'n voorwaarde vir kerkwees. Die kerk neem deel aan die missie van God. Dingemans (1986:61) sê, dat die gemeente nie primêr vir homself bestaan nie, maar vir die wêreld. “Wij hebben een instrumentele opvatting van gemeente en niet een intrinsieke.” Die gemeente het homself geen bestaansgrond nie. Die gemeente is gerig op die heil van die wêreld. Hierdie deelneming roep die totale betrokkenheid van Christus by die wêreld na vore. Die kerk wat deur die heilshandeling van God tot stand gekom het, het nou die voorreg om ingetrek te word en deel te neem aan die voortgaande heilshandeling van God met sy kerk en met sy wêreld.

Bosch (1991:370) maak hier die onderskeiding tussen *missio Dei* en *missio ecclesiae*: *missio ecclesiae* het met die sending van die kerk te doen en *missio Dei* met die sending van God. Hy sê: “It recognize that the church could be neither the starting point nor the goal of mission. God salvific word precedes both church and mission; both should, rather, be taken up into the *missio Dei*, which now become the overarching concept. The *missio Dei* institutes the *missiones ecclesiae*”. Die kerk en gemeente het nie sy eie sending nie, maar val altyd net by die sending van God in, dan word dit die kerk/gemeente se sending.

b) Is 'n Opdrag

Elke gemeente moet tot die verstaan kom, dat hulle deel is van die Koninkryk van God wat die hele wêreld omvou. Moltmann (1978:35) skryf: “A closed human being no longer has any hope. Such a person is full of anxiety. A closed society no longer has any future. It kills the hope for life of those who stand on its periphery, and then it finally destroys itself. Hope is lived, and it comes alive, when we go outside of ourselves and, in joy and pain, take part in the life of others”. Binne hierdie verstaan moet die kerk God se Ryk biddend en dienend gaan soek en bevorder. Nie tot bevordering van die eie nie, nie om te sit en te vervet in die oorfloed van God se genade nie, maar om uit te gaan en hoop te bring. *Missio Dei* is 'n opdrag, 'n sending van God, wat begrens word nie deur willekeurigheid of keuse nie, maar in geloof wat in gehoorsaamheid uitmond. Bonhoeffer het gesê: “Only he who believes is obedient, and only he who is obedient believes... . When people complain that they find it hard to believe, it is a sign of deliberate or unconscious disobedience” (Bonhoeffer 1959:54,58). Jim Wallis sluit hierby aan as hy sê: “The great tragedy of the modern *missio dei*, is in calling many to belief but few to obedience” (Wallis 1976:23).

Albert Camus het gesê: “Die wêreld is moeg van Christene wat in abstrakte terme oor hulle geloof praat. Die wêreld verwag van hulle om hard en duidelik te sê wat hulle glo... wat ons nodig het, is Christene wat duidelik sê waarvoor hulle staan en persoonlik daarvoor verantwoordelikheid aanvaar” (Steenkamp 2004:27).

2.3.1.1 *Missio Dei*: Perspektief op die oprigting en uitbreiding van Kerkgeboue

Die Agenda vir die 67ste Algemene Kerkvergadering van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika gee in sy finansiële verslag die volgende deur:

- Gemeentes se spandering aan die onderhouding en uitbreiding van fasiliteite vir die verslagjaar 2002 – 12 miljoen rand (:542).
- Uitgawes ten opsigte van sendingwerk in 2002 – 970 duisend rand (bylae J:6).

Die verslag sê alles. Die gemeentes se geboue en die onderhouding daarvan is 12 keer meer belangrik as die sendingwerk. Bosch (1979:242) vermeld, dat alle sending altyd *missio Dei* is. Die gevolgtrekking is, dat die Nederduitsch Hervormde Kerk erg tekort skiet in die *missio Dei* as ’n opdrag; ’n instituut, wat totaal en al na binne gerig is. Van Wyk (1996:159): “Daar moet ’n gerigtheid kom op die wêreld en die nasies. Kerklike strukture en bepalings wat hinder, moet opgeruim word. Die kerk moet in gehoorsaamheid aan Christus se bevel met die Evangelie na die nasies gaan.” Die Kerk se missionêre gerigtheid moet voortvloei uit ’n besorgdheid oor die vraag of en hoe ’n bepaalde instituut beantwoord aan God se doel daarmee. Dit impliseer, dat elke gemeente sal moet leer om radikaal anders oor homself te dink (Van der Merwe 1999:46). Nel (1994:28) stel dit duidelik: “Dat alle bedieninge is per definisie ook missionêr in karakter.” Die gemeente kan nie op sy versorging van die bestaande gerig wees nie, maar moet deelneem aan die *missio Dei*. Die oogmerk is die wêreld en die bekendmaking van God se liefde en nie onderhouding of oprigting van geboue wat leegstaan deur die week nie. “Churches of the future will be more concerned with the size of the harvest than with the capacity of their facilities” (George 1992:154).

Dit gaan nie oor getalle nie, dit gaan oor die roeping van God en of die kerk sy identiteit in die roeping vind. “We must always look beyond numbers. The issue is not who can attract the biggest crowd but who is making the biggest impact on society” (Gibbs 2000:42).

Die Kerk sal opnuut aandag moet begin gee aan sy ware identiteit volgens die ideaal, wat die Skrif wil deurgee om te bepaal of dit nog Kerk is, soos Christus dit bedoel het om te wees. “One of the most encouraging signs has been a growing realization by many mainline congregations of their need to become *missio dei* churches in their own contexts. This realization has been heightened with growing economic woes, and the burden of maintaining historic church buildings” (Gibbs 2000:78).

Christus se roeping, waarin die kerk sy identiteit kon vind, het nooit rondom institusies gewentel of opgegaan in geboue of die kerk as sulks nie, maar het primêr gegaan oor sy liefde vir mense sonder hoop. Dit is nie te vind in kerklike dogmas nie, maar word direk gevind by God drie-enig in ’n dinamiese verhouding met sy liggaam, die kerk en word deur die Triniteit in al die kerk se bedieninge gekommunikeer. Daar is ’n *missio Dei*, omdat God mense liefhet (vgl. Bosch 1991:389-393). “No one should have been particularly surprised that Jesus shared this scriptural emphasis as a first priority of his own ministry. Luke 6:20: ‘Blessed are the poor, for yours is the Kingdom of God’ ” (Dunn 1992:44).

2.3.2 Dissipelskap

Die klem op elke gelowige as subjek in gemeentewees, plaas die saak van dissipelskap in die middelpunt van die bespreking. Hiermee word ’n kernsaak in Christenwees aangeraak. Dissipelskap beteken in sy wortel net een ding; volgeling van Jesus Christus. Niks en niemand in jou lewe is vir jou meer belangrik as Jesus Christus nie. Watson (1981:66): “A disciple is a follower of Jesus. He has committed himself to Christ, to walking Christ’s way, to living Christ’s life and to sharing Christ’s love and truth with others.” In ware dissipelskap word funksievervulling ’n werklikheid. Dit is dus verstaanbaar waarom daar in gemeentebou so sterk klem geplaas word op dissipelskap.

a) Koninkryk van die Hemele

Dissipelskap kan net in sy volheid verstaan word, wanneer dit binne die raamwerk van die koms van die Koninkryk van die Hemele verstaan word. Die Koninkryk van die Hemele is nie net ’n eskatologiese gebeure nie, maar juis gebeure in wording. Dit is gebeure wat was, is en sal wees (vgl. Hendriks 1992:86). Dit is ook ’n Koninkryk vir die hier en nou. Dit is belangrik om daarop te let, dat Christus die Koninkryk verkondig het, as alles, wat onder God se regering val

(Watson 1981:9). God regeer oor almal, dit wil sê, gelowiges en niegelowiges. God is dinamies betrokke by sy skepping en onderhou, versorg en bestuur dit. Almal op aarde is kinders van God, al besef en erken sommiges dit nog nie. Dissipelskap beteken in die lig hiervan, om almal, wat onder God se regering val, bewus te maak van sy liefde. Dit is nie maar net 'n *logos* gebeurtenis nie, maar werklik 'n *manthanein* gebeurtenis (Nel 1994:86) - 'n Werklike oorgawe aan die wil van God, om dit te ken en te doen (sien in die verband ook Burger 1991:73-96). Dit word alles saamgevat in Christus se woorde: “Jy moet die Here jou God liefhê met jou hele hart en met jou hele siel en met jou hele verstand en jy moet jou naaste liefhê soos jouself.” (Matt. 22:35-40) Nee, eintlik meer as dit: “Ek gee julle 'n nuwe gebod: julle moet mekaar liefhê. Soos Ek julle liefhet, moet julle mekaar ook liefhê. As julle mekaar liefhet, sal almal weet dat julle dissipels van My is. (Joh. 13:34-35) Om die wêreld lief te hê soos jouself, lê beperkinge op die liefde, dit konsentreer op die self, die ek. Johannes neem die self uit die liefde en konsentreer absoluut net op die liefde van Christus – ons moet liefhê, soos Christus lief het (Ortiz 1975:52). Dissipelskap is nie die nabootsing van beperkte menslike liefde nie, maar die nabootsing van die onbeperkte Christus-liefde. Om God lief te hê, is om sy liefde vir die wêreld te deel en tot *praxis* te bring. Dit is dissipelskap in sy wortel.

b) Dissipelskap is relasioneel

Dissipelskap staan as begrip nooit in isolasie nie. 'n Suiwer individuele benadering is nie Bybels nie (Watson 1981:40). Om 'n dissipel te wees, is om 'n ledemaat te wees. Ledemate is afhanklik vir hulle funksionering van ander ledemate tot werking van die liggaam. Christus se roeping is om in die nuwe gemeenskap van God se mense te deel (Watson 1981:35). Hierdie roeping vind sy voltooiing, in diens van mekaar, met die gawes van die Heilige Gees soos wat die Heilige Gees die liggaam toerus na sy behoefte. Dunn (1992:119) praat van die “Sirkels van Dissipelskap”. Dit is diens aan mekaar en ander, met die toegedeelde gawes van die Heilige Gees. Die bron van hierdie gemeenskaplikheid is die navolging van Jesus Christus. “Maar as ons in die lig lewe soos Hy in die lig is, het ons met mekaar deel aan dieselfde gemeenskap” (1 Joh. 1:7). Deur die werking van die Heilige Gees, word hierdie 'n gemeenskap, wat dinamies en kreatief in 'n verhouding met mekaar te staan kom. (Nel 1994:92). Die handhawing van die eise van dissipelskap, is egter essensieel in hierdie gemeenskaplikheid, anders word dit net maar 'n klub van eendersdenkendes. Dissipels is in 'n Bybelse sin kuddemense (Nel 1994:93). Dit is 'n korporatiewe gemeenskap wat in sy navolging van Christus, die liefde van God, in al sy fasette aan mekaar moet demonstreer en sy roeping is, om die wêreld tot die besef van God se liefde te

bring. Deur hierdie inter-skakeling is die dissipels dan ook voortdurend in 'n lerende en navolgende interaksie met mekaar betrokke. In hulle verbondenheid aan mekaar en aan Christus, word hierdie gemeenskap van dissipels 'n sigbare manifestasie van die liggaam van Christus. Die krag van dissipelskap lê juis in sy veelheid van gelowiges, omdat die liggaam afsonderlik en gesamentlik homself opbou tot 'n dinamiese eenheid. “Twee vaar beter as een.” (Pred. 4:9) Bloot die bestaan en funksionering van die dissipelgemeenskap, het groot evangeliserende waarde en krag. Die voorwaarde tot effektiewe uitreiking na die wêreld, word gegrond in die sterkte van die uitreiking na mekaar, binne die liggaam van Christus. Hierdie onderlinge uitreiking en omgee sluit veral ook dissipline in. Nel (1994:94) sê na aanleiding hiervan: “Waar gelowiges vanuit hulle verbondenheid met Christus 'n dissipelverbondenheid met mekaar ontwikkel het en ontwikkel, ontwikkel ook 'n egte empatie wat sorg en vermaning insluit”. Groepe en daarmee saam 'n gemeente, kan net sterk wees, as hy relasioneel sterk is. Voordat daar nie na volwassewording in die navolging van Christus binne die gemeenskap van gelowiges beweeg word nie, word dissipelskap individuele pogings, wat dikwels gou sy krag verloor. Watson (1981:22) skryf hieroor die volgende: “Alongside the inward power of the Holy Spirit, God wants us to experience the encouraging, supportive love of other disciples of Jesus. It is in the strength of our relationships together in Christ that we can win the battles against the powers of darkness and help one another to fulfil the task that God has given us.”

c) Dissipelskap is missionêr

God werk in die wêreld, en Hy wil hê jy moet by Hom aansluit. Hierdie opdrag word jou *sending* genoem (Warren 2003:247). Die laaste opdrag van Christus, voordat Hy na die hemel opgevaar het, was die afsluiting van een hoofstuk, maar ook die begin van 'n nuwe. “Gaan dan na al die nasies toe en maak die mense my dissipels: doop hulle in die Naam van die Heilige Gees, en leer hulle om alles te onderhou wat Ek julle beveel het” (Matt. 28:19–20). “Why does the church exist? What is its ultimate purpose? Why has God left it in the world in the first place? Jesus Christ, before ascending to the Father, spoke directly to these questions. He spoke clear and simple in one sentence when He spoke the language of Matthew 28:19-20” (Getz 1984:47). Christus se opdrag tot die bestaansdoel van die kerk was tweeledig; om van die wêreld dissipels te maak van Jesus Christus, wat weer kan gaan om ander dissipels te maak; om die wêreld op te bou – ken, leer, deel, heel (vgl. Nel 1994:95). Christus het die dissipels geleer om te gaan leer. Dissipelskap kan en mag dus nooit los gedink word van die missionêre nie. Die Kerk is God se geskenk aan die wêreld om van die wêreld te maak, wat dit in Christus is:

die volk van God. “God wills, therefore, to bring everything under the authority of Christ, that all things might be united and restored in him. To accomplish his great plan, God has chosen his church to be his agent” (Watson 1981:37). Wanneer dissipelskap dus nie in die missionêre uitmond nie is dit nie dissipelskap nie. Gelowiges, as gemeenskap, vind hulle bestaansdoel juis in die *missio Dei*. Elke gemeente moet tot die verstaan kom, dat hulle deel is van die Koninkryk van God wat die hele wêreld omvou. Binne hierdie verstaan moet hulle sy Ryk biddend en dienend gaan soek en bevorder. Dissipelskap is nie net bloot die bekering van soveel mense moontlik nie, maar is om werklik dissipelskap te laat grondvat, soos wat Christus dit geleer het: die navolging van Christus in alle fasette van die gemaakte dissipel se lewe (vgl. Callahan 1995:5). Dit word dus ’n navolging en lerende aksie, wat geleer om aangeleer te word en wat altyd in wording bly.

d) Dissipelskap en Gemeentebou

Dissipelskap is gemeentebou. Buite gemeentebou om, kan daar nie oor dissipelskap gepraat word nie. Om die evangelie van Jesus Christus te kommunikeer is: om in diens van God, mekaar en van die wêreld te staan. Dit is wat Jesus Christus bedoel het, toe Hy aan alle dissipels gesê het: “Volg My!” Dissipelskap is in sy hele verstaan holisties. Dit beteken, dat nie net sekere ledemate van die liggaam van Christus daarby ingesluit is nie, maar almal wat God deur die doop by sy kudde ingesluit het – oud en jonk. Dit gaan verder en deursyfer al die bedieninge in die gemeente. Dissipelskap is teenwoordig en betrokke by al die bedieninge. Dit is nie ’n aftrek-, deel- of minussom van die bedieninge nie, maar die somtotaal van al die bedieninge. Vanuit hierdie verstaan van dissipelskap groei ’n visie vir die Koninkryk van God (Nel 1994:93). Dit is nie ’n visie, wat *per se* afgehandel is nie, maar altyd lerend en ontdekkend van wie God is, deur die werking van die Heilige Gees. Dit is egter belangrik, dat dit nie net bloot ’n intellektuele ontdekking sal wees nie, maar werklik ’n gevoelshandeling. Om in ’n lewende verhouding met God te staan. Dit gaan dus nie bloot om die maak van bekeerlinge nie, maar werklik om die maak van navolgelingen van Jesus Christus – werklike *voetspoorlopers*. Dit is om die kinders van God te leer om sy opdrag van navolgingskap uit te voer. ’n Opdrag, wat eers afgehandel sal wees, wanneer Christus weer op die wolke verskyn. Gemeentebou in al sy konsekwensies vir die gemeente is: dat mense uit die wêreld na Christus geroep word en dissipels mekaar moet dien en diensbaar aan die wêreld moet wees, omdat God hulle liefhet. Dissipelskap is ’n lewenslange opdrag. Almal moet onderrig word en deel van hierdie onderrig is opleiding tot deelname aan die maak van dissipels. Diegene wat geantwoord het op Jesus se

dissipelsroep – “Volg My!”, word begelei tot Woordgehoorsame en Woordwaardige navolgers wat in staat is om toenemend effektief deel te neem aan die opdrag: “Maak mense my dissipels” (Nel 1994:96). Hierdie is ’n roeping van God aan sy kinders, maar dis ook ’n roeping na God se toekomstige glorie waarin die opdraguitvoerders sal deel. Dit is nie ’n maklike roeping nie, dit is ’n kruisdraroepping, maar soos Watson (1981:259) sê, die dissipel van die Here kan nie verloor nie, want as hy alles weggee, wen hy alles. As hy sy lewe verloor, vind hy dit.

e) Dissipelskap en Kerkgeboue

Dissipelskap beteken diens. Die gemeente neem ’n dienskarakter in navolging van Christus aan. Nel (1994:28) se siening, dat alle bedieninge in ’n gemeente diensbaar aan God se roeping moet wees, is veral ook waar van die kerksentrum van die gemeente. In watter mate is ons geboue so beplan en ingerig om diensbaar aan die gemeenskap te wees en nie alleenlik en uitsluitlik vir die gemeente se behoeftes ontwerp is nie?

Dissipelskap beteken navolging. Dissipelskap beteken om na Christus toe te gaan, wat alreeds in die wêreld is. Net soos by die *missio Dei* is die fokus op die wêreld. “The ‘ordinary’ members of the first Christian communities cannot appropriate the term ‘disciple’ to themselves unless they are willing to be enlisted in Jesus’ fellowship of service to the world” (Bosch 1991:37). Die kerk kan derhalwe onder geen omstandighede op homself gerig wees nie. Die kerk is die instrument, die boodskapdraer van Christus se liefde. God is alreeds in die wêreld en dis waar die dissipels as navolgers van Christus moet wees: sy hande, sy stem, sy tasbare aanraking, sy vertroosting.

Miskien sê die woorde van Callahan (1995:4) alles: “God invites us to serve, not preserve. Sometimes we allow ourselves to be distracted by issues of institutional survival. We may find ourselves drawn to this procedure or that technique as a way to stave off institutional decline. Yet we have not been called to a theology of survival; we are invited to a theology of service.” Ook Watson sluit hierby aan: “Jesus came to build his church. Far from being a comfortable club existing entirely for the benefits of its members, the church is to be God’s agent for the healing of the whole of creation, existing mainly for the benefits of its non-members” (Watson 1981:231).

2.3.3 Gevolgtrekking

God kan nie teen sy eie wese optree nie. God is in sy hele wese liefde en daarom is Hy in Sy totale optrede in liefde gehul. Indien hierdie verstaan in menslike begrip vasgevang kan word, sou daar geredeneer kan word, dat indien God teen sy bestaansdoel en wese kon optree Hy in 'n *βασίλεια απολώλειν* sou wees, 'n Koninkryk wat disintegreer en tot niet gaan. As dit 'n redenasie aangaande die *gans Andere* kon wees, sou die redenasie juis waar wees van die kerk. Die kerk kan nie teen sy eie identiteit en roeping ingaan en voortbestaan nie. God se doel is die kerk se doel. God se doel val in die *missio dei* en in dissipelskap en die kerk se roeping is om hierdie doel te vervul. Indien die kerk nie hierdie doel vervul, waarvoor God hom geroep en geskape het nie, word dit inderdaad 'n *βασίλεια απολώλειν*, 'n koninkryk wat sal disintegreer en tot niet gaan. Die kerk kan net vervulling en seën kry, as hy in sy skeppingsdoel slaag. Enige ander placebo-roeping lei tot vernietiging. "If the church don't find its God-given purpose, satan will supply one for them (Munroe 1992:135). Die kerk en elke mens is geskape met 'n doel en dit is om God te verheerlik en die wêreld van sy liefde te leer. "The church exists to glorify God and it glorifies God by being his witness, a light to the world. In the Sermon on the Mount, Jesus said, "Let your light so shine before men, that they may see your good works and give glory to your father who is in heaven" (Armstrong 1979:39).

God is die outeur en bron van hierdie doel (Nel 1986:8) en die kerk sal bly soek om vervulling en bedieningsatisfaksie, totdat die kerk weer inval, by dit waarvoor God die kerk geroep het (Munroe 1992:110-124). "A congregation begins to disintegrate when it allows its way of living and acting to depart radically from its beliefs and values, when this happens in an individual, a psychological professional would say the person has dissociated (has departed from reality or is suffering from schizophrenia). Such dissociation is just as unhealthy in an organization as in an individual" (Oswald & Friedrich 1996:76).

Watson (1981:95) gee die beskrywing van 'n menslike liggaam wat aan asma lei. Die probleem met asma, is nie dat lug nie ingeasem kan word nie, maar juis nie uitgeasem word nie en dan versmoor die persoon. Die liggaam van Christus, die kerk, sterf en disintegreer op dieselfde wyse, indien dit net inasem en nie uitasem nie. Die kerk is nie daar ter wille van homself nie, maar ter wille van God. Die kerk het te lank teen sy eie skeppingsdoel ingewerk. Te veel geld aan geboue, as evangelisasiemedium spandeer. "The church building is too often viewed simply

as a tool for effective evangelism or the place to which evangelism will draw people” (Pickard 1999:62).

Bowman en Hall (2000:19-27) sê dat daar te veel tyd in onnodige bouprogramme belê is en dat finansies verkeerd geïnvesteer is in fasiliteite wat leeg staan. Menslike hulpbronne en mannekrag is vermors met fondsinsamelings, om te oorleef en monumente af te betaal. Die kerk se roeping word *missing dei* en nooit *missio dei* nie. Die uiteinde was dit wat gevrees is: duur geboue wat leegstaan en *huise van God*, wat sonder God is. Die kerk was daar ter wille van homself en het versmoor. “Yet we are all too aware of the downside of institutions. They usually end up being self-serving, because at an unconscious level, all institutions seek first to preserve themselves. But the determination to survive leads a group far from the original movement they had hoped to preserve in the first place. Some congregations have followed this path, straying far from the movement from which we were born” (Oswald & Friedrich 1996:39).

Matteus 6:21: “Daar waar jou skat is, daar sal jou hart wees.” Groot geboue is die gevolg van klein geloof. Afname in visie na buite bring ’n toename in ’n visie na binne (vgl. Turner 1979:335). Niemand kan twee gode gelyk dien nie. Indien die gemeente fokus op duur en uitspattige kerkgeboue, hulleself in skuld dompel, kerkgeboue oprig sonder werklike beplanning, sal hulle harte daarin vasgevang wees. Bonhoeffer (1959:154-157): “What Jesus spoke strongly against in Matthew 6:19-24 was hoarding up treasures *‘for yourselves’*. ...Wordly possessions tend to turn the hearts of the disciples away from Jesus. What are we really devoted to? That is the question. Are our hearts set on earthly goods? Do we try to combine devotion to them with loyalty to Christ? Or are we devoted exclusively to him? ...Where our treasure is, there is our trust, our security, our consolation and our God. “For several decades, the Church has relied upon greater sums of money, bigger facilities, and more impressive credentials as the means to influence society at large. These elements have failed us; in our efforts to serve God, we have crowded out God Himself” (Barna 1998:99).

Dit is soos ’n man wat by ’n venster uitkyk. As hy deur die glas kyk is sy fokus na buite, maar die oomblik as daar silwer voor die glas geplaas word, dan word dit ’n spieël waarin hy net homself sien. Die kerk is ook so, die oomblik as die kerk nie meer na die wêreld daar buite kyk nie, nie gerig is op die mense van God nie, dan begin die kerk na homself kyk en sien net silwer sake. Geld word later al waaroor daar gepraat word. “A Church may never reach out to the

non-Christian people in the community because its people are too busy pouring their money and time into building programs and other programs for themselves” (Malphurs 1993:96).

Samevattend kan die volgende gesê word:

- Die Kerk of ’n gemeente is ’n teken van die Koninkryk en bestaan uitsluitlik ter wille van die Koninkryk.
- Die doel van ’n gemeente is om soos Christus te wees.
- Die funksie van ’n gemeente is om te doen soos Christus gedoen het deur uit te reik en te dien en word gewaardeer in die *missio Dei* en dissipelskap.
- Die gemeente is die agent van Christus op aarde en is teenwoordig om tasbaar hoop te bring.
- Die gemeente vind identiteit in sy bestaan as hy Christus volg na die wêreld, waar Christus alreeds aan die werk is.
- Die bestaansgrond vir ’n gemeente lê in die heil vir die wêreld.
- Die gemeente se hele visie moet primêr na buite gerig wees. Die oomblik as dit na binne gerig word tree ’n gemeente teen sy eie skeppingsdoel op en disintegreer.
- Die gemeente is nie daar ter wille van homself nie, maar uitsluitlik ter wille van die wêreld.

Die ontmoeting met Christus vind nie in tempels plaas nie, maar in die wêreld. Derhalwe moet die fokus van alle bedieninge in hul beplanning, aanwending van fondse en oprigting van kerksentrums op die wêreld wees. Die oprigting van enige kerklike gebou moet altyd deur hierdie bril bejeën word, om sy wese en doel te vervul.

Vervolgens sal daar na ’n model of modelle gesoek moet word om hierdie verstaan funksioneel te maak. Om vanuit die Skrif ’n basisteorie te vind, wat ’n praktykteorie kan bemiddel, in terme van die spanning wat tussen die *teorie* en *praxis* bestaan. Sodoende sal daar ’n nuwe praktykteorie ontwikkel kan word vir die oprigting en uitbouing van kerkgeboue binne die opset van die uitreikende en dienende navolging van Christus.

Hoofstuk 3

Bybelse Begroning

Ideaalstelling

3.1. Inleiding

Die doel van hierdie hoofstuk is nie om elke teks, wat handel oor die boumetafoor in die Ou en Nuwe Testament na te speur en dit eksegeties te ontleed nie. Die doel is ook nie om na die boumetafoor as sulks te kyk en vanuit die hoek van die metafoor, God se bedoeling met die boubeeld te verstaan nie. Die doel van hierdie hoofstuk is om in die lig van hierdie ondersoek na plekke van aanbidding te kyk, wat God se bedoeling en handeling daarmee was. Wat die mense se gedagtes en bedoelings was en hoe God dit uiteindelik in Jesus Christus tot werklikheidsverstaan gebring het. Dit is die stelling van die ideaal, soos God drie-enig dit deur organiese inspirasie - met die mens se interpretasie daarvan - as maatstaf deurgegee het.

3.2. Ou Testament

Foley (1991:3) het gesê: “Jesus’s message and the Christianity that emerged from those who accepted that message can be understood only in the context of the Jewish culture in which they originated. ... Pope Pius XI said, that in order to understand his or her faith, every Christian needs to become a spiritual Semite.” Om kerkgeboue werklik te verstaan en God se bedoeling daarmee en die mens se verstaan daarvan, is alleenlik moontlik, indien ons van die begin af begin.

3.2.1 Heiligdomme - Aartsvaders

Die eerste kennismaking met plekke van aanbidding in die Ou Testament, kan alreeds tot sover as die tydperk voor die aartsvaders teruggevoer word. Dit het by Kain en Abel begin, wat offers op altare gebring het. (Gen. 4:3-4) Ook Noag het vir die Here ’n altaar gebou en God het dit goedgevind. (Gen. 8:20) Die aartsvaders het egter meer permanensie aan sekere heiligdomme verleen, deur herhaaldelik na sommige heiligdomme terug te keer. Hierdie heiligdomme van die aartsvaders het ook by die gebruike van die Semitiese wêreld van die dag ingeval. Dikwels was

reeds bestaande heiligdomme van die heidene, wie se land ingeneem was, vir eie gebruik ingespan. Die lokasie waar hierdie heiligdomme gewoonlik gevestig was, word deur die volgende gekenmerk:

- Teofanie, waar God aan die mens verskyn het op 'n spesifieke plek.
- Heilige waters, wat gesien is as 'n manifestasie van God, waaruit die wêreld vrugbaar gemaak word.
- Heilige bome, wat as 'n teken van vrugbaarheid gesien is.
- Hoogtes, om sodoende so naby as moontlik aan die godheid te kom.

“The Israelites attributed the foundation of certain sanctuaries to the Patriarchs. Sanctuaries were erected where nature manifested the presence of the God of Abraham, Isaac and Jacob – near a tree, for example, or on a natural height, or by a water-source: but they were erected principally in places where God had shown himself in a theophany. Sanctuaries of this kind are found all along the route the Patriarchs travelled” (De Vaux 1961:289). Dit is belangrik om daarop te let, dat God nie gebonde was aan 'n spesifieke heiligdom nie, nog dat Hy na 'n spesifieke heiligdom gedwing kon word, deur menslike optrede of aandrang nie. “The Hebraic theology of presence preserves the freedom of the Deity from human manipulation. The various epiphanic speeches are consequently linked together, not by requirement of cultus, sacerdotal college, or ritual act related to sacred place” (Terrien 1978:94). Daar is geen aanduiding dat daar geglo is dat hierdie heiligdomme deur God bewoon is nie - in statiese terme die *domus dei*. “While the Canaanite city-states worshipped deities attached to a *hieros topos* (sacred place), the patriarchs were pictured as nomads who worshipped a travelling God” (Terrien 1978:93). Alle indikasies dui eerder op 'n dinamiese verhouding tussen God en mense, wat by verskeie plekke plaasgevind het. “The memories of patriarchal travels point to a single motivation: the peculiar summons of a “nomadic” Deity that appears at first to have been completely independent of a localized shrine or priesthood” (Terrien 1978:67).

Die volgende heiligdomme word vermeld:

a) Sigem

Die eerste van hierdie heiligdomme vind ons in Genesis 12:6-7. Hier het 'n teofanie plaasgevind. Die gevolg was dat Abraham by die waarsêersboom, 'n Kanaänitiese heiligdom (Vosloo 1993:31), 'n altaar vir die Here gebou het om die nuwe land aan die Here te wy. Hierdie

heiligdom het ook 'n sentrale rol by Jakob gespeel. Jakob het by Sigem ook 'n altaar vir die Here gebou, nadat hy Gamor se seuns se grond gekoop en dit genoem het: Die God van Israel is God. (Gen. 33:18-20) Josef se oorskot is daar begrawe, nadat dit uit Egipte soontoe gebring is. (Jos. 24:32) Wat belangrik is vir hierdie studie, is dat Sigem as heiligdom, sy waarde in die oë van die volk en God verloor het, weens heidense gebruike wat daar plaasgevind het. “The Deuteronomic redactors of the canonical books drew a veil over the survival of a sanctuary where the worship, to them, seemed stained by pagan practices. In the book of Deuteronomy itself, the name of Shechem is not even mentioned” (De Vaux 1961:290).

b) Bet-El

Alhoewel Abraham ook hier 'n altaar gebou het (Gen. 12:8), word die vestiging van hierdie heiligdom hoofsaaklik aan Jakob toegedig. “Both the Yahwistic and Elohist traditions, attributes the founding of this sanctuary to Jacob” (De Vaux 1961:291). Net soos by Sigem was hierdie ook aanvanklik 'n Kanaänitiese heiligdom, maar is deur die Jahwistiese tradisie oorgeneem. Bet-El het 'n belangrike rol gespeel in die vroeë geskiedenis van Israel, soos die naam Bet-El, Huis van God ook aandui. (vgl. Am. 4:4 en 1 Sam. 10:3) Selfs die verbondsark is vir 'n ruk daar bewaar. Na die politieke skeuring het Jerobeam, Bet-El as koninklike heiligdom gevestig. Wat egter ook hier belangrik is, is dat die Jahwistiese tradisie ook Bet-El eksplisiet as 'n heiligdom verwerp het. “These sanctuaries were condemned by the spokesman of Yahwism - Bethel explicitly” (De Vaux 1961:293).

c) Mamre

Mamre word net in Genesis as 'n heiligdom aangedui. Nêrens buite die boek Genesis word na Mamre verwys nie. Abraham, nadat sy weë met Lot geskei het, het hier by die groot bome van Mamre 'n altaar vir God gebou. Mamre se belangrikheid lê veral daarin dat God tweekeer aan Abraham by Mamre verskyn het. In Genesis 15, waar die verbondsluiting plaasgevind het. “Mamre is the best scene of the Covenant in Gn 15” (De Vaux 1961:262) en Genesis 18, toe die oordeel oor Sodom en Gomorra aangekondig is. Mamre is egter gekenmerk deur sinkretisme - waar die godsdiens versmelt geraak het met die omliggende invloede en ook hy sy waarde as heiligdom verloor het. “In all probability, a syncretist cult was practised there, and was regarded with disfavour by orthodox Yahwism. This would explain why Mambre was ostracized, and why it is never mentioned in the Bible outside Genesis; in Genesis itself, the text

seems to have been deliberately obscured whenever Mambre is mentioned” (De Vaux 1961:292).

d) Berseba

Berseba is as heiligdom veral gekenmerk deur die teofanie tussen God en Isak. Die fondasie van die heiligdom word egter aan Abraham verleen, wat die heiligdom by ’n Tamariskboom gevestig het. Die heiligdom volg egter dieselfde patroon, as al die ander drie genoemde heiligdomme, deurdat dit as heiligdom genegeer word, as gevolg van heidense vermenging. Die profeet Amos is baie duidelik hieroor as hy sê: “So seker as daar ’n pelgrimspad na Berseba toe is, hulle sal val en nie weer opstaan nie!” (Am. 8:14).

3.2.1.1 Aantekeninge i.v.m. die Aartsvaders se aanbiddingsplekke

- Dit was nie belangrik waar die plek van aanbidding was nie - selfs die heidene se aanbiddingsplekke is gedeel, die plek is egter geheilig deur God, wat teenwoordig is of was.
- Dit het nie oor die voorkoms van die heiligdom gegaan nie. Dit kon by ’n boom, waters of op ’n hoogte gewees het. Dit het gegaan oor die aanbidding van God.
- God het Hom geopenbaar waar en wanneer Hy verkies het om dit te doen en was nie aan ’n plek gebonde gewees nie.
- Dit het vir God nie oor die plekke as sodanig gegaan nie, maar eerder oor die verhoudinge wat Hy met die aartsvaders of sy volk gebou het.
- Die veelvoud van heiligdomme al langs die aartsvaders se roetes, het daarop gedui dat God ’n nomadiese God was, wat in teenwoordigheid saam met sy mense getrek het.
- Anders as in die Semitiese wêreld van sy tyd, het God Hom geopenbaar vry van menslike manipulasie.

3.2.2 Die Woestyn Heiligdom - Die Tent

Die Bybel vertel, dat voordat Israel hulle eie heiligdomme in die beloofde land gevestig het, die Israëliete ’n tent as heiligdom in die woestyn gehad het. Hierdie tent was ’n kerk op voete. Deur die beïnvloeding van die Vulgaat, het ons dit leer ken as die tabernakel. “The tabernacle of God

in the wilderness of Sinai is the first habitation that the living God ever caused to be built for Him” (Kiene 1976:15). Die tabernakel het verskeie funksies vervul:

- Eerstens was dit ’n plek van goddelike openbaring.
- Tweedens was dit ’n plek waar offerandes gebring kon word.
- Derdens was God se teenwoordigheid in die tent ’n teken van die vervulling van sy belofte, dat Hy by Israel sal bly en hulle God sal wees.
- Vierdens moes dit eenheid in die midde van Israel kweek, aangesien dit in die middel van die kamp gestaan het (vgl. Koester 1989:7-22).

Dit is die plek waar God met mense van aangesig tot aangesig en van mond tot mond gepraat het. (Ex. 33:11 en Num. 12:8) “These texts belong to the oldest tradition which stresses the role of the Tent in oracles: everyone who wanted to consult Yahweh went to the Tent, where Moses acted as his spokesman before God” (De Vaux 1961:295). Terrien (1978:90) sluit hierby aan: “The expression ‘face tot face’ should not be construed as referring literally to visual perception. It is an idiom and it refers simply to the direct, nonmediated character of a manifestation of presence.” God se teenwoordigheid is gekenmerk deur ’n wolk wat die tent omhul het. Wanneer God teenwoordig was, was die wolk om die tent en as Hy teruggegaan het hemel toe, was die wolk weg. (Ex. 33:9 en Num. 12:4-10) Exodus 40:34-38, wat uit die priesterlike tradisie spruit, meld dat God die tent die hele tyd wat die tent opgeslaan was, deur ’n wolk bedek het. Dit was ook ’n teken vir die volk, wanneer om te trek en wanneer om kamp op te slaan.

Daar is verskillende opinies oor hoe die tent werklik gelyk het. Wat wel belangrik is, is dat dit uitgebeeld word as die tempel in Jerusalem in die klein. “It is only too obvious that much of the description is merely an idealization. The desert sanctuary is conceived as a collapsible temple, exactly half as big as the Temple of Jerusalem. However the authors of this description could not wholly remove it – that the dwelling was a Tent” (De Vaux 1961:291). Dit kan dus met redelike sekerheid gesê word, dat die Israeliete gedurende hulle woestyntog ’n opvoubare, draagbare heiligdom gehad het en dat die heiligdom ’n tent was. “The tent was not a portable sanctuary which provided an abode or permanent residence for the divine, but a spatial setting, geographically unattached, to which both Yahweh and Moses would ‘go’ in order to ‘meet’” (Terrien 1978:177). Hierdie tent is die laaste keer in die vlaktes van Moab opgeslaan, net voordat die Israeliete Kanaän binnegegaan het. Oorblyfsels daarvan is volgens 1 Konings 3:4 in die tempel van Salomo bewaar. Dit was ook die heiligdom, gesien vanuit ’n Nuwe Testamentiese oogpunt, wat die meeste gesag gedra het, as *die* heiligdom van God. “Whether at

time or in later tradition the tabernacle is regarded as fashioned in accordance with a revealed heavenly model, and this is endorsed by Stephen in the New Testament in Acts 7:44” (Turner 1979:91). Wat die tabernakel veral laat uitstaan, is dat in teenstelling met die tempel waar God as immanent aanwesig verklaar was, God nou transendent in die tabernakel aanwesig was. “This particular form of meeting in a cloud theophany declares that the tabernacle is the place of the presence, but in the form of intermittent visiting rather than continuous dwelling” (Turner 1979:92). Dit het derhalwe in kontras met die tempel gestaan, wat God wou vasmaak aan ’n spesifieke plek en tyd. “Here there is no emphasis on a god of soil or on fixed holy places where the deity might dwell. Rather is he a ‘most high God’” (Turner 1979:92).

Turner (1979:93) verwys na Cross (The Priestly Tabernacle, *Biblical Archaeologist*, 10 (3), 1947:227) en maak ’n baie interessante onderskeiding tussen twee Hebreëuse woorde wat gebruik is: *yashab*, wat beteken om te bewoon of om in te bly en *shakan*, wat die betekenis dra van om te sit of om te tent in ’n plek. Beide die Deuteronomiste, sowel as die priesterlike tradisie het *shakan* gebruik as hulle na die tabernakel verwys het. God het in die hemel *yashab*, maar op aarde het God *shakan* in die tabernakel. “How was such a God, who could not be regarded as dwelling in any shrine, yet be present with his people? The answer lay in the tabernacle, where Yahweh did not dwell (*yashab*), but where he ‘settles impermanently’ (*shakan*) in order to meet with Moses.”

3.2.2.1 Aantekeninge in verband met die tabernakel

- Die tent van ontmoeting of tabernakel, het ingepas by die leefstyl van die dag. Net soos die Israëliete se woonplekke, was die heiligdom van ooreenkomstige standaard.
- Die uiterlike was nie belangrik nie. Dit het ’n heiligdom geword, as gevolg van die teenwoordigheid van God.
- Die tent het God se transendensie aangedui in verhouding met plekke van aanbidding.
- Die tent het ’n nabye intimiteit tussen God en mens veronderstel.
- Dit was die Bybelse geskiedenis se eerste draagbare kerksentrum, wat gebou is om God se mense tot diens te wees. (2 Sam. 7:7) God was ’n swerwer saam met swerwers.
- Van al die heiligdomme het die tent die mees eskatologiese karakter gehad. Die tydelike van die aardse teenoor die hemelse permanensie wat deur God gebou word.
- Dit gaan nie vir God oor die estetiese nie, maar oor die verhouding, wat in daardie gebou plaasvind.

- Dit dui ook op die nederigheid van God se karakter. Hy wou aanbid word in 'n tent, is gebore in 'n stal en het nooit 'n aardse huis besit nie.

3.2.3 Heiligdomme in die land van Israel - Voor Tempelbou

Tussen die tydperk van die aartsvaders se heiligdomme, wat verdwyn het, nadat die Israëliete in Kanaän gevestig geraak het, die tabernakel en die bou van die tempel in Jerusalem, is daar ook ander heiligdomme gevestig. Vir die doel van hierdie studie, word net na die vorm van die heiligdomme gekyk:

a) Gilgal

Gilgal is gekenmerk deur klippe wat in 'n sirkel gepak is. (Jos. 4:20) Die simboliek van die klippe en hulle posisie van plasing, het heengewys na die deurtog deur die Jordaan.

b) Silo

Silo was die bekendste antieke tempel in Israel. Josua 18:1 maak melding dat die tent van ontmoeting hier opgerig was. De Vaux (1961:304) betwyfel dit egter ten sterkste. "It is very questionable whether the Tent was ever at Shiloh." Eli was die priester by Silo. Die verbondsark is hier gehuisves, maar nadat die Filistyne dit verower het, is dit nooit weer teruggebring na Silo toe nie. Silo word veral verbind met die benaming: Die huis van die Here, wat een of ander geboude struktuur veronderstel. (Rig. 18:31 en 1 Sam. 1:7) "During these years the cult centered round a building, a 'house of Yahweh': in a word, it was the first temple of Yahweh, and the Ark was kept there" (De Vaux 1961:304). Sien ook in die verband (Gispen 1977:626): "Uit 1 Samuel 1-4 kry ons die indruk dat 'n vaste gebou daar opgerig is." Turner (1979:48) beweer dat hierdie eerste geboude struktuur by Silo sterk deur die Kanaänitiese heiligdomme se boustruktuur beïnvloed is, soos by die latere tempel van Salomo.

c) Mispa in Benjamin

Geen melding van enige struktuur wat opgerig is, word gemaak nie, behalwe dat Mispa van die selfstandige naamwoord afgelei word, wat wagtoring beteken (vgl. De Vaux 1961:305).

d) Gibeon

1 Kronieke 21:29 meld dat die tent van ontmoeting hier gestaan het en Josua 9:23 en 27 noem dit die Huis van die Here.

e) Ofra

Ofra gryp terug na die aartsvadertydperk in die sin, dat hier 'n teofanie plaasgevind het by 'n boom en Gideon toe 'n altaar daar vir God gebou het. (Rig. 6:11-24) Van 'n geboude struktuur is daar nie sprake nie.

f) Dan

1 Konings 12:31 maak melding daarvan, dat Dan 'n heiligdom was wat op die hoogtes gebou was. Watter struktuur hier van melding was, is nie duidelik nie. Dan, as heiligdom het 'n baie twyfelagtige geskiedenis gehad, wat erg met heidense godsdienstige gebruike - veral onder Jerobeam - vermeng het. Rigters 18:31 degradeer Dan as heiligdom, aangesien in verhouding met Silo, die Huis van die Here in Silo gestaan het.

g) Jerusalem

In Jerusalem is die tradisie vanaf die tent van ontmoeting tot by Silo saamgevat. "The restoration of a sanctuary for the Ark meant that Jerusalem was heir to the sanctuary of Shiloh and to the Tent in the desert" (De Vaux 1961:309). Jerusalem het ook die kenmerke, wat nodig was om as 'n heiligdom erken te word, bevat. 'n Teofanie het naby die dorsvloer van Arauna plaasgevind, met die verskyning van die engel van die Here aan Dawid. Dawid het toe die dorsvloer gekoop en vir die Here 'n altaar gebou. Dit is hier waar die latere tempel gebou sou word.

Die struktuur waar die ark gehuisves was, was nog steeds 'n tent (2 Sam. 6:17). 'n Tent was derhalwe, tot die bou van die tempel, die struktuur waar God aanbid is. "The Tent remained the centre of Yahwistic worship until the temple was built" (De Vaux 1961:311).

3.2.3.1 Aantekeninge i.v.m. die heiligdomme

- Alhoewel enkele vermeldings gemaak word van geboude strukture, soos by Silo, het die tent die belangrikste plek van aanbidding en ontmoeting gebly.
- Die teenwoordigheid van die Here, word dikwels uitgedruk in die teenwoordigheid van die Ark. Alhoewel die Ark self nooit 'n heiligdom was nie, het dit 'n baie belangrike rol gespeel in die benaming: Die Huis van die Here. Dit dui daarop, dat God se teenwoordigheid, 'n plek sy huis maak.
- Heiligdomme was nie gegewenes, wat vir tyd en ewigheid gegeld het nie. Menslike oordele, sinkretisme en egoïsme van konings, het dikwels veroorsaak dat heiligdomme vervang was.

3.2.4 Die Tempel in Jerusalem

3.2.4.1 *Domus Dei* - Die Huis van God

Daar was drie tempels van die Here in Jerusalem:

1. Die eerste is deur Salomo gebou in die middel van die tiende eeu voor Christus (1 Kon. 5-8) en deur die Babiloniërs vernietig in 586 v.C. (2 Kon. 25:8-17)
2. Die tweede tempel is gebou deur die ballinge, wat teruggekeer het uit Babel (Esra 8-13) en is in 516 v.C. voltooi. (Esra 6:16-18)
3. Die derde tempel is die vergroting en uitbouing van die tweede tempel deur Herodus die Grote en dit is in 20 v.C. voltooi.

Die een uitstaande kenmerk van die Hebreuse teologie was nog altyd dat God nie tot een plek gemanipuleer kon word nie. “The Hebraic theology of presence preserves the freedom of Deity from human manipulation. Its teleological thrust is without parallel in the ancient world.” (Terrien 1978:94). Die volk se voortdurende behoefte om God sigbaar te maak, midde inwonend, het veroorsaak dat die teologie al meer plek begin maak het vir die mite van Sion – die vermenging van Jahwistiese teologie en Kanaänitiese mitologie, om te beweeg van 'n transendente God na 'n immanente God. “The elusiveness of presence, which had been until then the cardinal foundation of Hebraic faith, slowly gave way to the myth of Zion. The universal potentiality of a theology that had been unfettered to a sacred place was now going to face the challenge of cultic Zionism” (Terrien 1978:187). Dawid se droom om 'n huis vir die

Here, *domus dei* - woonplek vir God - te bou is deur Salomo bewaarheid in die bou van die tempel. Die geloof en gebruik in die Semitiese wêreld van hierdie tyd was dat 'n god 'n huis moet hê om in te woon. Hierdie geloof en gebruik was ook hier aanwesig toe die tempel gebou is. "In Akkadian, Phoenician and Hebrew, then, the same words are used for house or palace of a god and for the house or palace of a king. And in fact, every temple was built as a home for a divinity; and the god was held to dwell there" (De Vaux 1961:282). Die wolk wat die tempel by in gebruikneming gevul het, net soos by die tabernakel in die woestyn, volgens die beskrywing van 1 Konings 8:11 en die ark wat daar geplaas is en gesien is as die troon van God, was 'n teken vir die Israeliete, dat God nou eienaarskap van sy huis geneem het. "When David brought the Ark to Jerusalem, his intention was not to confiscate it for his own private chapel, but to make it the centre of worship for all the tribes, and when he first thought of building a temple, it was to give Yahweh a house where he could be at home" (De Vaux 1961:321).

Die feit dat die tempel as 'n Huis vir die Here gesien is, het daartoe gelei dat net die beste materiaal en mensekennis van daardie tyd gebruik is om dit op te rig. Die geloof dat die tempel 'n replika van God se hemelse tempel moes wees, was 'n gedagte wat voorgekom het by die godsdienste van die Ou Nabye Ooste. Fensham (1981:74) skryf: "By die Jode uit daardie tyd was daar die opvatting, dat die tempel in Jerusalem 'n replika moes wees van die hemelse tempel van God." Derhalwe is geen moeite ontsien nie.

Die tempel was 'n lang gebou, wat in drie dele verdeel was en oop was aan een van sy korter kante. 1 Konings 6:2 gee die mates as 30 meter lank, 10 meter breed en 15 meter hoog en het twintig jaar geneem om te bou. Dit het bestaan uit 'n voorportaal - die Heilige en die Allerheiligste, waar die ark gehuisves was. Seder- en sipreshout was spesiaal uit Libanon gebring. (1 Kon. 5:29) Alhoewel die grootste gedeelte van die bouers Israeliete was, was spesialiste ingevoer: die skrynwerkers, steenmakers en argitek was van Fenicië afkomstig. Die brons gietwerk was deur 'n Tiriër behartig (vgl. De Vaux 1961:317). Die tempel was feitlik oral met goud, silwer en brons beslaan of oorgetrek. Marmer en waardevolle edelgesteentes was ook gebruik. Die toebehore in die tempel: gerubs, die ark, dubbeldeur tussen die Allerheiligste en die Heilige, tafels, kandelare, priesterlike gereedskap en die altaar was met goud oorgetrek. Die pilare by die voorportaal - Jakin en Boas - brandofferaltaar, waterbak en waskomme was almal in brons gegiet (vgl. Vosloo 1993:480). Hierdie tempel sou vir vier eeue lank amper onveranderd, met enkele verbeterings staande bly, vanaf sy inwyding tot die koninkryk self opgehou het om te bestaan, met die val van Jerusalem (vgl. De Vaux 1961:321).

Die vraag het egter altyd bly leef of dit werklik nodig was om so 'n gebou op te rig? Het dit werklik gegaan oor 'n huis van God of het dit gegaan oor persoonlike vertoon van koninklike mag. Die skrywer van 1 Konings het veral te velde getrek teen die hoë prys wat Israel moes betaal vir die uiterlike prag en onkoste wat met die bou van die tempel aangegaan is. “The writer of 1 Kings did not favour the monarchy, and records all the details of the terrible price Israel had to pay for the temple” (Barker 1991:21). Hy maak melding van die gewelddadige gedwonge arbeid en mannekrag wat opgeoffer is - twintigduisend man wat na Libanon gestuur is en tagtigduisend wat in die klipbreekgate moes werk. Na twintig jaar van bouwerk was Salomo so in die skuld by Hiram van Tirus, dat hy twintig stede in Galilea aan hom moes afstaan (1 Kon. 9:10-11). Hierdie skuld las het later tot die skeuring van Israel in die noord- en suidryk gelei.

Die teenwoordigheid van die ark en die wolk wat die tempel gevul het, het veroorsaak dat die tempel die religieuse sentrum van Israel gebly het, omdat geglo was, dat God daar gewoon het. Hierdie geloof dat God nou 'n plek het om in te woon, word uitgedruk by die inwyding van die tempel as Salomo 'n gedig voorlees, wat opgeteken staan in 1 Konings 8:13: “Die Here het gesê Hy wil in duisternis woon. Daarom, Here, het ek vir U 'n waardige huis gebou waarin U altyd kan woon.” Hierdie geloof dat God in hierdie mensgemaakte struktuur woon, het bly voortbestaan. Selfs nadat Israel in twee koninkryke opgebreek het en selfs nadat die tempel afgebreek is, het mense nog steeds uit Sigem, Silo en Samaria offers na die tempel gebring. (Jer. 41:5) Miskien word dit die beste uitgedruk in die voorbeeld van Hiskia, wat nadat hy dreigbriewe van Sanherib van Assirië ontvang het, hy tempel toe gegaan het en dit daar voor die Here uitgesprei het, sodat God dit kan lees, asof God alleenlik in sy tempel te vinde is.

Die profete het dieselfde geglo, al het hulle nie altyd saamgestem met die aanbiddingspraktyke, wat daar in die tempel plaasgevind het nie. Amos het geskryf: “Wanneer die Here uit Sion brul, wanneer Hy sy stem uit Jerusalem laat hoor” (Am. 1:2). Jesaja se visioen sien God in die tempel. (Jes. 6:1-4) Jeremia meld dat God se glorie in Sion is. (Jer. 14:21) Dit was juis die profete wat die heropbou van die tempel aangemoedig het, nadat die tempel afgebreek is en die volk van ballingskap af teruggekeer het, sodat God weer kan terugkom om in Jerusalem te woon. (Hag. 1:9 en Sag. 2:12; 8:3)

3.2.4.2 Aanwysing van God se woonplek

Dit was die vaste geloof van die Israeliete, dat God 'n huis op aarde wou hê om in te woon en dat Hy self sover gegaan het om die plek daarvoor aan te wys. “The Israelites believed that God himself chose to live among his own, and chose to live in *this* city and in *this* Temple” (De Vaux 1961:327). Die terrein is lank voordat die tempel gebou is, gemerk deur 'n engel teofanie (2 Sam. 24:16). Die psalmdigter besing die feit dat God Sion gekies het om in te bly: “Ja, die Here het Sion gekies en dit vir Hom as woning begeer” (Ps. 132:13). Tempels in die Semitiese tyd is gewoonlik op hoë plekke gebou (sien De Vaux 1961:279) en Sion word besing as die berg waarop God wil woon. “Waarom, berg met jou hoë kruine, kyk jy met afguns na die berg wat God as woning gekies het, waar die Here vir ewig woon?” (Ps. 68:17). Die volk was nog meer oortuig van die keuse, nadat Jerusalem gered is van die inval van Sanherib van Assirië in Hiskia se tyd. Die Here het toe sy beloftes gehou: “Ek sal die stad beskut en hom red, om my ontwil en om my dienaar Dawid se ontwil” (2 Kon. 19:34).

Met die behoud van die tempel in 701 v.C. was dit vir die Israeliete 'n tasbare bewys, dat die tempel altyd onvoorwaardelik beskerming van God sal geniet. “The Israelites went on repeating ‘This is the sanctuary of Yahweh, this is the sanctuary of Yahweh, this is the sanctuary of Yahweh!’ (Jer. 7:4) and thought they were safe against the world” (De Vaux 1961:327). Hierdie vertroue is egter stukkend geslaan met die vernietiging van die tempel in 587 v.C. deur Nebukadnesar. Dit het 'n geweldige geloofskrisis by die volk laat ontstaan, nadat hulle geglo het God het self die plek van inwoning gekies en dat niemand Hom daar sal kan uitdryf nie. Die vraag is: Hoekom het God dan in die eerste plek, as Hy nie 'n tempel wou laat oprig of 'n huis wou gehad het om in te woon nie, die plek aangewys waar die tempel moet staan en die planne deurgegee hoe die tempel moet lyk? Congar (1962:49-51) antwoord hierop: “Both originate in a purely human project, with Dawid choosing the site and Solomon and his architects drawing the plan. Only afterwards did Yahweh intervene. Just as he ratified and blessed the institution of the monarchy which he had first refused to do. So too he consecrates and ratifies the building of the temple although he had in a sense rejected the proposal that he should be provided with one.” God het later die tempel as aanbiddingsplek goedgekeur, met die verskyning van die wolk by die inhuldiging van die tempel, maar dit sê nie *per se*, dat God dit as sy huis beplan en laat bou het nie. Terrien (1978:191) sluit hierby aan as hy sê: “In postexilic Judaism, stories were told about how, like his royal colleagues of the ancient Near East and elsewhere, Solomon obeyed a vision which revealed to him the celestial prototype of the edifice to be erected on earth. Early sources are silent on this score. The fact that Solomon commissioned a Phoenician

architect, Hiram of Tyre, is sufficient to indicate the derivative and alien character of the edifice.”

3.2.4.3 Heropbou van die Huis van God

Die Israeliete het in 538 v.C. by Kores verlof ontvang om na hulle land terug te keer (Gispen 1977:85). Tydens ballingskap en met die terugkeer het ’n droom onder die volk geleef en dit was om vir die Here ’n huis te bou. “Cyrus authorized the Jews to return to Jerusalem and to rebuild their Temple there” (De Vaux 1961:323). “Again, after the Return, the Prophets encouraged the rebuilding of the Temple: and the reason is that God must come back to live in Jerusalem” (De Vaux 1961:326). Dit sou by voorbaat beteken dat God na sy mense sal terugkeer. Die geloof in die huis, was groter as in God self. Menslike handeling sou God na hulle toe aftrek. Die voorskrifte tot eleksie, het gemaak dat die mens god geword het en God ’n voorwerp van beheer. “The election would be renewed: after the return from exile, Zacharias proclaimed that Yahweh would once more make Jerusalem his choice. Nehemias’, taking up the formula of Deuteronomy, reminded God that he had promised to reassemble the exiles in the place which he had chosen as home for his Name” (De Vaux 1961:328). Turner (1979:83) sluit hierby aan: “This is what tends to happen when the tension between the transcendent and the immanent presence of god is resolved in favour of the latter; only the human source of contingency then remains, only the human initiative matters, and men can proceed to use their temples and their gods like any other deposit of magic power employed entirely for human ends.” Die ballinge wat teruggekeer het, het moeilike tye beleef en die opbou van die huis van God het gesloer tot ongeveer 520 v.C. Vanweë die teenstand van die Samaritane het die tempelbou vir ongeveer 18 jaar tot stilstand gekom. Slegs die fondamente is gelê op die plek waar die vorige tempel was. Hulle is erg deur droogtes en peste belemmer. (Hag. 1:9-11 en 2:15-19) Die Jode het egter meer moeite met hulle eie huise gedoen, as met die Here se huis. Haggai het hierdie droogtes direk gekoppel aan die Jode se versuim om vir die Here ook ’n woonplek te bou (vgl. Burden & Deist 1986:198). Die Israeliete het vas geglo dat God ’n aardse huis wou gehad het om in te woon. Hoe groter en hoe mooier die huis, hoe meer die seën van God. “Hierdie tempel moes die tempel van Salomo oortref” (Burden & Deist 1986:198). Alhoewel daar nie veel inligting is oor hoe hierdie tempel werklik gelyk het nie, weet ons dat dit heel waarskynlik op die planne van die vorige tempel van Salomo geskoei was. “We know very little about the Temple. Cyrus laid down its measurements (Esra 6:3), unfortunately, the text is corrupt and the way in which it was to be built. It is quite certain that it followed the plan of the

former Temple, and it is highly probable that it was exactly the same size” (De Vaux 1961:324). Derhalwe was dit vir die volk, gesien in die lig van Haggai se teologie van goddelike versorging en opvolgende seën, ’n skok toe hulle die nuwe tempel aanskou, wat ’n afgewaterde produk in vergelyking met Salomo se tempel was. (Esra 3:12-13 en Hag. 2:3) Alhoewel daar latere verbeterings aangebring was, kon dit nooit met die tempel van Salomo vergelyk word nie. “Die feit van die saak is dat daar ten einde laaste groot teleurstelling was. Die tempel was nie te vergelyk met die van Salomo nie. Die buitengewoon groot verwagting wat die tweede gedeelte van Jesaja en selfs Haggai geskep het, was nie sigbaar nie” (Hendriks 1992:49). Die belangrikste was egter, dat God daar gedien kon word. “Even if the result did not achieve the legendary splendour of Solomon’s Temple, it must have been quite suitable for worship” (De Vaux 1961:324).

3.2.4.4 Gaan dit werklik oor ’n gebou?

Die Israëliete het vas geglo dat die tempel, die huis van die Here was, waarin God gewoon het. “Israel se geloof was egter onlosmaaklik gekoppel aan en vergestalt in die sigbare tempel in Jerusalem” (Hendriks 1992:56). Hulle het geglo dat God se teenwoordigheid in die tempel hulle sal red. God sal mos nie toelaat dat sy woonplek afgebreek word nie. Jeremia, spesifiek, het die Judeërs aangespreek oor hulle ongeregverdigde vertrouwe in die tempel. Jeremia 7:4 is van toepassing: “Moenie julle vertrouwe stel in die leuens nie. Julle sê: “Ons is veilig! Dit is die Here se tempel.” Vir God was dit met die tempel in Jerusalem presies dieselfde as met al die ander heiligdomme van die aartsvaders se tyd af; wanneer die volk ontrou aan Hom geraak het, het Hy hom onttrek. “This presence of God amid his people, however, was a grace, and would be withdrawn if the people were unfaithful. It was in the Temple itself that Jeremia preached against the Temple, and against the blind confidence in the building which unaccompanied by the desire to reform one’s life” (De Vaux 1961:326). Die verwysing wat Jeremia maak na Silo, wat voor die bou van die tempel in Jerusalem uitgestaan het as die huis van die Here, onderskryf sy argument. Silo is verwoes oor die ontrou van die volk. “Gaan na Silo toe, na die plek waar ek voorheen my Naam laat woon het, gaan kyk wat Ek aan hom gedoen het oor die sonde van my volk Israel” (Jer. 7:12).

Die Israëliete was gekonfronteer met hierdie paradoks; hier was ’n mensgemaakte struktuur waarin ’n God woon, die God wat nie eers deur die heelal ingeperk kan word nie. Die Deuteronomistiese nasieners – ’n groep skrywers wat in die suidelike koninkryk gewerk het van

die agste tot die vyfde eeu voor Christus en baie deur die teologie van Deuteronomium beïnvloed is (Deist 1984:44), wat die boek Konings nagesien het, het die vraag gevra en die antwoord gegee op Salomo se gedig, wat hy as gebed voorgelees het by die inwyding van die tempel. (1 Kon. 8:13) Hulle antwoord in 1 Konings 8:27: “Sou God werklik op aarde kan woon? Die hemel, selfs die hoogste hemel, kan U nie bevat nie, hoe dan nog hierdie tempel wat ek gebou het! Hulle het onder die invloed van Deuteronomium 12:5, dat dit vir die Israëliete slegs gegaan het oor die naam van God wat daar teenwoordig is (1 Kon. 8:17&19), die teenwoordigheid van God probeer verklaar. De Vaux (1961:327) sê, dat die Deuteronomistiese oplossing in die volgende lê. “The solution is given in the following verses: the faithful pray at the Temple, and Yahweh hears their prayer from heaven, where he dwells (1 K 8:30-40).”

Die spanning het voortdurend bly voortbestaan tussen die transendensie en immanensie van God. Tussen God as onbeperk, ongebonde versus God inwonend, byblywend en aanklewend. “This same period saw an evolution in the notion of the divine presence in the Temple. If God dwelt in his ‘house’, if he made his voice heard from Sion (Am 1:2; Is 2:3; Mi 4:2), if he acted from his sanctuary (Ps 20:3; 134:3), was there not a risk of limiting, or at least of binding, his presence to the material temple? Theological thought was conscious of the tension between the transcendence of Yahweh, who from the beginning had been recognized as master of the universe, and his historical and human proximity to Israel” (De Vaux 1961:326).

Die spanningslyn is tot ’n hoogtepunt gevoer met die ballingskap. As God in die tempel in Jerusalem woon, hoe sou dit moontlik wees om Hom te aanbid, as hulle in ballingskap sit? “The establishment of Jerusalem alone as the one abode on earth for the Lord created difficulties when the fate befell the people. How could they worship their God if Jerusalem was the only place where he could be worshipped, when they were far away in Babylon?” (Harmon 1954:73).

Ten spyte van hierdie worsteling, was die eerste ding wat die Judeërs wou doen, toe hulle van ballingskap teruggekeer het, om weer vir die Here ’n huis te bou. Sagaria se proklamasie dat die Jahweh opnuut Jerusalem sal kies. (Sag. 1:17; 2:16; 3:2) Nehemia 1:9 het selfs teruggegryp na die Deuteronomistiese formule (Deut. 12:11), as bewys dat God opnuut Jerusalem sal kies as huis vir sy Naam.

Die vraag het egter bly staan: Wou God werklik ’n huis gehad het om in te woon? Ons word gekonfronteer met die Natan-uitspraak in 2 Samuel 7:5-7: “Gaan sê vir my dienaar Dawid: So

sê die Here: Wil jy vir My 'n huis bou om in te woon? Vandat ek die Israeliete uit Egipte laat trek het tot nou toe het Ek nog nooit in 'n huis gewoon nie. Ek het in tent en tabernakel rondgeswerf saam met al die Israeliete. Het Ek ooit vir een van die stamme wat Ek beveel het om die leiding van my volk Israel op hom te neem, gesê: "Waarom bou julle nie vir My 'n huis wat met sederhout versier is nie?" Sou dit beteken dat God nie Dawid se tempel wou aanvaar nie, maar eerder later Salomo se tempel soos wat die kommentator in 2 Samuel 7:13 dit verstaan het en ook die nasiener van 1 Konings 8: 19 en die Kronieke skrywer in 1 Kronieke 17:12? De Vaux (1961:329) antwoord: "Yahweh did not want a temple to be built at all, but want the desert customs maintained. Nathan's prophecy deliberately omits all mention of the fact that there had previously been a temple built at Shiloh. It would seem then, that certain Israelites viewed the building of a 'house' for Yahweh as an act of infidelity, as a concession to the influence of Baal's religion." Sien in die verband ook Freedman & Wright (1961:174) wat van mening is dat die tempels van Kanaän die direkte agtergrond verskaf het in die beplanning en bou van die tempel van Salomo en die beleving was dat die Baäl godsdienste die bou van 'n tempel beïnvloed het. Turner (1979:74) sluit ook hierby aan as hy sê: "Both monarchy and Jerusalem temple were copied from pagan peoples and represented a major departure from social and religious structure of Israel's previous formative centuries." Westermann (1968:412-413) sê, dat die vermoede bestaan dat selfs die Israeliete ook in die rigting begin dink het, deurdat hulle besef het dat hulle, hulle verlossing nie in 'n gebou moet soek nie. Die profeet Jesaja het ook teen 'n huis vir God geprotesteer, nadat die volk vanuit ballingskap teruggekeer het en die tempel herbou het. "Die hemel is my troon en die aarde die rusplek vir my voete. Hoe moet die huis dan wees wat julle vir My bou, die plek waar ek kan woon?" (Jes. 66:1) "The question asked in 1 K 8:27 here receives a different answer from the one in Deuteronomy: Yahweh has no need of any Temple" (De Vaux 1961:330).

God het geen behoefte aan mensgemaakte strukture nie. God het nog nooit 'n behoefte gehad aan 'n gebou om in te woon nie. "Yahweh proved to be an 'onward going God', not anchored in any sanctuary but 'on the move' in history" (Van Leeuwen 1964:82). "He was not like pagan gods of Egypt, Babylon, and Canaanite religion whom the people tied to a sacred mountain or another sacred spot" (Zehr 1981:101). Vir God gaan dit oor net een ding: sy volk, sy kinders. In die eksegetiese ontleding van die gesprek tussen Dawid en Natan kom dit na vore in II Samuel 7:1-29:

1-3: Dawid bied aan om vir God 'n huis te bou, 'n tempel.

4-10: Natan verklaar die Goddelike verwerping van 'n tempel en beklemtoon die genoegdoening van die tabernakel tradisie.

11-16: God bied aan om vir Dawid 'n huis te gee, maar in die sin van 'n familie of dinastie, wat permanent sal wees.

18-29: Dawid aanvaar dit, deur in herinnering te roep hoe God hulle uit Egipte gered het om sy volk te wees vir ewig.

“A conversation that begins with the possibility of a temple ends with the assertion of people, as the true concern of the God of Israel. Thus the initiative was transferred from David to Yahweh, and the subject changed from a sacred place to a holy people” (Turner 1979:75).

Dit is in die Ou Testamentiese tyd besef en verkondig, maar dit sou eers werklik grondvat in die koms van die verwagte Messias. “Dit was egter vir die tempelburokrasie en gewone gelowiges baie moeiliker om afstand te doen van die gedagte van 'n konkrete tempel” (Hendriks 1992:56). Barclay akklameer hierdie gedagte, as hy die Joodse geskiedskrywer Josephus aanhaal, wat geskryf het oor die beleg van Jerusalem in 70 deur die Romeinse generaal Titus. Titus het Jerusalem omsingel en die stad uitgehonger: Toe het die hongersnood uitgebrei en huise vol mense en hele gesinne uitgeroei; die boonste kamers was vol vroue en kinders wat besig was om van die honger te sterf; en die stad se lane was bestrooi met die lyke van bejaardes; die kinders asook jong mans het soos skaduwees op die markpleine rondgedwaal, opgeswel van die hongersnood en het dood neergeval waar hul ellende ook al sy tol geëis het. Die hongersnood het alle natuurlike gevoelens vrydel; want die wat sekondes van die dood af was, het droë oë en oop monde na diegene gekyk wat voor hulle na hul rusplek is. 'n Gewyde stilte asook 'n dodelike soort nag het die stad oorval... en elkeen het gesterf met hul oë op die tempel gerig (vgl. Barclay 1975:305).

3.2.4.5 Multifunksionele Tempel

Die tempel in Jerusalem was nie net gebruik vir spesifieke rituele en religieuse funksies soos gebede, offerandes en die groot jaarlikse religieuse feeste nie. Die tempel was vir die meeste Jode die middelpunt van hulle menslike bestaan en het ook gedien as publieke instituut, wat rondom hulle alledaagse lewe gesentreer het. Naas religieuse funksies het die tempel ook 'n musiekakademie gehuisves. 'n Biblioteek is daar opgebou, waar baie van die religieuse en juridiese werke, wat op skrif gestel is, bewaar is. Dit was gebruik as 'n administratiewe- sowel as 'n juridiese sentrum en dikwels ook 'n plek van heenkome. Turner (1979:55) skryf: “There

were many other aspects of the life not only of Jerusalem but of Israel as a whole that found their focus here. As the centre for festival and ritual it served also as the national conservatory of music; as an administrative centre it was involved in taxation, and as judicial centre it was equivalent to both a college of law and a supreme court, conserving, interpreting, transmitting and applying the laws; for individuals here was the great place of pilgrimage, in its later history attracting Jews from throughout the diaspora, and acting always as a place of asylum or refuge; as literary and liturgical centre it was also a national archive, and from such deposits the Book of the Law that started a reformation was found.”

3.2.4.6 Aantekeninge i.v.m. die Tempel

- Die tempel is verkeerdelik gesien as setel van God se teenwoordigheid.
- Die tempel is onregmatig gesien as teken van God se uitverkiesing.
- Daar was ’n absolute en valse vertrouwe in ’n gebou geskep.
- Die tempel het die geloof gevoed, dat die huis van die Here waarin Hy sou kom woon, deur mense hande geskep kan word.
- Die gebou het valse geloof in die sanksie wat die tempel verleen het in terme van ewige Goddelike beskerming geskep.
- Die tempel het die transendente God immanensie gegee.
- Die valse geloof, dat die huis van God in prag en praal gehul moes word, as voorwaarde vir Goddelike inwoning, was verkeerd.
- Die prys wat betaal is om hierdie gebou op te rig, was net te hoog en het ’n geweldige impak op die mense van God gehad. Dit het daartoe gelei, dat die volk van God verval het in onderlinge rusies.
- God het nie ’n aardse huis nodig gehad nie, maar het in sy liefde die huis aanvaar.
- Die tempel was nie net vir kerklike doeleindes gebruik nie, maar was meerdoelig aangewend tot diens van sy gemeenskap.

3.2.5 Die Sinagoges

Die sinagoges, wat bestaan het naas die tempeldiens, het die ruggraat gevorm van die Joodse godsdienst. Dit geld vir sowel Palestina as in die verskillende lande waarin die Jode in verstrooiing (diaspora) geleef het (vgl. Barnard 1981:86). Sinagoges was geboue wat opgerig is nie vir offerandes nie, maar vir gebed en die voorlees van die wet. Wanneer hierdie sinagoges

hulle ontstaan gehad het, is daar verskeie hipoteses wat nog nie een werklik tot teorie gebring is nie. “The reason for this variety of hypotheses is that there is nothing really explicit in the ancient texts” (De Vaux 1961:343). Wat wel belangrik is, is dat hierdie sinagoges die woord van God laat grondvat het in die gemeenskappe self. Daar is as alternatief beweeg van een sentrale plek na verskeie plekke van aanbidding. Dit is egter eers in die Christelike era, dat ons aangaande sinagoges ten volle ingelig geraak het. Hulle is egter nie werklik institusies van die Ou Testament gewees nie. “In die Ou Testament is daar geen verwysing na die sinagoge of na sy instelling nie” (Barnard 1981:89).

3.3. Nuwe Testament

3.3.1 Die Tempel

Die tempel as fisiese instelling het in Christus se lewe van sy geboorte tot met sy hemelvaart bly voortbestaan. Die tempel is eers na Christus se dood in 70 vernietig. Dit is dus duidelik dat die tempel 'n groot rol in Christus se leefwêreld sou speel. Die tempel van Herodus, die sogenaamde derde tempel, wat in 20 v.C. voltooi is, het vir die Joodse gemeenskap nog steeds as die *domus dei* – statiese huis van God, waarin God gewoon het, voortbestaan.

3.3.1.1 Jesus en die Tempel

Dit is duidelik uit die Nuwe Testamentiese getuienis, dat Jesus nooit die kultus of die tempel as sodanig aangeval het nie. “The absence of any attack upon the temple is quite consonant with Jesus’ teaching” (Turner 1979:109). Lukas, wat as nie-Jood vanuit 'n nie-kritiese hoek na Jesus en die tempel kon kyk, beskryf die begin van Jesus se lewe en sy persoonlike godsdienstige opvoeding as gevestig, binne die raamwerk van die tempel. “Nadat Christus besny is, is Hy na die tempel geneem om Hom aan God te wy” (Luk. 2:22-24). Op twaalfjarige ouderdom het Jesus verskeie dae in die tempel vertoef, Jesus se eie verwysing, in die huis van my Vader. (Luk. 2:41-52) Aangaande Christus se lewe as volwassene is ons net bekend met die laaste paar jaar van sy lewe. Daar is egter geen tekens, dat Christus negatief teenoor die tempel gestaan het nie. Turner (1979:107) skryf: “There is no reason to believe that Jesus failed to share in the normal use of the temple for a Jew living as far away as Galilee. During the ministry itself it is clear that Jesus observed the main festivals along with his followers, and this normally meant some involvement in the sacrificial system of the cult.” Hy skryf verder: “If Jesus had publicly dissociated himself from the cultic system he would surely have been charged with this during

his frequenting of temple precincts, for it was here that he came to pray and to teach” (Turner 1979:108). Sien ook Barnard (1981:86): “Daarnaas het Jesus ook vir die groot feeste opgegaan na die tempel in Jerusalem.” Voor die hoëpriester sê Jesus: “Ek het altyd in die sinagoge geleer en in die tempel waar die Jode van alle kante vergader het” (Joh. 18:20). Lukas 21:37-38 is ook ’n duidelike getuienis, dat Jesus in die laaste deel van sy bediening daagliks in die tempel was. In Johannes 2:16, met die reiniging van die tempel, verwys Jesus weer na die tempel, as die huis van sy Vader. Ander Bybelse getuienis onderskryf ook hierdie houding van Christus jeens die tempel. Hy het vir die huttefees na die tempel gegaan (Joh. 7:10) en mense in die tempel geleer. (Mark. 14:49) Die opdrag teenoor die melaatse, nadat Jesus hom genees het, om offers te bring as teken van dankbaarheid - die tempel was die plek waar offers gebring is (Mark 1:44) - dui op Christus se positiewe siening oor die rol, wat die tempel in die lewe van gelowiges gespeel het. Jesus se aandrang by Petrus om tempelbelasting te betaal (Matt. 17:24-27), dui op Christus se respek vir die tempel, alhoewel Hy nie saamgestem het met die kultiese gebruike op daardie stadium nie, het Hy nog steeds sy respek getoon. Congar (1962:117) sê in die verband: “Jesus is clearly saying at this point that he is a stranger to the Temple and to its system of worship... Hence at the centre of a respect for the Temple that was in a sense provisional only.” Die feit dat Christus eers aan die einde van sy bediening met die Sadduseërs - professionele priesters - wat hoofsaaklik uit Sadok priesters bestaan het en die tempelowerheid was (Deist 1984:149) - begin verskil het en hulle as opponente beleef het, is ’n aanduiding van sy algemene positiewe houding ten opsigte van die tempel in feitlik die hele gang van sy bediening (Turner 1979:109).

3.3.1.2 Die nuwe Tempel

Christus het sy respek teenoor die tempel erken, maar Christus het ook besef dat die tyd van die tempel as fisiese instelling en sentrum uitgeloop het. (vgl. Matt. 24:1-2) “The teaching on the replacement of the temple is all the more convincing when we remember the positive attitudes towards ‘his Father’s house’ revealed in both word and action. Here was no extremist fanatical view unmindful of the contribution of the Jewish temple, and so of all temples, to religious history; indeed some such appreciation was the prerequisite for a genuine replacement” (Turner 1979:114). Christus het geweet wat God se verwagtinge was. Die vermoede wat alreeds in die Ou Testament ervaar was, in die gesigte wat Sagaria gesien het, het begin deurskemer. Omstandighede en harde sigbare feite het iemand soos Sagaria gedwing om die fisiese tempel en sy rol te herevalueer. Die profete kon die teoretiese insig van Jesaja 66:1-2 maklik aanvaar. Dit was egter vir die tempelburokrasie en gewone gelowiges baie moeiliker om afstand te doen van die gedagte van ’n konkrete tempel. Die eis dat die tempel ’n kandelaar moes wees (Sag. 4), ’n lig

vir die nasies, was egter ononderhandelbaar. Die ideaal vir die bou van 'n tempel wat werklik 'n lig vir die nasies sou wees, is na die Messias verplaas. In Sagaria 6:12-13 het Sagaria gesê dat dié tempel alleenlik deur die Loot gebou sou kon word (vgl. Hendriks 1992:56-57). Christus vermeld dit in sy gesprek met die Fariseërs in Matteus 12:6, as Hy na die tempel verwys en sê: “Hier is iets wat groter is as die tempel.” Hy bedoel daarmee, dat Hy uiteindelik die hele sisteem van die tempel as fisiese instelling sou vervang (Turner 1979:110). Hill (1972:211) gaan verder en beweer dat hierdie *iets* (JT), die gemeenskap van gelowiges aandui en haal E Lohmeyer (*The Lord of the Temple* 1961:67-69) aan wat sê, dat dit die Koninkryk van God is, wat verteenwoordig word deur die eskatologiese gemeenskap in die geskiedenis van die mense van God. Dit is dus 'n verwysing na die gemeenskap van gelowiges wat die tempel as die huis van God sou vervang. Hy beweer verder, dat indien hierdie uitdrukking na die gemeenskap van gelowiges verwys en nie na die Messias nie, daar ook aanvaar kan word, dat die tempel nie Christus se liggaam is nie, maar die bedoeling is - dat die gemeenskap van gelowiges die nuwe tempel sou wees. Hunter (1979:142) sluit ook hierby aan: “When we recall that Jesus knew himself called to create a new people of God, the words become a veiled forecast that out of the corruption of old Israel would arise a new one in which Gentile as well Jew would have his place.”

In Johannes 4:19-26 kom dit baie duidelik na vore in Christus se gesprek met die Samaritaanse vrou, dat die tyd van die tempel sal verbygaan en dat God oral en in die Gees aanbid sal word. In sy verklaring van Johannes 2:21-22 sê Groenewald (1980:75): “Jesus se bedoeling was dat in sy liggaam die vervulling gegee word van alles wat deur die tempel uitgebeeld word. Sy sterwe sou die offerdiens oorbodig maak, en sy opstanding sou die tempel self eweneens oorbodig maak.” Sien in die verband ook McKelvey (1969:71): “It should be noted that John used the word *νάος* (naos), thus referring to the temple proper with its inner shrine as the dwelling place of God, rather than *ἱερόν* (hieron) which would apply to the whole complex of buildings. It seems, therefore, that Jesus was promising the replacement of meeting place between God and men by another point of meeting, intimately connected with himself but not evident until after the resurrection.” Nel (1994:4) sluit hierby aan, as hy sê: “Jesus verwys self in die bergpredikasie na hierdie bouwerk van God wat, anders as die wetgemaakte huis van die Fariseërs is, ten spyte van die storms en geweld, sal bly staan (Matt. 7). Hy is die Een in Wie en deur Wie die nuwe tempel van God opgebou word.” Turner (1979:110) konkludeer hierdie nuwe siening as hy sê: “The day for such sanctuaries, or indeed for any special holy place, was past. This worship in spirit and in truth could occur anywhere, without benefit of shrine.”

Christus as hoeksteen van 'n nuwe tempel, word geakkameer deur die teofanie wat op die berg plaasgevind het. In die Ou Testament is die verskyning van die wolk, die teofaniese bevestiging dat 'n spesifieke plek of instelling tot heiligdom verklaar is. Die tent van ontmoeting en die tempel van Salomo verwys. Hier by die berg van verheerliking (Matt. 17:1-8), word Christus as oprigter en bouer in en deur wie die nuwe tempel tot stand sal kom, deur 'n teofanie bevestig. “The physical place of meeting erected ‘with hands’ was to be replaced by something equally objective but ‘not made with hands’, by a personal meeting place to be found where both body and spirit united in the totality of his own person” (Congar 1962:133). Die ontmoetingsplek tussen God en mens sou nie meer 'n fisiese instelling wees nie, maar vormloos, subjektief en geestelik. Die tempel het nou 'n geestelike betekenis gekry en dit was maklik om in die Nuwe Testament sinonieme soos huis of liggaam te gebruik of sommer direk van gemeente of kerk (*ekklesia*) te praat (vgl. Hendriks 1992:70; sien ook Van Aarde 1989:4).

Dit staan dus bo alle twyfel vas, dat in die vooruitsigte wat vanuit die Ou Testamentiese tydperk ontstaan het; en 'n Messiaanse werklikheidsbestaan in Christus gevind het, dat Jesus die hoeksteen van die nuwe tempel was. Paulus bevestig dit in Efesiërs 2:20 wanneer hy sê: “Julle is 'n gebou wat opgerig is op die fondament van die apostels en die profete, 'n gebou waarvan Christus Jesus self die hoeksteen is.” Hendriks (1992:70) akklameer: “Jesus is die gebou se fondament. God gebruik verskillende mense as sy medewerkers om hierdie gebou of tempel te help bou.” 'n Tempel vry van mense se handewerk en geboude strukture. 'n Tempel gebou op geloof en nie op fisiese stene nie. 'n Tempel nie vasgevang in tyd en plek nie.

Die manier wat Christus dit laat plaasvind het, was meesterlik beplan. Christus het nooit die ou orde van die fisiese tempel veroordeel nie. Hy het toegelaat dat die geskiedenis dit self doen. Hy het wel die hoop begin vestig op 'n nuwe tempel, as die oue vernietig sou word, wat vir alle nasies bedoel was en vir elke mens beskore was. Die ontmoeting van God en mens wat gemeenskaplik verbind is in Jesus Christus. “At the same time Jesus did not turn his back so completely on the old order as to envisage a formless worship of God. What he did was to unite loyalty to the old traditional hope of Israel to the uniqueness of his own person. The new age would have its temple, and he himself would erect it” (McKelvey 1969:72). Sy liggaam, hetsy individueel geïnterpreteer of korporatief as die kerk, was die nuwe visuele en historiese realiteit van 'n tempel.

3.3.1.3 Die vroeë Kerk - Die ou en nuwe Tempel

Die voorbeeld wat Christus gestel het in sy respek vir die fisiese tempel, was gehandhaaf in die vroeë kerk. Daar was geen aanduiding van negatiwiteit teenoor die tempel nie. In Handeling 2:46 word dit so beskryf: “Hulle het almal elke dag getrou by die tempel bymekaargekom.” Handeling 21:26 vertel van Paulus wat na die tempel gegaan het op aandrang van plaaslike Christene om deel te neem aan die reinigingsrituele saam met van die ander lede. Die dissipels het ook graag na die tempel gegaan om te preek en wonders te verrig (Hand. 3:1 en 5:25), wat 'n aanduiding was, dat hulle gereeld daarheen gegaan het, omdat hulle welkom en toegelaat was om hierdie funksies te verrig. Die tempel het egter al minder 'n rol begin speel by die Christene in die nagenoeg veertig jaar na Christus se dood tot en met die finale vernietiging daarvan in 70 deur Titus. Die redes daarvoor was:

- Eerstens, is al hoe meer Christene vanuit die heidendom bekeer, wat nie veel erg aan die tempel - nie histories of emosioneel - gehad het nie.
- Tweedens, het al hoe meer huiskerke as nuwe kerksentra na vore getree (Simson 1998:62).
- Derdens, het Petrus en veral Paulus al meer die leringe van Christus nagevolg; dat die kerk self die liggaam van Christus is en ook om na die Christelike geloofsgemeenskap te verwys as die huis of tempel van God (Van Aarde 1989:19).

In die vroeë kerk se geskiedenis is daar egter een insident van 'n direkte aanval op die tempel en dit het plaasgevind tydens die verhoor van Stefanus voor die Sanhedrin in Handeling 7:1-50. Die klag teen Stefanus was: Hy wou nie ophou om 'n teenstander van die heilige tempel te wees nie; hy sou gesê het, dat Jesus die tempel sou afbreek (Hand. 6:13-14). In sy verdediging is dit nie duidelik of hy gehoop het op 'n herlewing van die tabernakel en of Jesus die tabernakel sou vervang en die afvalligheid van die tempel moes blootlê nie. Wat egter wel na vore kom, was dat Stefanus 'n radikale teenstander van die tempel was. Gaston (1970:154-161) argumenteer dat Stefanus die klimaks was van 'n groeiende opposisie teen die tempel wat onder verskeie groepe in die Judaïsme geheers het. Hy is egter ook van mening dat Stefanus heel waarskynlik baie meer ekstreem was in sy uitsprake teen die tempel as wat die algemene gevoel in die vroeë kerk op daardie stadium was. Stefanus se argument bereik 'n hoogtepunt met die uitspraak: “God, die Allerhoogste, woon egter nie in geboue wat deur mense gemaak is nie” (Hand. 7:48). Marshall (1980:146) sluit aan by Gaston se argument. Gesien in die lig van Stefanus se argument rondom afgodsbeelde in verse 38 – 43, sê Marshall dat Stefanus eerder in opstand was

teen die verafgoding van God en die immanente beheer, wat die tempelvolk op God wou geplaas het. Marshall sê verder, dat dit nie duidelik is of Stefanus in hierdie uitspraak aan die nuwe tempel gedink het, wat die Christelike kerk is nie (sien ook Terrein 1978:450; Cole 1950:42). Marshall vereenselwig hom eerder daarmee dat Stefanus in sy argument besig was om die Sanhedrin aan te spreek, omdat hulle deur middel van die tempel, wat met mensehande gebou was, 'n valse limiet op God geplaas het. Stefanus se uitspraak het eerder met God te maak, as met die tempel self. Alhoewel die interpretasie is, dat Stefanus radikaal was in sy uitsprake teenoor die tempel, was dit nie soseer teen die tempel as sulks gemik nie, maar het hy ingeval by die Ou Testamentiese argument, dat God nie immanent is nie maar transendent. Die onderbou en Ou Testamentiese aanhalings rondom sy argument bevestig dit. God kan nie vasgevang word in menslike konstruksies nie, omdat God groter is as die somtotaal van dit alles. In die lig van hierdie argument kan dus gesê word, dat ook Stefanus ingeval het by die Christus-siening aangaande die tempel en dit in der waarheid nooit as instelling aangeval het nie, soos dikwels die interpretasie is nie, maar dat hy die mense se idee van God, wat hulle in 'n gebou wou vasvang, radikaal aangespreek het (vgl. ook Dreyer 2004:666-669).

3.3.1.4 Die nuwe Tempel: Paulus tot Openbaring

a) Die Pauliniese Denke

Die Pauliniese denke het die optrede van Christus voortgesit en nie daarop gefokus om die bestaande tempel aan te val nie, maar eerder te fokus op die nuwe tempel. Paulus se eie denke blyk verspreid te wees oor 'n verskeidenheid van sy briewe en toon 'n bepaalde ontwikkeling aan, sonder dat dit saamgevat en gesistematiseer in een plek gekry word (Turner 1979:119). Die vroegste beskrywing van die nuwe tempel word in 2 Korintiërs 6:16 gegee: “Ons is immers die tempel van die lewende God. Dit is soos God gesê het: Ek sal onder hulle woon en wandel, en Ek sal hulle God wees en hulle sal my volk wees.” Hierdie siening van Paulus was in aansluiting by die Ou Testamentiese beloftes in Levitikus 26:12 en Esegïël 37:27 van hoe God by sy volk, sy mense, wil woon. Die verwysing in 1 Korintiërs 6:16-18, na vier Ou Testamentiese gedeeltes, die reeds genoemde, asook 2 Samuel 12:13 en Jesaja 52:11 is 'n bewys, dat Paulus sy nuwe tempel as 'n vervulling van die Ou Testamentiese beloftes gesien het. Paulus se siening was nie nuut nie, maar slegs 'n voortsetting van die siening van die profete en die interpretasie van sinagoge en Qumran gemeenskappe (Vermes 1977:180-182).

’n Verdere uitbreiding van Paulus se siening staan in 1 Korintiërs 3:16-17: “Weet julle nie dat julle die tempel van God is en dat die Gees van God in julle woon nie? As iemand die tempel van God beskadig, sal God hom straf, want die tempel van God is heilig, en die tempel is julle.” Paulus laat die gedagte hier aan die begin van vers 16: “...weet julle nie”, dat wat hy sê algemene kennis is en niks nuuts is nie. In hierdie gedeelte val die klem op die inwoning van God, wat meer is as net ’n besoek soos by die tabernakel van ouds, maar ’n in-woning, ’n permanente verblyf of bewoning - in die midde van die volk van God - wat die tempel is. Paulus brei hierop uit en sê dat hierdie inwoning geskied deur die Gees van God. God woon deur sy Gees in die tempel. Hierdie siening, dat die tempel die volk van God is waarin God woon, word ook op ander plekke in Paulus se briewe bevestig: 2 Korintiërs 6:16-18 en 1 Korintiërs 3:16-17.

In 1 Korintiërs 6:19-20 voer Paulus dit nog ’n stap verder en verwys na die individu as die tempel van God. Hy sê in vers 19: “Of besef julle nie dat julle liggaam die tempel van die Heilige Gees is nie? Julle het die Heilige Gees, wat in julle woon, van God ontvang, en julle behoort nie aan julleself nie.” Hierop lewer Congar (1962:153-154,161) die volgende kommentaar: “Collectively speaking, the church is God’s temple, but the principle which makes her a temple exists in each individual believer and makes him also a temple.” Hy sê verder: “All Christians as persons are God’s temple. Where there is a believer, there also is a temple of God. Yet several believers are not several temples, for one Person dwells in and sanctifies them all.”

’n Verdere ontwikkeling en uiteindelik die klimaks in die denke van Paulus, word gevind in Efesiërs 2:20-22. Hier verwys Paulus na die insluiting van Jode en nie-Jode in een gebou vir God. “Julle is ’n gebou wat opgerig is op die fondament van die apostels en profete, ’n gebou waarvan Jesus Christus self die hoeksteen is. In Hom sluit die hele gebou saam en verrys dit tot ’n heilige tempel vir die Here, in wie julle ook saam opgebou word as ’n geestelike huis waarin God woon” (Ef. 2:20-22). In hierdie verse wat teruggryp na die Ou Testamentiese verlange, wanneer alle nasies gesamentlik sal aanbid (Jer. 12:14-17), word God inwonend deur die Heilige Gees geskets en tot ’n hoogtepunt in die Pauliniese denke gevoer. Paulus gee ook ’n presiese beskrywing van hoe hierdie tempel lyk: Jesus Christus is die hoeksteen, die apostels en profete is die fondasie en al die gelowiges Jood en nie-Jood is die mure, en in *dié* gebou, woon God. In hierdie standpunt van Paulus word Christus die middelpunt. Hy is die hoeksteen vir die apostels

en profete om die kerk te bou. Hy is die bron van die kerk se eenheid en Hy is die oorsaak vir die groei van die kerk, as 'n woonplek vir God (vgl. Roberts 1983:71-77).

Saamgevat kan Paulus se denke en die ontwikkeling soos volg beskryf word. Paulus het ou denke geïnterpreteer en dit ingekleur. Hy het die tempel spiritueel geteken met 'n gemeenskap van gelowiges en daarby die historiese leierskap, die ontwikkeling en eenheid van die gebou ingesluit. Die basis van hierdie gebou het hy Christus gemaak, wat in eenheid met sy liggaam, die kerk, bestaan en waarin God deur sy Gees in hierdie liggaam woon.

b) Petrus

Die ander denkers en skrywers in die Nuwe Testament het merendeels by hierdie formulering en denke van Paulus ingeval. Ook hierdie denkers het net soos Paulus ingeval by die Christus voorbeeld om nie die ou tempel aan te val nie, ten spyte daarvan dat hulle nie goeie ondervindings van die heiligdom in Jerusalem gehad het nie. Sien in die verband Handeling 4:1-3 en Handeling 21:26-36. 1 Petrus 2:4-10 is juis so aansluiting by Paulus se denke. Christus is ook die sentrale figuur - die hoeksteen - in hierdie geestelike tempel, wat deur die lede van hierdie kerk opgebou word, as lewende stene en saam met Christus verrys hierdie gebou as 'n huis vir God. Turner (1979:121) het die siening, dat die verskil tussen Petrus en Paulus daarin lê, dat waar Paulus die tempel sien as woonplek van God, sien Petrus hierdie geestelike tempel as 'n priesterdom. Die skrywer van hierdie verhandeling wil egter Groenewald (1977:41) se siening handhaaf. Hy vertaal koninklike priesterdom (*βασιλειον*) eerder met sy letterlike betekenis; koninklike huis, d.w.s. 'n huis waarin 'n koning woon. Sien in die verband ook Hendriks (1992:77): “Petrus praat van lewende stene wat 'n geestelike huis opbou.” (1 Pet. 2:5) Hierdie siening sluit dan weer direk aan by Paulus se gedagtegang, dat die gelowiges die geestelike huis of tempel is, waarin God deur sy Gees woon. Petrus voeg dan net die gelowiges as priesters by, wat saam met Jesus Christus lewende offers vir God in hierdie geestelike huis of tempel bring. Hierdie gelowiges is 'n priesterdom wat geroep is om die deugde en barmhartigheid van God te verkondig deur Jesus Christus. Hulle as priesterdom, wat hierdie spirituele offers moet bring, is nie beperk tot enkele verkose priesters, soos te vinde is in die ou bedeling van die Judaïsme waar net Aäron se afstammeling priesters mag gewees het nie. In hierdie nuwe bedeling val die skeidslyn weg. Nou is elkeen wat aan God behoort 'n priester en kan deur Jesus Christus 'n lewende offer bring in sy diens aan God. Dit is God, wat die bouwerk doen aan hierdie tempel, maar die gelowiges moet hulle beskikbaar stel as boustene en ook as priesters. Groenewald gaan ook verder en sê, dat die verwysing na Ou Testamentiese gedeeltes

in hierdie perikoop 'n bevestiging is, dat ook Petrus vanuit die beloftes van die Ou Testament en in aansluiting by Paulus, sy nuwe tempel gebou het (vgl. Groenewald 1977:36-42).

c) Lukas

Lukas het ook sy interpretasie van 'n nuwe tempel gegee. Soos reeds vermeld het Lukas - as Griek - 'n meer gematigde siening aangaande die tempel gehad as die ander apostels en het hy Jesus se kinderjare en sy houding teenoor die tempel vanuit 'n ander hoek beskou. Hy het die goddelike teenwoordigheid direk aan die tempel verbind. Die tempel is slegs tempel, omdat Jesus dit met sy teenwoordigheid vervul. Waar Christus is, daar is die tempel. "The divine presence is now in the temple only when Jesus is there" (Turner 1979:124). Na die opstanding het dit nog 'n groter rol by Lukas begin speel. Die tempel, waaraan Lukas geen verbintenis gehad het nie, kon maklik op die agtergrond verdwyn. Die kerk - die liggaam van Christus, waar Christus woon - is nou as die nuwe tempel gesien (vgl. Groenewald 1973:257;266). Lukas het sy hele argument dus gebou rondom die teenwoordigheid van Christus. Christus was nie self die tempel nie, maar sy teenwoordigheid en inwoning het aan 'n gebou of 'n liggaam tempelstatus besorg.

d) Hebreërs

Die skrywer van die brief aan die Hebreërs se siening van die tempel, loop hand aan hand met die siening en interpretasie van Petrus. Hy sluit sterk aan by Petrus in die beskrywing van die priesterskap, maar lê meer klem op Christus se rol as priester en hoëpriester, aangesien hierdie brief aan die Jode geskryf is. Christus se middelaarsrol tussen God en mens word veral beklemtoon. Die skrywer van Hebreërs maak egter nêrens in sy brief melding van die tempel nie, maar gee voorkeur aan die tabernakel in sy argument. Intendeel hy verkies eerder die woord *ἅγιος* (hagios), wat heilige plek, heiligdom of heilige beteken (Liddell & Scott 1968:9). Vir die skrywer van Hebreërs het dit nie oor 'n tent of gebou gegaan nie, maar oor Christus, die pionier (Heb. 6:20), wat vir eens en vir altyd al die doelwitte van priesterskap, offerandes en heiligdomme perfek kom vervul het toe Hy direk die midde van God betree het en inderdaad aan die regterhand van God sy plek as middelaar ingeneem het (Heb. 12:2) (vgl. Giles 1999:49). Die skrywer van Hebreërs is onbevange in sy argument, dat Christus die ou orde en tempel vervang het, maar hy was nie baie duidelik oor die aard en wese van die nuwe orde of tempel nie (Duvenhage 1976:179). Die klem is op Christus, wat die nuwe orde vestig en hoe Hy in en deur dit werk, maar daar is nie duidelikheid wie, wat of hoe die nuwe tempel is of lyk nie.

Christus se doel is om aan ons toegang tot midde die teenwoordigheid van God te verleen - wat tog die mikpunt en bedoeling van alle heiligdomme is. Derhalwe is heiligdomme en tempels nie werklik nodig nie, as dit wat Christus doen, die essensie is van wat ons nodig het. Dit is dan ook die verskil tussen die standpunte van Petrus en Paulus teenoor die skrywer van die Hebreërs. Vir Petrus en Paulus is die nuwe tempel die gemeenskap van gelowiges - die lewendige stene wat die gebou vorm. Die skrywer van die Hebreërs het geen sodanige beskrywing nie. Alles word oorheers deur die persoon en werk van Christus en dit skuif alle ander dinge op die agtergrond (vgl. Fensham 1981:60-89; Guthrie 1983:70-90).

Alhoewel Turner (1979:124) argumenteer dat die skrywer van die Hebreërs in sy argumente 'n direkte aanval op die tempel maak en tog homself later weerspreek as hy sê: "Further, this revolutionary transformation, unlike most revolutions, managed to avoid attacking either its antecedents or the system it replaced" (Turner 1979:129), wil die skrywer van hierdie verhandeling van Turner verskil en eerder inval by die argumente van Fensham sowel as Guthrie. Fensham (1981:74) redeneer, dat ons moet onthou dat die skrywer van die Hebreërs beelde gesoek het om die ewige priesterskap van Christus weer te gee. In sy soeke na hierdie beelde, het hy bekende beelde vir sy lesers gebruik om groot waarhede vir hulle aan die verstand te bring. Dit was nie om die tempel aan te val nie, maar eerder om 'n sterk argument te voer. Hierby sluit Guthrie (1983:28) aan: "The distinction between tabernacle and Temple may not have been as sharp to the original readers as appears to the modern reader. Derhalwe kan die standpunt gehandhaaf word, dat ook die skrywer van die Hebreërs by die Christus-siening en voorbeeld ingeval het om nie die ou tempel spesifiek uit te sonder en aan te val nie, maar dat hy met sterk argumente sy lesers probeer oorreed het.

e) Openbaring

Laastens word gekyk na die tempel soos dit in die beskrywing van die Openbaring van Johannes voorkom. Die gedagtegang wat sterk in die Nuwe Testamentiese boeke voorkom naamlik, dat die gemeenskap van gelowiges die tempel is, word nie in Openbaring aangepraat of as idee op uitgebrei nie. Daar word wel in Openbaring 11:1-3 simbolies na die gemeenskap van gelowiges as 'n tempel verwys en in die verklaring van die simboliek is dit inderdaad die nuwe volk van God, die geloofsvolk, die kerk van Jesus Christus waarna verwys word, maar dit is slegs 'n enkele verwysing en word nie verder as 'n tema in Openbaring hanteer nie (vgl. Du Rand 1992:80). Die hemelse tempel figureer wel in Openbaring 4 tot Openbaring 20 en die gelowiges, saam met die engele, prys God gesamentlik daarin. Net soos in die brief aan die

Hebreërs, val die klem in Openbaring minder op die heiligdom en meer op die aanbidders self, as 'n priesterdom wat geestelike offers bring in die midde van God (Groenewald 1983:99). Die hemelse tempel staan as tema nie uit in Openbaring nie en word op drie plekke per toeval na verwys: Openbaring 7:15, 14:17 en 16:1. Groenewald (1983:99) sê, dat dit inderdaad baie verwarrend is, aangesien daar in die nuwe Jerusalem nie 'n tempel is nie (Op. 21:22), dit is egter nie 'n teenspraak nie. Hier word die hemel in sy geheel as 'n tempel voorgestel en is slegs simbolies in sy verwysing as 'n plek waar God aanbid, geloof en geprys word. Sien in die verband Loader (1989) se uitleg van Psalm 150 waar hy sê, dat die Psalmis nie net die tempelgebou sien as God se huis nie, maar ook die hemelruim: "Laat alles wat asemhaal, die Here prys!" Die hele stad is 'n tempel, daarom kan daar nie 'n tempel in wees nie. Die stad is 'n kubus soos die Allerheiligste van die tempelgebou (Botha 1989:382-383). Uiteindelik word die Bybelse denke aangaande alle tempels, heiligdomme en heilige plekke tot 'n klimaks gevoer in Openbaring 21:22 en 22:4: "n Tempel het ek nie in die stad gesien nie, want sy tempel is die Here God, die Almagtige, en die Lam... en sy dienaars sal Hom dien. Hulle sal Hom sien en sy Naam sal op hulle voorkoppe wees." Die skrywer van hierdie verhandeling wil by McKelvey se uitleg en bespreking van die verse aansluit en as standpunt stel. Hy sê alle heiligdomme en tempels verdwyn as die funksies waarvoor hulle bedoel was, vervul word. Hierdie vervulling vind plaas wanneer Christus en sy bruid, die kerk, in die persoonlike teenwoordigheid van God staan. Hierdie ontmoeting is so intiem dat daar gesê kan word, dat die een werklik binne-in die ander woon en versmelt word, sonder dat enige identiteit verlore gaan. In hierdie vervloeiing is daar geen behoefte aan enige heiligdom of tempel nie. Alhoewel die afleiding uit hierdie verse gemaak kan word, dat God alleen die tempel is, word nie net van God alleen as tempel gepraat nie, maar van God en die Lam. Aangesien Christus onlosmaaklik verbind is aan sy bruid, die kerk, kan die gevolgtrekking gemaak word, dat een in almal is en almal in een en dit vorm Johannes se tempel. Johannes sien God as 'n tempel vir die gelowiges en die gelowiges as 'n tempel vir God. Johannes se denke in die verband, het alle vorige Nuwe Testamentiese skrywers oortref. Johannes se visie van die triomfantlike kerk was 'n tempel vir God soos wat God 'n tempel was vir die kerk met Christus wat dit tot 'n eenheid gebind het (vgl. McKelvey 1969:155-178).

In oorsig en samevatting van Paulus tot Openbaring se sieninge van die nuwe tempel, enkele opmerkings:

- In die ondersoek van hierdie tema is dit duidelik dat die vroeë kerk Jesus Christus nie voorgestel het as die nuwe tempel nie. Christus alleen word nêrens na verwys as die

nuwe tempel of so genoem nie. Dikwels in verhouding met die kerk, apostels en profete wel, maar nooit word Hy alleen in wese as 'n tempel genoem nie. Dit is ook opmerklik, dat die kerk nooit die tempel van Christus genoem word nie, maar altyd die tempel van God of die Heilige Gees. Dit is altyd Christus in verbintenis met sy kerk of die kerk as liggaam van Christus, wat die nuwe tempel vorm, waarin God self woon of deur sy Gees woon.

- Dit is ook duidelik dat daar 'n goue draad deur die hele Nuwe Testamentiese siening van die ou tempel loop, wat in navolging van Christus was. Die ou tempel is nooit direk aangeval nie. Die gebruike, mense, verkeerde sieninge en interpretasies wel, maar nooit die tempel self nie. Alhoewel daar baie standpunte in verwysende literatuur oor aanvalle op die ou tempel te vinde is, wil die skrywer die standpunte in hierdie verhandeling handhaaf, aangesien dit meer water dra in die lig van die Christelike geloof, wat die Nuwe Testamentiese skrywers geleef en verkondig het.
- In hierdie hele ondersoek na die Nuwe Testament se siening van die nuwe tempel, wat alreeds begin het veertig jaar voordat die ou tempel vernietig is; van die leringe van Jesus Christus tot by die leringe en praktyk van die kerk van die eerste eeu, is daar geen twyfel aan die resultaat nie. Daar het 'n radikale paradigma skuif in die interpretasie van die gebruik en die vorm van die tempel plaasgevind. Daar is geleidelik wegbeweeg van die Joodse tempel as fisiese instelling, uitgedruk in 'n gebou, wat gevorm is deur mensehande en is vervang met 'n persoonlike plek, 'n plek waar Christus met sy liggaam - die kerk - die nuwe heiligdom geword het. 'n Tempel wat nie meer langer verbind was tot enige spesifieke plek of tyd nie en gevorm is deur die hande van God.

3.3.2 Sinagoge

Die sinagogediens, wat bestaan het naas die tempeldiens, het die ruggraat gevorm van die Joodse godsdienst. “Die sinagogediens was geen opponent en allermins 'n plaasvervanger van die tempeldiens, maar eerder 'n belangrike aanvulling daarvan” (Barnard 1981:88). In die Nuwe Testamentiese tyd word sinagoges oral gevind waar Jode gewoon het. Nie net in Palestina en buitekant Jerusalem nie, maar ook in Jerusalem self waar die tempel was, was daar baie sinagoges veral met die oog op die verskil in taal, soos byvoorbeeld Aramees en Grieks. Die sinagoges het oral opgespring en selfs vermenigvuldig, sodat byna elke dorp sy eie sinagoge gehad het (Duvenage 1976:184). Oral in die diaspora was daar ook sinagoges opgerig en Paulus kon feitlik oral na die sinagoges gaan om die evangelie aan Jode en heidene te verkondig. Die

sinagoges was die een plek van aanbidding, wat vir die Judaïsme oorgebly het, nadat die tempel vernietig is (vgl. Gispén 1977:590-591).

Die tydperk waarin en die plek waar die sinagoge ontstaan het, soos reeds genoem, is nie duidelik nie. Wat wel belangrik is, is dat dit naas die tempel 'n heenkome vir gelowiges gebied het, veral in die eerste eeu na Christus en daarna (Gispén 1977:591). “Ook die volgelinge van Jesus het voortgegaan om die dienste in die sinagoge by te woon. Vir hulle was dit 'n besondere geestelike tuiste en hulle kon sonder moeite die diens meemaak” (Barnard 1981:86). Dit kom selfs voor asof die klem weggeskuif het vanaf die tempel na die sinagoge as *dié* plek van aanbidding, lank voordat die tempel vernietig is. “In fact in Palestine itself the synagogue had become the real seat of religious worship” (Moore 1962:12). Turner sluit hierby aan: “When we remember that synagogues multiplied throughout the Dispersion we can realize how they provided everywhere a home for the ‘portable fatherland’, the book of the Law, and were the main support of Jews who could participate only very occasionally in the sacrificial system of the temple. This explains why the loss of the Temple in A.D. 70 was not the shattering blow it might have seem to be; while other religions usually succumbed to the loss of their sanctuaries Judaism was equipped to survive as the religion of Law and synagogue.”

Die woord sinagoge geld vir sowel die diens as vir die gebou waarin dit plaasgevind het. Enersyds word daarmee bedoel, dat die sinagoge die institusie van Joodse gemeenskaplike aanbidding, studie en sosiale werk was en andersyds word die fisiese gebou self bedoel (vgl. Barnard 1981:87). In die Grieks beteken sinagoge (*συναγωγή*) letterlik vergadering of samekoms. In die Septuagint word die naam sinagoge gebruik om die gemeente (*עדה* - *edah*) mee aan te dui. Die Hebreeuse naam vir sinagoge is drieledig; *beit kneset* - huis van samekoms; *beit midrash* - huis van lering of studie; *beit tefilah* - huis van gebed. Die drie terme verwys na die drie fundamentele funksies van 'n sinagoge.

- Eerstens, is dit 'n samekoms van mense, om mekaar te keer ken, om mekaar sosiaal en spiritueel by te staan en om uit te reik na die wêreld.
- Tweedens, word die woord van God bestudeer en hoe dit toegepas kan word in die alledaagse lewe.
- Derdens, is dit die plek om God te aanbid. Alhoewel gebede enige plek gebid kan word, is daar sekere gebede wat net in die teenwoordigheid van 'n *minyán* (kworum van tien volwasse mans) opgesê kan word om meer krag te dra.

(The Synagogue and the Temple. www).

Die sinagoge, net soos die tempel, is nie net uitsluitlik vir religieuse doeleindes gebruik nie, maar ook as publieke institusie. Die sinagoge is gebruik as stadsale. Argiewe is hier bewaar onder andere die rekords van manumissies – rekords van slawe wat vrygestel is. Verder is die tesourie in die sinagoge gehuisves. Dit het as herberg gedien en gemeenskaplike maaltye is daar geëet. Juridiese sake is hanteer en politieke vergaderings het dikwels in die sinagoge byeengekom. Die sinagoge was egter veral bekend vir die literêre aktiwiteite, wat daar plaasgevind het; die lees en onderrig van die Tora (Runesson 2004:4).

Sinagoge het wegbeweeg van die gedagte, dat God in 'n gebou gehuisves kon word of dat die gebou 'n toegang tot die hemel self gebied het. Die teenwoordigheid van God is totaal verwyder van plek en gebou en eerder toegevoeg aan die gelowige gemeenskap, wat vergader het rondom die wet van God. “The synagogue, especially in its earlier forms, represents a radically new development in the history of places of worship. As against a building for a sacrificing priesthood, it served a non-sacrificing laity; in place of a cult that was largely individual, apart from the great seasonal festivals, it provided for worship that was entirely corporate; instead of being a *domus dei* with multi-cell plan and graded degrees of sanctity, it was a house for the assembly of the people of God, equivalent to a *domus ecclesiae*” (Moore 1962:436). Die sinagoge het 'n verskuiwing laat plaasvind van Goddelike inwoning vanaf heilige plek na heilige mense. Die karakter en funksie van die sinagoge het meegebring, dat daar nie meer van 'n heilige plek gepraat is nie, maar eerder van 'n sentrum of plek van aanbidding. Die sinagoge verteenwoordig die ontheiliging van plekke en geboue, wat vir religieuse doeleindes gebruik is en het 'n nuwe standpunt in die fenomenologie en in die geskiedenis van die religie gemaak, sodat ons die huis van God eerder 'n huis vir die ontmoeting van die mense van God, as 'n huis vir die God homself kan noem.

Die oprigting van 'n sinagoge was, wat die gebou betref, sekerlik nie 'n duur onderneming nie. Vandaar dat elke dorpie sy eie sinagoge gehad het en dat in dieselfde stad soms talle verrys het. Dit was in die reël, konstruksies van klip. Die konstruksies van die gebou was byna altyd dieselfde (Duvenhage 1976:186). Dit was reghoekig en die boustyl was dikwels vereenselwig met die kultuur-historiese boustyl in die tyd en plek van die oprigting van 'n bepaalde sinagoge (Knight.www). Die vroegste sinagoge, het geen literêre- of argeologiese bewyse nagelaat in verband met hulle vorm nie. Daar is ook geen Bybelse instruksies in verband met sinagoge, soos by die tabernakel en die tempel nie. Dit is eers in latere Talmoediese literatuur, dat 'n paar

algemene reëls verskyn het (vgl. Turner 1979:278). Die sinagoges het baie ooreengekom met die huise in die omgewing van die sinagoge en was nie uitspattig soos die tempel nie en het hoofsaaklik bestaan uit 'n enkele vertrek of saal (Moore 1962:436). Die sinagoge was nie soos die tempel 'n heiligdom nie, maar 'n gemeentehuis, 'n gebedshuis, 'n leerhuis en was gewoonlik gebou in 'n Basilieke vorm, naamlik reghoekig (Barnard 1981:100). Turner (1979:101) sluit hierby aan en vergelyk dit selfs met die tent van die Ou Testament: “The synagogue has given new concrete expression to many of the values symbolized in the tabernacle. The synagogue also, in its beginnings, was more akin to the ordinary dwellings of the people and so suggestive of an intimate, personal or ‘domestic’ relation between God and men; it could be established with ease wherever the people of God were, in exile or in dispersion or in the smallest community, and so had a kind of mobility about it; the simplicity and plainness of the tent were reflected in the synagogue and expressed the kind of life the Law required.” Die sinagoge se eenvoud het die verhouding van God en mens vooropgestel en die uitvloeiende daarvan in die daaglikse lewe benadruk. Die sinagoge het net soos met die tabernakel 'n nomadiese God veronderstel, wat net by sy mense wou wees, ongeag die plek of gebou. Die sinagoge het die spanning tussen 'n *domus dei* en 'n *domus ecclesiae* opnuut na die oppervlak gebring, wat regdeur die geskiedenis van Israel na vore gekom het in die studie van die plekke van aanbidding. In die geval van die sinagoge is daar 'n nadere vereenselwiging met die *domus ecclesiae*. Die gebou was instrumenteel, eerder as *domus dei* in eie reg. Die klem het eerder geval op die mense en nie die plek van God nie.

Vir 'n baie lang tyd het die Christene voortgegaan om naas hulle eie byeenkomste, ook die dienste in die sinagoges by te woon. Dat daar later 'n breuk gekom het, sodat hulle verplig was om daarmee op te hou en uit die sinagoges geweer is, was nie deur hulle toedoen nie, maar as gevolg van die optrede van die Jode (Barnard 1981:87).

3.3.3 Huiskerke - *Ecclesiae Domesticae*

Hierdie model vind sy wortels direk by Christus self en het *dié* model vir kerksentra in die vroeë Christendom gebly tot en met die tyd van Konstantyn in 312. “The New Testament Church began as a small group house church (Col 4:15) and it remained so until the middle or end of the third century” (Snyder 1985:166). Sien ook Giles (1999:34): “As late as the third century, Minicius Felix was still able to proclaim ‘We have no temples; we have no altars’.” In Markus 14:12-16, word verwys na die bovertrek waar Christus en sy dissipels bymekaar gekom het,

waartydens Christus saam met sy dissipels geëet en vervolgens die nagmaal ingestel het. In Handeling 20:7-8 lees ons van Christene wat in so bovertrek bymekaar gekom het, daar het hulle gebid, God geprys met sang, saam geëet en brood gebreek. Hierdie model word nie slegs op die bovertrek gebou nie, maar op enige vertrek in die huis. Dit het eerder gegaan oor die diensbaarheid en geskiktheid van 'n vertrek, as watter vertrek in die huis gebruik moes word. Daar was ook niks uitsonderlik of buitengewoon spesiaal aan die vertrek waar vergader is nie en dit was net so heilig soos enige ander vertrek in enige ander huis in Jerusalem. Die klem het eerder geval op die mense in die vertrek as geheilig, maar dan net in soverre hulle met die Heilige Gees by God in hulle midde ingelyf was.

Hierdie vertrek van aanbidding, wat in die Christelike tradisie eerder bekend gestaan het as huiskerk, was die suiwerste vorm van die *domus ecclesiae* wat in die Nuwe Testament beskryf word en was totaal en al in ooreenstemming met die transformasie, wat Christus bewerk het (Maertens 1970:70). In die vroeg-katolieke periode, is daar in lyn met die apostoliese tradisie oorgegaan om na die Christelike geloofsgemeenskap, nou gevestig as huisgemeentes, te verwys as die huis of tempel van God (1 Pet. 2:5; Ef. 2:21-22) (Van Aarde 1989:19). Dit het reglynig teenoor *domus dei* - wat deur die tempel verteenwoordig was - gestaan. Turner (1979:153) skryf: "This norm lay not in making a private house mandatory, but in setting the sanctuary free from bondage to particular holy places and buildings and locating it in the Christ-centred life of a community meeting wherever was the most convenient."

Die huiskerkmodel het nie net primêr ontstaan as gevolg van vervolging of sosiale stremming nie, maar omdat daar daadwerklik van heilige geboue en plekke wegbeweeg wou word na die gebou van Christus, naamlik sy kinders. Dit het gegaan oor die gemeenskap van Christus-belydende mense as 'n geestelike tempel; en die beste model om dit 'n werklikheid mee te kon maak, is in die huiskerkmodel gevind (vgl. Barnard 1981:173). Aanvanklik was dit net een vertrek, wat geokkupeer is, maar later is van 'n enkele vertrek vir aanbidding na verskeie vertreke in die huis, na gelang van die behoefte, beweeg. In Dura-Europos in Sirië is een van die beste en volledigste voorbeelde tot op hede ontdek van 'n woonhuis, wat omvorm is in 'n huiskerk. Die gebou is opgerig vroeg in die derde eeu as 'n woonhuis, maar is in 231 aangepas om 'n huiskerk te word. 'n Interne muur is verwyder om plek te maak vir 'n vertrek van samekoms vir nagenoeg vyftig mense. Ander kamers is aangepas vir katechese of vir nagmaal doeleindes. Nog 'n kamer is aangepas vir die bediening van die doop en die vierde kamer vir die bewaring van die sakristie. Al hierdie kamers het uitloop in 'n opelug binnehof, wat gebruik is

vir lofprysing. Daar was geen vensters in die perifere mure nie en net 'n enkele deur wat toegang van buite verleen het (sien Wardell. www). Namate die gemeenskap van gelowiges en die organisasie uitgebrei het, het hierdie huiskerke multifunksionele behoeftes ontwikkel en was meer en meer kamers in die huislike opset nodig. Die vergroting van bepaalde huise en die vaste gebruik daarvan het ook die naam *ecclesiae aula* - saal van die kerk - in gebruik laat kom, wat maar net op 'n vergrote en uitgebreide *domus ecclesiae* gedui het (White 1990:128). Veral die groter huise van meer welgestelde lede is hiervoor gebruik. Kamers is nie net benodig vir aanbidding, nagmaal en doop nie, maar ook vir kategetiese en maatskaplike behoeftes. Die behoeftes het uitgebrei en later is meer en meer kamers benodig: om predikante te huisves, vir administrasie, sosiale byeenkomste, gemeentevergaderings, 'n biblioteek en later selfs as 'n skool, 'n hospitium vir die versorging van siekes en oornag akkommodasie vir rondreisende Christene. Hierdie huiskerke het met tyd ontwikkel om meer te wees as net maar 'n kamer in 'n privaatwoning, dit het ontwikkel om 'n Christelike gemeenskapsentrum te word (vgl. Davies 1968:1-17). Turner (1979:159) gaan verder en beweer, dat wanneer 'n bepaalde huis nie aan al die behoeftes voldoen het nie, 'n ander huis gekoop was of huise selfs spesiaal beplan en opgerig was om sodanige behoeftes te vervul. Die voorwaarde was egter altyd dat dit eenvoudig beplan moes word en die huiskerk gedagte nie verlore mag gaan nie.

Die redes waarom huise gedurende die eerste drie eeue na Christus voldoende was vir gemeentelike byeenkomste kan soos volg saamgevat word:

- Eerstens, het die Christene nog nie die latere kerkbeeld gehad van 'n institusionele grootheid waarin 'n massale groep mense betrokke was nie. Die gemeente was nog 'n gemeenskap, 'n familie en die krag van die kerk was nie gesoek in sy groot byeenkomste nie maar in die geesteskrag van sy liefde. Die gemeente kon nie te groot word nie, want dan het die liefdesgemeenskap verlore geraak (vgl. Gamber 1968:14-34).
- Tweedens, kan die rede in die erediens gesoek word. Die erediens was eenvoudig, sinvol en onopgesmuk en daar was geen bykomende ruimte vir God nodig nie, slegs voldoende ruimte vir die mense wat as gelowiges die tempel van God was (vgl. Barnard 1981:173-175).
- Derdens, het die Christene meestal uit die armer klasse van die samelewing gekom.
- Vierdens, het plaaslike vyandigheid en vervolging van tyd tot tyd uitgebars teen die Christene en was dit veiliger om in huise op 'n wisselende ratio interval basis te vergader.
- Laastens, was die huiskerk heeltemal in ooreenstemming met Jesus se leer en die gemeenskap van die gelowiges se siening, dat hulleself die nuwe geestelike tempel is,

wat die tempel in Jerusalem vervang en alle heilige plekke oorbodig gemaak het (Turner 1979:158).

Oorsigtelik kan gesê word, dat die kerkgeboue waarin die gemeente saamgekom het, as gewone geboue beskou is. Aanvanklik is gewone huise gebruik, later 'n huis wat spesiaal as 'n tipe gemeentesentrum heringerig is, en nog later 'n saal met vertrekke, met die oog op al die gemeentelike byeenkomste en bedrywighede. Gewone geboue is daarvoor aangewend en geen heiliger karakter is daaraan toegeskryf as aan enige ander gebou, wat die gelowiges vir ander doeleindes gebruik het nie. Doelmatigheid was die hoofvereiste vir sodanige geboue.

Die einde van die huiskerk-era het aangebreek toe biskoppe Theodosius en Gratian in 380 'n ordinansie uitgevaardig het, dat daar slegs een staatserkende kerk en een dogma mag wees. Elke burger van Rome is gedwing om 'n lidmaat te wees van die Ortodokse Kerk en elkeen moes die *lex fidei* - wet van die geloof - onderskryf. Alle ander groepe en bewegings, insluitende die huiskerk, is daarmee verbied. Dit het die einde van die huiskerk beteken en 'n verdere implikasie gehad, dat om 'n huiskerk te begin, sou 'n kriminele oortreding gewees het. Dit het nie net die einde van alle huiskerke beteken nie, maar ook die aanbreek van 'n nuwe tydperk; die vervolging van die kerk in die naam van die kerk (Simson 1998:49-50).

3.4. Bybelse Ideaal

Die Bybel stel die ideaal of *teorie*, waarmee daar na die *praxis* gegaan kan word om die bestaande praxis te bevestig en te toets of om 'n nuwe praxis te onderhandel. Die navorsing stel die volgende Bybelse ideaal:

- Dit is nie belangrik waar die plek van aanbidding is of hoe dit lyk nie. Publieke geboue, openbare sentrums en plekke van onderrig mag ingerig en omgeskakel word vir godsdienstige gebruik. Selfs geboue wat aan heidene, staatsinstellings en die gewone publiek behoort, mag gebruik word. Wat wel belangrik is, is dat dit gebruikersvriendelik moet wees en die liturgie moet kan dien.
- God woon nie in mensgemaakte geboue nie, maar is oral teenwoordig – niks kan sy grootheid beperk nie. Kerkgeboue is dus nie heilig nie, net God kan heilig wees en die kerksentrums kan dus ingerig en gebruik word, soos wat dit die aanbidders behaag.

- Kerkgeboue is net 'n medium tot 'n doel en nie die doel self nie. Kerkgeboue moet dus ingerig en beplan word om die *missio dei* en dissipelskapsroeping na te streef en te vervul.
- God is 'n nomadiese God en trek saam met sy volk en laat Hom nie manipuleer tot tyd en plek nie.
- 'n Kerkgebou se estetiese voorkoms is nie vir God belangrik nie. Wat wel belangrik is, is dat God op 'n plek in die samekoms van sy kinders aanbid word en verhoudinge tussen God en mens en mense onderling daar gekweek en gebou moet word. Badenhorst (1969: 7) was dus korrek in sy hipotese toe hy gesê het: “Nie die uiterlike vorm van die tempel is die belangrikste nie, maar die teenwoordigheid van God”.
- Die styl en duursaamheid van 'n kerkgebou, moet inpas by die leefstyl van sy omgewing. Uitspattige geboue in arm gebiede stel nie die ware beeld van God, soos geopenbaar in Jesus Christus, voor nie.
- Kerkgeboue moet altyd eskatologies in karakter wees. Die tydelike van die aardse moet in gedagte gehou word - in beplanning - teenoor die hemelse permanensie, wat deur God gebou word.
- Van al die heiligdomme, wat bespreek en nagevors is, het die tent in die Ou Testament en die huiskerk in die Nuwe Testament, vir God die meeste krag gedra.
- Kerkgeboue is nie gegewenes - wat vir tyd en ewigheid sal bly staan - net omdat dit 'n gebou is of was, waar God aanbid word nie. Om dus van die veronderstelling uit te gaan dat God self sy kerk in stand hou, wanneer kerkgeboue se kostes vir oprigting beplan word, is onbybels en 'n teologiese dwaling.
- Die prys wat betaal gaan word om 'n kerkgebou op te rig - in terme van tyd, onderlinge verhoudinge en geld - moet duidelik bereken word. Tyd, verhoudinge en geld is belangrik in die uitvoering van die roeping van God en nie geboue nie.
- God se seën het met mense te doen en nie met dinge nie.
- Alhoewel God nie altyd saamstem met die uitspattigheid van plekke van aanbidding nie, aanvaar Hy sulke plekke, omdat Hy nog steeds daar aanbid en gedien word.
- Feitlik in alle plekke van aanbidding is sulke plekke of geboue opgerig met die oog op multifunksionele gebruik. Kerkgeboue is beplan, op- en ingerig om die direkte gemeenskap te dien - in terme van sosiale-, maatskaplike-, onderrig-, publieke- en rekreatiewe gebruik. Die kerkgebou was dikwels tegelyk gemeenskapsentrum en aanbiddingsplek.

- Kerkgeboue moet beplan word om soveel en so dikwels as moontlik ook in die week gebruik te word en nie net op Sondag nie. Dit moet meerdoelig aangewend kan word tot diens van 'n gemeenskap.
- Die feit dat die klem vanaf die *huis van die Here* vanaf 'n gebou na mense verskuif het, het 'n herevaluasie van geboue - in terme van hulle uitleg, voorkoms en funksionaliteit - laat plaasvind.

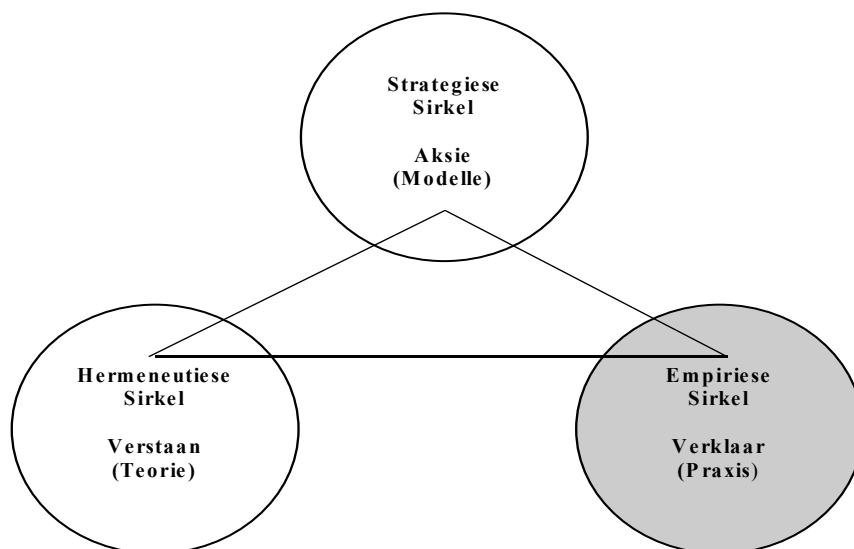
Hoofstuk 4

Empiriese Studie

Die Werklikheid

4.1. Inleiding

Heitink (1999:165-166) druk die metodologie van praktiese teologie in drie sirkels uit: die hermeneutiese sirkel - die sirkel van teoretiese verstaan, die empiriese sirkel – die sirkel van die meting en verklaring van die werklikheid en die strategiese of regulerende sirkel – die sirkel van aksie en verandering. Hierdie drie sirkels korrespondeer in 'n besondere en onlosmaaklike verhouding tot die verstaan van praktiese teologie (:167). Voordat daar by die ontwerp van modelle in die regulerende sirkel uitgekam kan word - wat in 'n verdere studie nagevors en deurdink kan word - is dit nodig vir die praktiese teologie om sy teorie aan die praktyk te toets, ten einde 'n nuwe praktykteorie te ontwerp. Die verbetering van die situasie tot die ideale praktyk, is die grondliggende bedoeling van prakties-teologiese navorsing. Volgens Heitink (:223) word die kerk altyd gekonfronteer met sy teologiese inhoud, binne 'n bepaalde hermeneutiese verstaan en kan daar alleenlik by die praktyk van kerk-wees uitgekam word, indien dit empiries getoets word. In hierdie hoofstuk sal daar vervolgens op die empiriese sirkel gefokus word, ten einde tot die verstaan van die *cui bono* vraag (:167) te kom: wie doen wat in verhouding met wie en waarom?

Figuur 4.1 Die metodologie van praktiese teologie

4.2. Empiriese Studie

Die empiriese meting het kwantitatief plaasgevind. Aangesien die toetsveld baie klein was - slegs drie gemeentes - is die navorser van hierdie studie deur die Departement van Statistiek aan die Universiteit van Pretoria meegedeel, dat rekenaarverwerking van die vraelys nie haalbaar sou wees nie. Die navorser is verwys na me. Elize Kruger - statistikus - wat die navorser bygestaan het in die opstel, verwerking en interpretasie van hierdie vraelys. Hiermee word derhalwe aan haar erkenning gegee vir haar aandeel in hierdie empiriese studie.

Vraelyste is aan drie gemeentes in die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika deurgestuur, aangesien daar in tien jaar slegs drie kerkgeboue in die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika opgerig is, volgens inligting vanuit die Administrateur se kantoor bekom. Die drie gemeentes ter sprake is:

- Groeneweide in Germiston
- Midpark in Randfontein
- Montana in Pretoria.

Die vraelys is deur die skriba en die kassier en in die geval van die gemeente Montana ook deur die koster voltooi. Daar is 100% gerespondeer en al die vraelyste is ingevul. Hierdie vraelys word as *Bylaag A* by hierdie studie aangeheg.

4.3. Resultate van die Empiriese Studie

4.3.1 Erediensbywoning

	Gemeente 1	Gemeente 2	Gemeente 3	Gemiddeld
Persentasie Erediensbywoning	40 %	45 %	24 %	36 %
Sitplekke beskikbaar vir al die ledemate	126 %	59 %	32 %	73%
Leë sitplekke tydens die erediens	86 %	14 %	8 %	36%
Sal 'n nuwe gebou meer lidmate na kerk lok?	In al drie gevalle is ja aangedui			

4.3.2 Geografiese en demografiese groei

	Gem. 1	Gem. 2	Gem. 3
Persentasie groei van gemeenskap	Onbekend	500 %	Onbekend
Persentasie groei in die gemeente	Onbekend	Weglaatbaar	65 %

4.3.3 Gebruikstyd

Ure per week waarin areas in kerkkompleks gebruik word			
	Gem. 1	Gem. 2	Gem. 3
Kategeselokale			5
Kerkgebou		6	7
Administrasiegeboue			50
Kerksaal			2
Gimnasium			
Kerkterrein		2	4
Ander (<i>Noem</i>)			8
Ander (<i>Noem</i>)			
Totaal		8	76
Dae per week wat kerkkompleks benut word			
	Slegs Sondag	2 dae	7 dae

4.3.4 Praktiese gebruik van die Kerkkompleks

Is u kerk ontwerp met vaste banke, preekstoel en liturgiese ruimte	Wel die geval by twee gemeentes
Is u kerk 'n dop waarin bg. rondgeskuif kan word?	Slegs een gemeente

4.3.5 Gemeentebou en die Kerkkompleks

Het u 'n gemeenteboukonsultant gebruik?	Nee by al drie		
Gemeentebepanning voor of na voltooiing van kerkkompleks	Geen, behalwe in een geval na voltooiing		
Hoeveel tyd in afgelope jaar aan gemeentebouprojekte spandeer?	400 ure	36 ure	Onvolledige terugvoer

4.3.6 Kerkkompleks en die Bybel

	Is daar navorsing gedoen, omtrent die Bybelse siening rondom kerkgeboue	Waarvolgens is die kerk gebou?
Gem. 1	Ja	Salomo se tempel
Gem. 2	Ja	Predikant het dit in sy prediking verduidelik
Gem. 3	Nee	NVT

4.3.7 Gemeenskapsgerigtheid

	Gem. 1	Gem. 2	Gem. 3
Gebou uitsluitlik vir gemeentelike behoeftes	Ja	Ja	Nee
Grootste rol in beplanning van kerkkompleks	Gemeente	Gemeente	Gemeente
Gemeente se eerste prioriteit	Bou kerk	Gemeenskap	Beide
Gemeenskap bewustheid dat kerkkompleks tot hul beskikking is	Slegs een gemeente, na voltooiing		
Gebruikersvriendelikheid van kerkgebou vir gemeenskap	Slegs by een gemeente		
Professionele behoeftebepaling van gemeenskap voor oprigting van gebou	Geen		
Gebruik van kerkkompleks deur gemeenskap			
Gem. 1	Nee		
Gem. 2	Opleiding in noodhulp – nie gereeld nie		
Gem. 3	Slegs erkende welsyn- en ondersteuningsgroepe - glad nie gereeld nie.		
Spesifikasie van doelwitte			
Gem. 1	Groot auditorium – onthaal en seminare – Langtermyn doelwit		
Gem. 2	Opleiding in vaardigheidskursusse – Langtermyn doelwit		
Gem. 3	NVT – Geen doelwit		
Behoeftes om kerkkompleks toeganklik vir gemeentebehoeftes te maak			
Gem. 1	Wil dit uitverhuur vir ekstra fondse		
Gem. 2	Kan bestaande geboue op kerkterrein opknop		
Gem. 3	Geen		

4.3.8 Siening van die Kerkkompleks

Nuwe kompleks of vervanging van bestaande kompleks?	Nuut
Oorweging om nie te bou nie	Nee
Oorweging om ander geskikte ruimte te gebruik vir godsdiensoefening	Nee
Waarom geen alternatief oorweeg is nie	
Gem. 1	Geen rede
Gem. 2	Wou eie kompleks besit vir identiteit
Gem. 3	God moet in ordentlike gebou gedien word, vanuit tradisie en dit gee identiteit
Styl, vorm en duursaamheid aanpasbaar by omgewing, asook esteties mooi	Ja
Duursaam teenoor ander geboue	Positief in twee gemeentes
Moet God trots wees op kerkgebou?	Negatief in twee gemeentes
Rede vir oprigting van kerkkompleks	
Lok meer lidmate	Positief by twee
Lidmate sal meer gemotiveerd uitreik indien hulle trots op gebou is	
Gunstiger atmosfeer vir belewenis van die erediens	
Sal gemeente laat uitstaan, as 'n gemeente wat vooruitgaan	Positief by een
Net die beste goed genoeg vir 'n huis vir God	
Motiveer gemeente om groter offergawes te gee	
Verenig gemeente in 'n gemeenskaplike doel	
Is 'n goeie belegging, met gewyde en doelmatige geriewe, waarin gemeente aktiwiteite en admin wat gerig is op groei na Christus, mekaar en na buite, uitgeleef kan word	Ander rede

4.3.9 Tempel van God

Dink u, u kerkgebou is werklik 'n Tempel vir God?	Ja, volgens twee gemeentes
Is die gebou vir u 'n huis van God, waarin God sy inwoning kan vind?	Ja

4.3.10 Kerkkompleks as Verkondigingsgestalte

Toename in lidmaatgetalle as gevolg van spesifieke aktiwiteit	
Sending	0 %
Evangelisasie	Slegs by een gemeente – 4%
Ander uitreikingsaksies	0 %

4.3.11 Gemeentebou en Kerklike Finansies

Kerkgebou kontant of op skuld	Kontant	Kontant	Skuld
Kontant bedrag	Besig	700 000	NVT
Spaar tydperk vir kontant	Besig	21 Jaar	NVT
Was die gevoel dat u die bedrag vir die kerkgebou kan leen – God sal voorsien	Nee	Ja	Ja
Skuld hantering			
Aanvanklike leningsbedrag	876 000		
Afbetalingspaalement per maand	5000		
Afbetalingsperiode	10 Jr.		
Totale bedrag afbetaal	1,18 Miljoen		
Huidige waardasie	2 Miljoen	6,4 Miljoen	5,8 Miljoen
Hang afbetaling van u kerkkompleks af van toekomstige groei in lidmaatgetalle	Ja	Nee	Nee
Jaarlikse onderhoudsbedrag van u kerkkompleks	Geen	3 600	31 000
Is offergawes genoeg om die finansieringskoste van die kerkkompleks te dek?	Nee		
Is u jaarlikse begroting voldoende?	10% onder	10% onder	Ja
Fondse deur ander projekte gegenerer?	30%	R40 000	9%
Totale uitgawes per maand			
Voltydse poste in die gemeente	9	6	10
Alle salarisse, sowel as predikant	60%	62%	61%
Onderhoud van geboue	NVT	1%	1,7%
Skuld las op geboue	NVT	NVT	3,3%
Sending en Evangelisasie	20%	2%	7,8%

Plaaslike uitreikaksies	10%	0%	0,5%
Maatskaplike hulp en bystand binne gem.	2%	0,5%	7,8%
Maatskaplike hulp en bystand buite gem.	8%	0%	2,5%
Ander uitgawes			
Hoeveel lidmate word maandeliks finansiëel binne gemeenteverband gehelp	2 Gesinne	Geen	2
Noem die totale bedrag	R 800	Geen	R 1 200
Hoeveel persone word maandeliks buite die gemeente, in u gemeenskap gehelp?	2 Gesinne	Geen	1
Noem die totale bedrag	R 800	Geen	R 500
Hoeveel geld is aan gemeentebou-, ontwikkeling of gemeentegroei projekte gespandeer in u gemeente se afgelope verslagjaar?	R 2000 Drukwerk	R 2000	Geen

4.4. Vraelys Interpretiering

4.4.1 Erediensbywoning

Alhoewel die gemeentes oor goed ingerigte en moderne kerksentra beskik, word in al drie gevalle 'n eredienssyfer laer as 50% aangetoon. In al drie gevalle dui die gemeentes aan dat 'n kerkgebou – na hul mening – wel die persentasie erediensbywoning sal verhoog. Die gemeente met die hoogste groeipersentasie reflekteer egter die laagste bywoningsyfer van 24%.

'n Interessante opmerking is, dat hierdie gemeente slegs voorsiening maak vir 34% van hul ledemate in die erediens en dat hul tydens erediens slegs 8% leë sitplekke beskikbaar het.

Dit is verder onrusbarend dat daar by die gemeente met die hoogste erediensbywoning, van 45%, slegs 14% leë spasies vir die ledemate tydens erediensbywoning is. Is daar werklik 'n uitnodiging tot erediensbywoning indien die gemeentes nie almal kan akkommodeer nie?

Dit laat die indruk dat die moderne en goed toegeruste geboue nie noodwendig lei tot beter erediensbywoning nie – soos deur Bowman & Hall (2000:20,31) ook bevind.

4.4.2 Geografiese en demografiese groei

In die eerste geval is geen data verskaf nie. In die tweede geval het die gemeenskap met 500% gegroei, terwyl geen noemenswaardige groei in die gemeente plaasgevind het nie. Die betrokke

gemeente voorsien slegs 14% oop sitplekke vir die bestaande lidmate tydens 'n erediens – wat dus nie op noemenswaardige groeiverwagting dui nie.

Die derde gemeente se lidmate het met 65% gegroei – hierdie gemeente voorsien slegs 8% leë sitplekke vir die bestaande lidmate. Dit dui daarop dat die huidige lidmaatgetalle nie geakkommodeer kan word nie, met die implikasie, dat verdere groei nie 'n moontlikheid is wat in ag geneem is nie.

Dit blyk dus, dat in slegs een van die drie gemeentes toegelaat word vir verdere groei.

Al drie gemeentes glo dat 'n nuwe kerkgebou meer lidmate na die kerk sal lok, maar in twee derdes van die gevalle, het hul nie in hul beplanning rondom die kerkgebou, rekening gehou met die mate van groei in die gemeenskap of gemeente nie. Die toetsresultaat, is 'n bewys dat die gemeentes baie eng in hul beplanning rondom 'n kerkkompleks was. Indien hul wyer visie rondom hul gemeenskap en omgewing se geografiese en demografiese groei gehad het, waarmee 'n gemeenteboukonsultant van hulp kon wees, sou hul kerkkomplekse ruim voorsiening kon maak vir groeiende ledemaatgetalle.

Geografiese en demografiese groei, was voldoende om dienooreenkomstig twee derdes van die gemeentes se ledemaatgetalle te laat groei, maar het geen verdere groei bo die persentasie groei van die omgewing getoon nie. Dit lei dikwels tot 'n gemeente se agteruitgang en stagnasie (Callahan 1987:13).

4.4.3 Gebruikstyd

Die aantal dae wat die kerkkompleks deur die gemeente self gebruik word, het gewissel tussen: slegs Sondag, 2 dae per week of 7 dae per week. Die gemiddeld tussen die drie gemeentes was dus 3.3 dae per week.

As in ag geneem word, dat die geboue feitlik nooit deur die gemeenskap gebruik word nie en dat dit slegs 3.3 dae per week op 'n beperkte uurbasis gebruik word, is dit onomwonde van die duurste en swakste beleggings, wat enige organisasie kan maak. Die gemeente wat die gebou die meeste benut, benut hoofsaaklik die administratiewe kantore vir 50 ure per week, wat nie noodwendig gemeentebou-aktiwiteite ondersteun nie. Daar is beslis 'n probleem, as gekyk word na die hoeveelheid tyd en vir welke aktiwiteite die kerkkompleks gebruik word. Daar word weinig tyd binne die kerkkompleks bestee, wanneer daar sprake is van gemeentelike- of gemeenskapsaktiwiteite.

Alhoewel een gemeente geantwoord het, dat die kerkgebou ingerig is om die gemeenskap se behoeftes te akkommodeer en dat dit beskikbaar is vir die gemeenskap om te gebruik, het die gemeenskap nog glad nie gebruik gemaak van die kerkkompleks nie.

Die kerksentrums van die ander twee respondente word minimaal deur die gemeenskap gebruik. Slegs die volgende benutting van die kerkkompleks deur die gemeenskap is aangedui:

- Vir vergaderings van “erkende welsyn- en ondersteuningsgroepe”.
- ’n Halfuur per week vir noodhulpklasse.

Verder, was daar geen ander gemeenskapsbenutting van die kerkkompleks nie.

4.4.4 Praktiese gebruik van die Kerkkompleks

Dit was slegs vir een gemeente van belang, dat die kerkgebou so ingerig word, dat dit meerdoelig van aard is. Hulle verkies dus losstaande stoele binne in ’n leë dop, sodat die kerkgebou, meerdoelig gebruik kan word. Die ander gemeentes het egter vaste banke, ’n vaste preekstoel en ’n vaste liturgiese ruimte gehad, wat geensins uitgehaal of rondgeskuif kan word nie.

Twee derdes van die gemeentes het hulle kerkkomplekse so ontwerp, dat dit slegs vir eredienste gebruik kan word, wat die gemeenskap en die ideaal van gemeentebou negeer en die gebruik van die kerkgebou beperk tot slegs ’n kerkhouplek. Buiten eredienste, sou die kerkgebou beswaarlik vir iets anders gebruik kon word. Dit beperk die bruikbaarheid van so ’n gebou tot eie gemeentelike gebruik en is geensins gebruikersvriendelik vir die gemeenskap as sulks nie (vgl. Giles 1999:5-8).

Die feit dat die gemeenskap feitlik nooit die kerkkomplekse gebruik het of bewus was, dat dit beskikbaar is vir hulle gebruik nie, is weer eens ’n bevestiging, dat die gemeentes hulle kerksentrums nie vir die gemeenskap in hulle direkte omgewing wil beskikbaar stel of gebruik as ’n instrument in God se hand om die gemeenskap te dien of uit te reik na hulle nie.

4.4.5 Gemeentebou en die Kerkkompleks

Nie in een van die drie gemeentes is van ’n gemeenteboukonsultant gebruik gemaak in die beplanning en oprigting van hul kerksentrum nie. Geen gemeentebepanning is in twee gevalle gedoen nie en in die derde geval is die beplanning eers gedoen na voltooiing van die kerkkompleks.

Hierdie siening bevestig alreeds die hipotese, dat die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika se gemeentes nie die afgelope tien jaar rekening hou of gehou het, met gemeentebou in die beplanning en oprigting van hulle kerkkomplekse nie.

Een van die gemeentes het geantwoord, dat daar eers opknappingswerk gedoen moet word, voordat die gemeenskap die kerkkompleks mag gebruik. Dit wys dat gemeentes absoluut verknog is aan die beeld van die kerkkompleks, aangesien die gebou nie verval kan wees, omrede dit nie ouer as 10 jaar is nie. 'n Tweede gemeente wou die geboue uitverhuur, vir finansiële voordeel van die gemeente, wat juis bevestig, dat daar geen begrip is, wat gemeentebou eintlik behels nie. Een van die grondwaarhede van gemeentebou is, dat armes juis gehelp moet word en nie uitgebuit moet word nie (vgl. Callahan 1983:xxi).

Gemeentebouprojekte het in die twee gevalle, waarvoor volledige terugvoer ontvang is, onderskeidelik 400 ure en 36 ure in beslag geneem die afgelope jaar.

Alhoewel daar in 'n artikel, wat in die Konteks – gesinstydskrif van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika verskyn het, waarin Dreyer (November 2002), die redes buite die Kerk gaan soek, waarom lidmaatgetalle so radikaal binne die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika afneem, is hierdie meting 'n bewys, dat die Kerk in eie boesem moet gaan rondkrap, veral as die gemeentes se houding jeens gemeentebou en apostolaat in berekening gebring word.

4.4.6 Kerkkompleks en die Bybel

In een van die gevalle is geen navorsing gedoen rondom die Bybelse siening van kerkgeboue nie. In die ander twee gevalle is wel navorsing gedoen, waarna die een gemeente hul kerksentrum op Salomo se tempel gebaseer het. Die ander gemeente se predikant het die beginsels in sy prediking aan die gemeente verduidelik.

Hierdie uitslag het nie net gemeentebou en praktiese teologie as vakrigtings genegeer nie, maar totaal en al die Bybel as rigtinggewende bron verbygekyk. Dit dui daarop, dat die ideaal geensins in die werklikheid verdiskonteer is nie, intendeel, die gemeentes het nie geweet wat die Bybelse ideaal is nie. Een derde het wel melding gemaak dat die predikant dit in die prediking uitgewys en behandel het, maar die riglyne is nie nagevolg in die beplanning en oprigting van die kerksentrum nie. Die kerkkompleks word derhalwe slegs gesien as 'n plek van aanbidding (vgl. Bowman & Hall 2000:40-44).

4.4.7 Gemeenskapsgerigtheid

Slegs by een gemeente is die kerkgebou nie uitsluitlik rondom gemeentelike behoeftes beplan nie, maar ook rondom gemeenskapsbehoeftes beplan. In al drie gevalle het die gemeente die

grootste rol gespeel in die beplanning van die kerkkompleks. Alhoewel twee derdes van die gemeentes, die gemeenskap se behoeftes as 'n prioriteit sien, is daar nie by enige van die gemeentes, 'n professionele behoeftebepaling ten opsigte van die gemeenskap se behoeftes gedoen voor oprigting van die kerkkompleks nie. Derhalwe was die fokus ook uitsluitlik en eksklusief gemeente-gerig in die beplanning en oprigting van die kerkkompleks en geensins gemeenskapsgerig nie. In al drie gemeentes was die gemeenskap ook nie bewus daarvan dat die kerkkompleks vir hulle gebruik beskikbaar is nie. Een respondent het geantwoord, dat die beskikbaarheid van die gebou in die media geadverteer sal word, maar eers op 'n latere stadium. Die eerste gemeente is nog besig om te bou en die gemeenskap het glad nie toegang tot die kerkkompleks nie. Daar is 'n behoefte by die gemeente, dat die gemeenskap die kerkkompleks kan benut, maar dis nog 'n langtermyndoelwit, aangesien hul 'n groot ouditorium wil bou om onthale en seminare te hou en 'n kleiner kapel vir intieme troues, om sodoende fondse vir hul gemeente in te samel.

Die tweede gemeente het 'n besluit geneem, dat die gebou slegs vir gemeenteaktiwiteite beskikbaar is en in uitsonderlike gevalle sal toestemming verleen word aan gemeenskapsprojekte, soos opleiding in noodhulp. Dit word egter ook as 'n langtermyndoelwit beskou.

Die derde gemeente het aangedui, dat die gemeenskap wel die kerkkompleks gebruik, maar slegs vir erkende welsyn- en ondersteuningsgroepe en glad nie gereeld nie. Die gemeente het ook nie 'n behoefte om die kerkkompleks toeganklik vir die gemeenskap te maak nie en daar is ook geen doelwitte in die toekoms om die kerkkompleks sodanig te verander nie.

In 66% van die response, was die kerkgebou gereserveer uitsluitlik vir lidmate van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika en met toestemming, mag lidmate van ander *kerke* die kerksentrum gebruik. Die gemeenskap word hierby uitgesluit.

Dit dui daarop, dat daar nie werklik 'n behoefte bestaan om dit te verander nie (Bowman & Hall 2000:69). Hierdie meting wys beslis, dat die gemeentes glad nie gemeentebou gerig was, in hulle beplanning en oprigting van kerkkomplekse nie (Bowman & Hall 2000:68). Die gemeentes is simpatiek teenoor die gemeenskap se behoeftes, maar nie werklik empaties nie.

Samevattend is die benutting van die kerkkompleks deur die gemeenskap dus hoofsaaklik in die konsepfase by slegs twee van die gemeentes aanwesig. Daar was egter geen beplanning om die gemeenskap dissipelmatig en missionêr deur middel van die kerkkompleks te dien nie.

4.4.8 Siening van die Kerkkompleks

Al drie respondente het geantwoord, dat 'n alternatiewe gebou, soos 'n skoolsaal, teater of gedeelde ruimte met ander kerke of instansies, glad nie 'n opsie was as 'n ruimte waarbinne die erediens kon plaasvind nie. Die gemeentes het eenparig aangedui, dat dit vir hulle belangrik is, om 'n eie gebou te besit, wat esteties mooi en duursaam is en wat uitstaan teenoor ander geboue in die omgewing. Twee derdes van die gemeentes glo dat 'n kerkgebou aan hul identiteit gee en hul glo ook dat God in 'n ordentlike gebou gedien moet word. 'n Derde daarvan glo dis vanuit tradisie om 'n pragtige gebou op te rig en die ander derde het gevoel dat God trots op sy huis moet wees, omdat ons kerk toe gaan om Hom daar te ontmoet en net die beste goed genoeg is vir die huis van God.

Twee derdes van die gemeentes glo dat 'n nuwe gebou meer lidmate sal lok, dit die lidmate meer gemotiveerd sal laat uitreik en 'n gunstiger atmosfeer vir belewenis van die erediens sal skep. Die gemeentes se response moet dan ook gemeet word aan dit wat die Bybel voorskryf aan die gemeentes – as God se kinders. Vervolgens het die gemeentes hul siening rondom die kerkkompleks as volg gestel en die skrywer stel dit teenoor die Bybelse ideaal, soos reeds nagevors in hierdie studie:

Gemeente Siening	Bybelse Ideaal
<ul style="list-style-type: none"> • God moet in 'n ordentlike gebou gedien word. • Om 'n gebou te besit, gee aan 'n gemeente identiteit. • Die kerk behoort die waardes en norme van die gemeenskap te weerspieël. 'n Goed versorgde en benutte kerkgebou getuig in 'n mate van toewyding en trots om Christen te wees. 	<p>Dit is nie belangrik waar die plek van aanbidding is of hoe dit lyk nie. Publieke geboue, openbare sentrums en plekke van onderrig mag ingerig en omgeskakel word vir godsdienstige gebruik. Selfs geboue wat aan heidene, staatsinstellings en die gewone publiek behoort, mag gebruik word. Wat wel belangrik is, is dat dit gebruikersvriendelik moet wees en die liturgie moet kan dien.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Die gebou is net God se huis, waar ons, ons dankbaarheid teenoor God kan uitleef vir sy hulp en bystand deur al die jare, wat Hy ons as gemeente gelei en ondersteun het. 	<p>God woon nie in mensgemaakte geboue nie, maar is oral teenwoordig – niks kan sy grootheid beperk nie. Kerkgeboue is dus nie heilig nie, net God kan heilig wees en dit kan dus ingerig en gebruik word, soos wat dit die aanbidders behaag.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Ons gaan kerk toe om ons God daar te ontmoet. 	<p>God is 'n nomadiese God en trek saam met sy volk en laat Hom nie manipuleer tot tyd en plek nie.</p>

Getoets aan hierdie kriteria het die siening van die respondente juis die teendeel uitgelig. Die onbybelse siening, dat God wil hê, sy kinders moet Hom in 'n mooi gebou aanbid en dat dit 'n tradisie is om God in 'n spesiale gebou te aanbid en dat die gebou 'n gemeente identiteit gee, het weer eens bevestig, dat die gemeentes na binne gerig is in hulle geloofsbelewenis en nie na buite nie (Bowman & Hall 2000:39). Indien ons na bogenoemde statistiek in verband met gebruikstyd (4.3.3) en die praktiese gebruik van die kerkkompleks (4.3.4) gaan kyk, blyk dit verder te wees, dat die duursame en mooi geboue, onprakties, gemeente- en gemeenskap onvriendelik voorkom.

4.4.9 Tempel van God

Al die gemeentes het bevestig, dat die gebou vir hul 'n huis van God is, waarin God sy inwoning kan vind. Volgens twee gemeentes, is hul kerkgebou ook 'n Tempel van God. Al die gemeentes se siening, dat die kerkgebou 'n tempel van God is, waarin Hy Sy inwoning kan vind, is heeltemal verwyder van die Bybelse siening in die Nuwe Testament in verband met die tempel van God. Die gemeentes het almal 'n hoë premie geplaas op God, wat in 'n gebou woon en daar aanbid moet word, wat nie Nuwe Testamentiese verantwoordbaar is nie en heeltemal verwyder is van die ideaal (Bowman & Hall 2000:40).

4.4.10 Kerkkompleks as Verkondigingsgestalte

Al drie gemeentes het aangedui, dat hul lidmaatgetalle 0% gegroei het, a.g.v. sending, evangelisasie of ander uitreikingsaksies. Slegs een gemeente het aangedui dat hul 'n 4% groei gehad het, a.g.v. evangelisasie.

Uit die vraelys het dit duidelik na vore gekom, dat al die gemeentes die kerkkompleks sien as 'n evangelisasiemiddel om mense na die kerk te bring. Hulle was van mening, dat die estetiese voorkoms, die duursaamheid en die nuutheid van die gebou, mense eerder na die eredienste sou lok. Lidmate sal ook meer gemotiveerd wees om uit te reik vanuit 'n nuwe kerkgebou. Twee gemeentes se siening van die kerkgebou was, dat dit 'n gunstiger atmosfeer skep vir die belewenis van die erediens. Een gemeente wou 'n huis vir God bou en derhalwe moes net die beste vir God goed genoeg wees. Die kerkgebou is vervolgens ook gesien, as iets wat die gemeente in die gemeenskap sal laat uitstaan, asook, dat die kerkkompleks die beeld na buite skep, dat 'n gemeente goed funksioneer en besig is om vooruit te gaan en te groei. Een respondente het geantwoord, dat die kerkgebou die gemeente tot 'n gemeenskaplike doel verenig en ook die gemeente sal motiveer om meer offergawes te gee.

Die gemeentebouvisie word verswelg deur die gedagte dat die kerkkompleks mense na 'n gemeente lok. Die siening, dat mense meer gemotiveerd sal wees om uit te reik vanuit 'n nuwe kerkgebou is ook van alle waarheid ontbloot (sien Bowman & Hall 2000:31).

4.4.11 Gemeentebou en Kerklike Finansies

Van die twee gemeentes, wat kontant gebou het, is een van die gemeentes, nog besig om te bou. Die ander gemeente het 'n bedrag van R700 000, oor 'n tydperk van 21 jaar gespaar. Die derde gemeente het 'n bedrag van R1.18 miljoen oor 'n tydperk van 10 jaar afbetaal. Die gemiddelde waardasie van die voltooide geboue is R6.1 miljoen.

Al die gemeentes dui aan, dat hul offergawes nie genoeg is, om hul uitgawes te dek nie. Een gemeente se begroting is voldoende, maar hulle moet 9% van die fondse deur middel van projekte genereer, om hul begroting te laat klop. Die ander twee derdes genereer onderskeidelik 30% en R40 000 van die fondse wat hul benodig om hul jaarlikse uitgawes te dek, maar eindig nog steeds met 10% tekort op hul begroting. Die instandhouding by die helfte van die voltooide kerkkomplekse, is R31 000 per jaar.

Die gemiddelde aantal betaalde poste is 8 per gemeente, waarvan 6 die laagste en 10 die hoogste is – predikant/e ingesluit. Die gemiddelde uitgawe aan salarisse is 61%, waarvan 60% die laagste en 62% die hoogste is. Dit is bedrae wat spandeer word op alle voltydse poste, teenoor die reeds genoemde lae tot geen gemeenteboufondse nie, wat weer eens dui op die gemeente se siening van gemeentebou, wat ook in sy siening van kerkgeboue, as 'n visie vir gemeentebou, gereflekteer word (Bowman & Hall 2000:56-58).

Die volgende gemiddelde uitgawes van al die gemeentes, is soos volg aangedui: sending en evangelisasie 10%; plaaslike uitreikaksies 3,5%; maatskaplike hulp en bystand binne gemeente 3,4%; maatskaplike hulp en bystand buite die gemeente 3,5%. Die gemiddelde bedrag waarmee al die gemeentes lidmate binne gemeenteverband help, is slegs R667, waarvan geen hulp die laagste is en R1 200 die hoogste is. Die gemiddelde bedrag, waarmee persone maandeliks buite gemeenteverband, in die gemeenskap hulp ontvang is R433, waarvan geen hulp die laagste is en R800 die hoogste. Indien hierdie bedrae vergelyk word, met die bedrae wat bestee word aan salarisse, asook die oprigting en instandhouding van die kerkkompleks, kan ons van die standpunt uitgaan, dat die Kerk absoluut in wese na binne gerig en glad nie na buite

gerig is nie. Die uiteinde hiervan is, sodra 'n gemeente sy fokus verskuif van mens na gebou, versmoor dit gemeentebou (Bowman & Hall 2000:32). By al die gemeentes was dit belangriker om eers na eie belange om te sien, voordat die gemeenskap gedien word. Al drie respondente het 1 miljoen rand plus uitgegee aan kerkkomplekse, wat minimaal gebruik word, maar spandeer minimale bedra aan gemeentebou. Fondse wat beskikbaar was vir gemeentebou was by twee respondente R2 000 per jaar en die derde respondent het gemeld dat daar geen spesifieke bedrag toegewys is nie. Bowman & Hall (1996:29) vermeld, dat navorsing bewys het, dat indien hierdie siening gehandhaaf word, dit uiteindelik die standplaas van die predikant vernietig. Dit dui op sentripetale uitsig op gemeente-wees, in teenstelling met 'n sentrifugale roeping in navolging van Christus, wat in die wêreld besig is om nood te verlig (vgl. Bowman & Hall 2000:27).

Indien daar na die totale koste gekyk word, om 'n kerkgebou op te rig en in stand te hou en hoeveel ekstra fondse gegenereer moet word, sodat die gemeente hul jaarlikse uitgawes kan dek, plaas dit 'n vraagteken op die koste-effektiwiteit van kerkgeboue. Die visie was nog nooit by die gemeentes gewees, om eerder 'n goedkoop, praktiese kompleks op te rig of om gedeelde ruimtes te gebruik nie en sodoende fondse vir die gemeenskap beskikbaar te hê vir gemeentebou-aksies of versorging nie. Duursame geboue, was die hele tyd prioriteit in die beplanning en oprigting van kerkkomplekse.

Die projekte wat geloods word om die ekstra fondse te genereer is as volg: straatverkoop, basaar, spyseniering, môremerk, golfdag, wilddinee en 'n Jappie Jol. Die projekte is suiwer fondsinsamelingsprojekte, wat daarop uit is om wins te maak, om te help om die kerk se uitgawes te dek. Die lidmate se energie en betrokkenheid by die kerk, is om fondse vir die kerk te in, wat 'n duidelike vraagteken plaas, oor die kerk se roeping rondom apostolaat. Verder is dit ook teenstrydig met 66% van die gemeentes se siening, dat dit God se huis is en dat Hyself sy kerk in stand sal hou en sal voorsien. Die siening, dat gemeentes God se arm wil draai, deur duur geboue op te rig en dan glo, dat God die skuld sal aflos, is om God se voorsiening goedkoop te maak. Bowman & Hall (2000:27) sê in die verband: "A church should build only when it can do so within the income God has provided and without using funds needed for the church's present and future ministries to people."

Hoofstuk 5

Konklusie

5.1 Hipoteses

Die hipoteses vir hierdie studie is as volg gestel:

Hipotese 1

Daar is nie met gemeentebou in die beplanning en oprigting van kerksentrums binne die opset van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika die afgelope tien jaar rekening gehou nie.

Hipotese 2

Gemeentesentrums binne die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika is die afgelope tien jaar slegs beplan en opgerig om die geloofsgemeenskap te dien en het nie waarde vir die breër gemeenskap nie.

5.2 Teologiese Ideaal

Die Woord van God stel die roeping van die gelowige as volg:

- Die Kerk of 'n gemeente is 'n teken van die Koninkryk en bestaan uitsluitlik ter wille van die Koninkryk.
- Die doel van 'n gemeente is om soos Christus te wees.
- Die funksie van 'n gemeente is om te doen soos Christus gedoen het deur uit te reik en te dien en word gewaardeer in die *missio Dei* en dissipelskap.
- Die gemeente is die agent van Christus op aarde en is teenwoordig om tasbaar hoop te bring.
- Die gemeente vind identiteit in sy bestaan as hy Christus volg na die wêreld, waar Christus alreeds aan die werk is.
- Die bestaansgrond vir 'n gemeente lê in die heil vir die wêreld.

- Die gemeente se hele visie moet primêr na buite gerig wees. Die oomblik as dit na binne gerig word, tree 'n gemeente teen sy eie skeppingsdoel op en disintegreer.
- Die gemeente is nie daar ter wille van homself nie, maar uitsluitlik ter wille van die wêreld.
- Die ontmoeting met Christus vind nie in tempels plaas nie, maar in die wêreld. Derhalwe moet die fokus van alle bedieninge in hul beplanning, aanwending van fondse en oprigting van kerksentrums op die wêreld wees. Die oprigting van enige kerklike gebou moet altyd deur hierdie bril bejeën word, om sy wese en doel te vervul.

5.3 Bybelse Ideaal

Die Bybelse ideaal rondom die beplanning en oprigting is as volg gestel:

- Dit is nie belangrik waar die plek van aanbidding is of hoe dit lyk nie. Publieke geboue, openbare sentrums en plekke van onderrig mag ingerig en omgeskakel word vir godsdienstige gebruik. Selfs geboue wat aan heidene, staatsinstellings en die gewone publiek behoort, mag gebruik word. Wat wel belangrik is, is dat dit gebruikersvriendelik moet wees en die liturgie moet kan dien.
- God woon nie in mensgemaakte geboue nie, maar is oral teenwoordig – niks kan sy grootheid beperk nie. Kerkgeboue is dus nie heilig nie, net God kan heilig wees en die kerksentrums kan dus ingerig en gebruik word, soos wat dit die aanbidders behaag.
- Kerkgeboue is net 'n medium tot 'n doel en nie die doel self nie. Kerkgeboue moet dus ingerig en beplan word om die *missio dei* en dissipelskapsroeping na te streef en te vervul.
- God is 'n nomadiese God en trek saam met sy volk en laat Hom nie manipuleer tot tyd en plek nie.
- 'n Kerkgebou se estetiese voorkoms is nie vir God belangrik nie. Wat wel belangrik is, is dat God op 'n plek in die samekoms van sy kinders aanbid word en verhoudinge tussen God en mens en mense onderling daar gekweek en gebou moet word. Badenhorst (1969:7) was dus korrek in sy hipotese toe hy gesê het: “Nie die uiterlike vorm van die tempel is die belangrikste nie, maar die teenwoordigheid van God”.
- Die styl en duursaamheid van 'n kerkgebou, moet inpas by die leefstyl van sy omgewing. Uitspattige geboue in arm gebiede stel nie die ware beeld van God, soos geopenbaar in Jesus Christus, voor nie.

- Kerkgeboue moet altyd eskatologiese in karakter wees. Die tydelike van die aardse moet in gedagte gehou word - in beplanning - teenoor die hemelse permanensie, wat deur God gebou word.
- Van al die heiligdomme, wat bespreek en nagevors is, het die tent in die Ou Testament en die huiskerk in die Nuwe Testament, vir God die meeste krag gedra.
- Kerkgeboue is nie gegewenes - wat vir tyd en ewigheid sal bly staan - net omdat dit 'n gebou is of was, waar God aanbid word nie. Om dus van die veronderstelling uit te gaan dat God self sy kerk in stand hou, wanneer kerkgeboue se kostes vir oprigting beplan word, is onbybels en 'n teologiese dwaling.
- Die prys wat betaal gaan word om 'n kerkgebou op te rig - in terme van tyd, onderlinge verhoudinge en geld - moet duidelik bereken word. Tyd, verhoudinge en geld is belangrik in die uitvoering van die roeping van God en nie geboue nie.
- God se seën het met mense te doen en nie met dinge nie.
- Alhoewel God nie altyd saamstem met die uitspattigheid van plekke van aanbidding nie, aanvaar Hy sulke plekke, omdat Hy nog steeds daar aanbid en gedien word.
- Feitlik in alle plekke van aanbidding is sulke plekke of geboue opgerig met die oog op multifunksionele gebruik. Kerkgeboue is beplan, op- en ingerig om die direkte gemeenskap te dien - in terme van sosiale-, maatskaplike-, onderrig-, publieke- en rekreatiewe gebruik. Die kerkgebou was dikwels tegelyk gemeenskapsentrum en aanbiddingsplek.
- Kerkgeboue moet beplan word om soveel en so dikwels as moontlik ook in die week gebruik te word en nie net op Sondag nie. Dit moet meerdoelig aangewend kan word tot diens van 'n gemeenskap.
- Die feit dat die klem vanaf die *huis van die Here* vanaf 'n gebou na mense verskuif het, het 'n herevaluasie van geboue - in terme van hulle uitleg, voorkoms en funksionaliteit - laat plaasvind.

5.4 Werklikheid

Die empiriese studie het die werklikheid rondom die beplanning en oprigting van kerksentrums in die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, die afgelope tien jaar, as volg na vore laat tree:

- Kerkgeboue, word gesien as huise vir God, waar Hy ontmoet word, asof God self daar woon.
- Daar word gedink oor kerkgeboue, as tempels, vanuit 'n Ou Testamentiese perspektief.
- Gemeentes die siening handhaaf, dat kerksentrums nuwe en/of voornemende lidmate na 'n gemeente lok en erediensbywoning verhoog. Derhalwe, word minimale aandag aan sending, evangelisasie en gemeentebou gegee.
- Gemeentes die indruk handhaaf, dat kerksentrums instrumente van evangelisasie is.
- Geboue gee gemeentes identiteit en nie hulle missionêre- of dissipelskapsroeping nie.
- Kerksentrums glad nie voorsiening maak vir uitbreiding van ledemate nie.
- Kerksentrums word minimaal benut in die week en op Sondae.
- Kerksentrums word bewaar vir eie gebruik en weggehou van die gemeenskap om te gebruik.
- Kerksentrums glad nie vir die gemeenskap beplan en opgerig word nie, maar uitsluitlik vir gemeentelike gebruik beplan word.
- Kerksentrums geheel en al onderbenut word deur die gemeentes en die gemeenskap.
- Gemeentes is simpatiek teenoor die omliggende gemeenskap, maar is nie empaties betrokke nie.
- Gemeentebou speel glad nie 'n rol in die beplanning en/of oprigting van kerksentrums nie.
- Kerkgeboue slegs opgerig en beplan word, vir gebruik tydens eredienste.
- Kerksentrums glad nie multifunksioneel beplan of ingerig word nie.
- Daar by gemeentes van die Kerk, geen Bybelse kennis rondom die beplanning en oprigting van kerksentrums bestaan nie.
- Kerksentrums moet mooi en duursaam wees, omdat net die beste goed genoeg is vir God.
- Die Kerk die siening handhaaf, dat kerkgeboue gelowiges motiveer, om uit te reik en meer offergawes te gee en nie die roeping van Christus nie.
- Kerksentrums ten duurste opgerig word, terwyl daar feitlik geen fondse vir gemeentebou en ander uitreikaksies beskikbaar is nie.
- Kerksentrums word opgerig om fondse te bekom uit die gemeenskap en nie om die gemeenskap te ondersteun nie.
- Fondse word op dinge spandeer en nie op mense nie.

- Kerkentrums nie koste effektief opgerig word nie, maar 'n vermorsing van gemeentefondse tot gevolg het.
- Die indruk by gemeentes bestaan, dat groot lenings vir die oprigting van geboue aangeaan kan word, aangesien God self sal sorg, dat dit afbetaal word.
- Fondsinsamelings om geboue af te betaal en in stand te hou, dreineer lidmate se energie. Gevolglik word die roeping van Christus na die wêreld genegeer.
- Daar bestaan geen werklike behoefte by gemeentes om ledemaatgetalle te laat groei nie, behalwe deur natuurlike aanwas.

5.5 Hipotese tot Teorie

Wanneer die ideale teenoor die werklikheid gestel word, kom dit onomwonde na vore, dat die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika die afgelope tien jaar geensins met gemeentebou rekening gehou het, in die beplanning en oprigting van hul kerkentrums nie. Dit staan ook duidelik uit, dat die gemeentesentrums nie beplan of opgerig is, om die breër gemeenskap te dien nie, maar slegs die gemeenskap van gelowiges.

Derhalwe kan onomwonde gesê word, dat die hipoteses as teorieë bewys is.

LITERATUURLYS

- ANTONITES, A.J. 1996. *Logika & Metodologie*. Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- ARMSTRONG, R.S. 1979. *Service Evangelism*. Philadelphia: The Westminster Press.
- BADENHORST, J.A.C. 1969. *Die Vergeesteliking van die Tempel in die Nuwe Testament* BD-skripsie. Universiteit van Pretoria.
- BARCLAY, W. 1975. *The Gospel of Matthew, Vol. 2*. Philadelphia: The Westminster Press.
- BARKER, J.A. 1985. *Discovering the Future*. St. Paul: ILI Press.
- BARKER, M. 1991. *The Gate of Heaven*. Bristol: The Longdunn Press.
- BARNA, G. 1998. *The Second Coming of the Church*. Nashville: Word.
- BARNARD, A.C. 1981. *Die Erediens*. Pretoria: N.G. Kerkboekhandel Transvaal.
- BERKHOF, H. 1979. *Christian Belief*. Grand Rapids: Trans. S. Woudstra.
- BISSCHOFF, J.H. 1991. *Gemeentebou: 'n Prakties-Teologiese Basisteorie*. DD Proefskrif. Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- BONHOEFFER, D. 1959. *The Cost of Discipleship*. London: SCM Press Ltd.
- BOSCH, D.J. 1979. *Heil vir die Wêreld*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- BOSCH, D.J. 1991. *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*. New York: Orbis.
- BOTHA, F.J. 1989. Die Openbaring van Johannes, in Van Zyl. A.H. (hoofred), *Die Verklarende Bybel*. Kaapstad: Lux Verbi.
- BOWMAN, R. & HALL, E. 1996. *When NOT to Borrow*. Unconventional Financial Wisdom to Set Your Church Free. Grand Rapids: Baker Books.
- BOWMAN, R. & HALL, E. 2000. *When NOT to Build*. An Architect's Unconventional Financial Wisdom to set Your Church Free. Grand Rapids: Baker Books.
- BURDEN, J. & DEIST, F.E. 1986. *Kom ons doen Bybelstudie*. Pretoria: Acacia.
- BURGER, C. 1991. *Die Dinamika van 'n Christelike Geloofsgemeenskap*. Nuut gedink oor gemeentes. Goodwood: Lux Verbi.
- CALLAHAN, K.L. 1983. *Twelve Keys to an Effective Church*. Strategic Planning for Mission. San Francisco: JOSSEY-BASS.
- CALLAHAN, K.L. 1987. *Twelve Keys to an Effective Church*. The Leaders' Guide. San Francisco: JOSSEY-BASS.
- CALLAHAN, K.L. 1995. *Building for Effective Mission*. A Complete Guide for Congregations on Bricks and Mortar Issues. San Francisco: JOSSEY-BASS.
- COLE, R.A. 1950. *The New Temple*. London: Tyndale Press.
- CONGAR, Y. 1962. *The Mystery of the Temple*. London: Burns & Oates.
- DAVIES, J.G. 1968. *The Secular Use of Church Buildings*. London: S.C.M. Press.
- DE VOS, A.S. et al. 2002. *Research at Grass Roots*. For the social sciences and Human service professionals. Pretoria: Van Schaik Publishers.
- DEIST, F.E. 1984. *A Concise Dictionary of Theological Terms*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- DE VAUX, R. 1961. *Ancient Israel: Its Life and Institutions*. London: Darton, Longman & Todd.
- DINGEMANS, G.D.J. 1986. *In de leerschool van het geloof*. Kampen: KOK.
- DINGEMANS, G.D.J. 1990. *De tijd van de verborgen God*. 's-Gravenhage: Boekencentrum.
- DREYER, T.F.J. 1991. Eerste treë in die Praktiese Teologie – Waarheen? HTS 47, p.597-608.

- DREYER, T.F.J. 1995. Implikasies van die kommunikatiewe handelingsteorie vir 'n prakties-teologiese perspektief op die ekklesiologie HTS 51/3, p.792-805.
- DREYER, T.F.J. 2004. God woon nie in mensgemaakte konstruksies nie HTS 60/3, p.666-669.
- DUNN, J.D.G. 1992. *Jesus' Call to Discipleship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DU RAND, J.A. 1992. *Kyk, die Koning kom!* 'n Populêre verklaring van die boek Openbaring. Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy.
- DUVENHAGE, S. 1976. *Die Dekor van die Nuwe Testament*. Pretoria: Interkerklike Uitgewerstrust.
- FENSHAM, F.C. 1981. *Die Brief aan die Hebreërs*. Kaapstad: NG Kerk-Uitgewers.
- FOLEY, E. 1991. *From Age to Age*. Chicago: Liturgy Training Publications.
- FREEDMAN, D.N. & WRIGHT, G.E. 1961. *The Biblical Archaeologist Reader*. New York: Doubleday.
- FUCHS, J.W. 1971. *Kramer's Woordenbuch Latijn*. Amsterdam: Van Goor Zonen.
- GAMBER, K. 1968. *Domus Ecclesiae*. Regensburg: Pustet.
- GARBERS, J.G. 1996. *Doeltreffende geesteswetenskaplike navorsing*. Pretoria: JL van Schaik.
- GASTON, L. 1970. *No Stone on Another*. Leiden: Brill.
- GEORGE, C.F. 1992. *Prepare Your Church for the Future*. Grand Rapids: Fleming H. Revell.
- GETZ, G.A. 1984. *Sharpening the Focus of the Church*. Wheaton: Victor Books.
- GIBBS, E. 1990. *I beleive in Church Growth*. London: Hodder & Stoughton.
- GIBBS, E. 2000. *ChurchNext*. Quantum Changes in How We Do Ministry. Downers Grove: InterVarsity Press.
- GILES, R. 1999. *Re-Pitching the Tent*. Minnesota: The Liturgical Press.
- GISPEN, W.H. et al. 1977. *Bybelse Ensiklopedie*. Kaapstad: Verenigde Protestantse Uitgewers (Edms) Bpk.
- GOETZMANN, J. 1986. *The New International Dictionary of New Testament Theology*. Grand Rapids: Zondervan.
- GROENEWALD, E.P. 1973. *Die Evangelie van Lukas*. Kaapstad: NG Kerk-Uitgewers.
- GROENEWALD, E.P. 1977. *Die Briewe van Petrus*. Kaapstad: NG Kerk-Uitgewers.
- GROENEWALD, E.P. 1980. *Die Evangelie van Johannes*. Kaapstad: NG Kerk-Uitgewers.
- GROENEWALD, E.P. 1983. *Die Openbaring van Johannes*. Kaapstad: NG Kerk-Uitgewers.
- GUDER, D. 1998. *Missional Church*. Grand Rapids: Eerdmans.
- GUTHRIE, D. 1983. *The Letter to the Hebrews*. Leicester: Inter-Varsity Press.
- HANEY, D. 1980. *The Idea of the Laity*. Grand Rapids: Zondervan.

- HANNAH, C. & OOSTHUIZEN, W.L. 1984. *Evalueringsprosedures in die Onderwys*.
Pretoria: Mathematicae.
- HARMON, N.B. et al. 1954. *The Interpreter's Bible vol III*. Nashville: Abingdon.
- HEITINK, G. 1999. *Practical Theology*. Cambridge: Grand Rapids.
- HENDRIKS, H.J. 1987. 'n Teologies-Prinsipiële begroning vir die Opbou van die Gemeente.
in Smuts, A.H. (Red). *Praktiese Teologie in Suid-Afrika*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- HENDRIKS, H.J. 1992. *Strategiese Beplanning in die Gemeente*. Wellington: Hugenate.
- HEYNS, J.A. 1978. *Dogmatiek*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- HEYNS, L.M. 1987. *Praktiese Teologie. Inleiding in die Praktiese Teologie*.
Studiegids Praktiese Teologie 100. Pretoria: UNISA.
- HILL, D. 1972. *The Gospel of Matthew*. London: Marshall, Morgan & Scott.
- HUNTER, A.M. 1979. *The Work and Words of Jesus*. Suffolk: The Ghaucer Press.
- JONKER, W.D. 1981. *In Diens van die Woord*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- KOESTER, C.R. 1989. *The Dwelling of God*.
Washington: The Catholic Biblical Association of America.
- KIENE, P.F. 1976. *The Tabernacle of God in the Wilderness of Sinai*.
Michigan: Zondervan.
- LIDDELL, H.G. & SCOTT, R. 1968. *Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.
- LOADER, J.A. 1989. Natuur 'n katedraal: Word bewus van God se verhewenheid
en eie kleinheid, *Beeld* 17 Oktober 1989.
- LOUW, D.J. 1980. *Die Stad in die Mens. Oor Kerk-wees Vandag*.
Pretoria: NG Kerk Boekhandel.
- MAERTENS, T. 1970. *Assembly for Christ*. London: Darton, Longman & Todd.
- MALPHURS, A. 1993. *Pouring New Wine into Old Wineskins. How to Change a Church without
Destroying It*. Grand Rapids: Baker Books.
- MARSHALL, I.H. 1980. *The Acts of the Apostles*. Grand Rapids: Eerdmans Publishing Co.
- McKELVEY, R.J. 1969. *The New Temple*. London: Oxford University Press.
- MOLTMANN, J. 1977. *The Church in the Power of the Spirit*. London: SCM Press Ltd.
- MOLTMANN, J. 1978. *The Open Church*. London: SCM Press Ltd.
- MOORE, G.F. 1962. *Judaism in the First Centuries of the Christian Era. Vol 2*.
Cambridge: Harvard University Press.
- MUNROE, M. 1992. *In Pursuit of Purpose*. Shippensburg: Destiny Image.
- Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika. 2004. *Agenda vir die 67ste Algemene Kerkvergadering*.
Pretoria.

- NEL, M. 1986. *Teologiese Perspektiewe op Gemeentebou*.
Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- NEL, M. 1987. Die verhouding van Gemeentebou tot die ander dissiplines van die vak Praktiese Teologie en ander Teologiese vakke. In Smuts, A.H. (Red).
Praktiese Teologie in Suid-Afrika. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- NEL, M. 1994. *Gemeentebou*. Halfway House: Orion.
- NOORDEGRAAF, A. 1990. Overwegingen rondom het tema gemeenteopbouw.
Theologia Reformata 33, p.123-145.
- OBERHOLZER, J.P. 1986. *Die Heidelbergse Kategismus*.
In vier teksuitgawes, met inleiding en teksvergelyking. Pretoria: Kital.
- ODENDAAL, F.F. e.a. 1984. *Verklarende Handboek by die Afrikaanse Taal*.
Tweede uitgawe vierde druk. Doornfontein: Perskor-Utgewery.
- OSWALD, R.M. & FRIEDRICH, R.E. 1996. *Discerning Your Congregation's Future*.
A Strategic and Spiritual Approach. Herndon: An Alban Institute Publication.
- ORTIZ, J.C. 1975. *Disciple*. Hants: Marshall Pickering.
- PICKARD, S.K. 1999. *Liberating Evangelism*.
Gospel, Theology and Dynamics of Communication.
Harrisburg: Trinity Press International.
- PIETERSE, H.J.C. 1991. Die wetenskapsteoretiese grondslag van die praktiese teologie.
Praktiese teologie in Suid-Afrika. 6(1), 38-51.
- PETERSON, E.H. 1997. *Subversive Spirituality*. Grand Rapids: Eerdmans.
- PETERSON, E.H. 2005. *Aanhaling by The Message*. Christianity Today. Maart 2005. p.73.
- ROBERTS, J.H. 1983. *Die Brief aan die Efesiërs*. Kaapstad: NG Kerk-Uitgewers.
- SIMSON, W. 1998. *Houses that changed the world. Towards a Re-Incarnation of Church*.
Madras: Draft Copy.
- SMIT, G.H. 1997. *Ekklesiologie en Gemeentebou: 'n Prakties-Teologiese studie*.
DD Proefskrif. Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- SMUTS, M. 1995. *Ontwikkeling van 'n Gemeentelike bedieningsmodel*.
DD Proefskrif. Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- SNYDER, G.F. 1985. *Ante Pacem: Archaeological Evidence of Church Life before Constantine*. Macon: Mecer University Press.
- SNYDER, H.A. 1991. *Models of the Kingdom*. Oregon: Wipf and Stock Publishers.
- STEENKAMP, E. 2004. *Die Groot Aanhalingboek*. Wellington: Lux Verbi.
- TE VELDE, M. 1989. *Gereformeerde Gemeenteopbouw – Een eerste koersbepaling voor een*

- nieuw theologisch vak*. Barneveld: De Vuurbraak.
- TE VELDE, M. 1992. *Gemeenteopbouw 1 – Doelgericht en Samehangend Werken in de Christelike Gemeente*. Barneveld: De Vuurbraak.
- TERRIEN, S. 1978. *The Elusive Presence*. San Francisco: Harper & Row Publishers.
- TURNER, H.W. 1979. *From Temple to Meeting House*. Hague: Mouton Publishers.
- VAN AARDE, A.G. 1989. Hand 7:48 – “Die Allerhoogste woon nie in mensgemaakte Konstruksies nie...” *Die relevansie van die Nuwe Testamentiese Wetenskap na aanleiding van die metafoor tempel*.
Intreerede gelewer op 2 November 1989 by aanvaarding van Professoraat.
Universiteit van Pretoria.
- VAN DER MERWE, J.C. 1999. *’n Prakties-Teologiese evaluering van ’n gemeentebouprojek in die Nederduitsch Hervormde Gemeente Kempton Park-Oos met die oog op die daarstelling van ’n praktykmodel in die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika*.
DD Proefskrif. Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- VAN DER WESTHUIZEN, H.G. 1990. Besinning oor die apostolaat in die Nederduitsch Hervormde Kerk. HTS 46\4, p.542-566.
- VAN ECK, E. 1993. *Galilee and Jerusalem in Mark’s Story of Jesus: A Narratological and Social Scientific Interpretation*. DD Thesis. Pretoria: University of Pretoria.
- VAN WYK, D.J.C. 1996. Die roeping van die Kerk in ’n veranderde Suid-Afrika.
HTS 52\1, p.147-164.
- VAN LEEUWEN, A.T. 1964. *Christianity in World History*. London: Edinburgh House Press.
- VERMES, G. 1977. *The Dead Sea Scrolls*. Great Britain: William Collins Sons & Co. Ltd.
- VOSLOO, W. 1993. Genesis, in Vosloo W. & Van Rensburg F.J. (red), *Die Bybel in Praktyk*.
Vereeniging: CHRISTELIKE UITGEWERSMAATSKAPPY.
- WALLIS, J. 1976. *Agenda for Biblical People*. New York: Harper & Row.
- WARREN, R. 2003. *Die Doelgerigte Lewe*. Jeppestown: Zondervan ZA.
- WATSON, D. 1981. *Discipleship*. London: Hodder & Stoughton.
- WESTERMANN, C. 1968. *Isaiah 40-66. Old Testament Library*. London: SCM.
- WHITE, L.M. 1990. *The Social Origins of Christian Architecture*. Vol 1. Building God’s House in the Roman world: Architectural Adaptation among Pagans, Jews and Christians. Valley Forge: Trinity Press International.
- ZEHR, P.M. 1981. *God Dwells with His People*. Scottsdale: Herald Press.

Internet Bronne

- Knight, K. 2003. *The Catholic Encyclopedia*. Synagogue. Updated 18 Aug 2004.
<http://www.newadvent.org/cathen/14379b.htm> (29 Nov 2004).
- Runesson, A. *The Nature and Origins of the 1st-Century Synagogue*. McMaster University.
Canada. July 2004. <Http://www.bibleinterp.com/articles.htm> (12 Okt. 2004).
- The Synagogue and the Temple. <http://biblia.com/jesusbible/synagogue.htm> (15 Sept. 2005).
- Wardell, B.R. 2004. *Short History of Church Buildings. The House Church*.
[http://www.brucewardell.com/pdf docs/BRWchrch_hist.pdf](http://www.brucewardell.com/pdf_docs/BRWchrch_hist.pdf) (6 Des 2004).

Bylaag A

Vraelys

Opmerkings

- Vul asseblief die vraelys so volledig as moontlik in.
- Die vraelys moet verkieslik deur die skriba en/of die kassier beantwoord word en nie deur die predikant/e nie.
- Die Ja/Nee antwoorde kan beantwoord word deur die toepaslike antwoord te kleur met die *Font color (Auto)* - enige ander kleur as swart - wat op Word se *Toolbar* aangedui word as **A** of u kan die hele blokkie van die antwoord wat u kies inkleur met *Highlight*, wat aangedui word met 'n *kwassie* net langs die **A**, op die *Toolbar*.
- Die gedeeltes, waar u 'n verklaring of opmerking moet skryf, kan net ingetik word.
- Dit mag voorkom of sommige van die vrae 'n herhaling is, antwoord dit asseblief, want daar is bepaalde redes hoekom dit so opgestel is.
- Wees asseblief eerlik in u antwoorde, aangesien die toetsing nie die voortreflikheid van u gemeente wil meet nie, maar eerder 'n tendens in die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika wil navors. Alle antwoordstelle sal derhalwe deur die Administrateur van die Kerk, mnr Kobus Viljoen gekontroleer word, ten einde 'n getroue weergawe te verseker.

Begrippe

Lidmate	Almal wat belydenis van geloof afgelê het.
Ledemate	Almal in die gemeente, kinders ingesluit.
Kerkbou	Oprigting van die fisiese gebou.
Gemeentebou	Opbou van die gemeente se geloofslewe om as dissipels missionêr uit te reik.
Gemeente	Almal wat aan dieselfde geloofsgemeenskap behoort, met ander woorde, al die ledemate in u gemeente.
Gemeenskap	Almal wat nie ledemate van u gemeente is nie, maar in die direkte radius van u gemeente woon. Dit sluit alle bevolkingsgroepe in.
Kerkgebou	Waar die erediens plaasvind.
Kerkkompleks	Al die geboue, die kerkgebou ingesluit.

1. Gemeentebou

Vraag 1.1

Hoeveel ledemate is daar in u gemeente?	
---	--

Vraag 1.2

Met watter persentasie het die gemeenskap (<i>almal</i>), in die radius van die gemeente gegroei, of afgeneem, sedert u kerkkompleks opgerig is? (Hierdie inligting kan by die plaaslike stadsraad bekom word)	%
---	---

Vraag 1.3

Met hoeveel ledemate het u gemeente gegroei, of afgeneem, sedert u kerkgebou opgerig is?	
--	--

Vraag 1.4

Hoeveel ledemate woon gemiddeld die eredienste by, volgens u nuutste ringsverslag?	%
--	---

Vraag 1.5

Het u gemeente enigins 'n gemeenteboukonsultant genader of gekonsulteer in die beplanning van u kerkgebou? Indien wel, wanneer? Wie?	Ja	Nee
--	----	-----

Vraag 1.6

Was die gemeenteboukursus of beplanning gehou, voordat die kerkkompleks voltooi is, of daarna?	Voor	Na
--	------	----

Vraag 1.7

In watter mate het die lidmaatgetalle in u gemeente toegeneem, nie a.g.v. natuurlike aanwas nie, maar as gevolg van die volgende genoemde aktiwiteite, volgens die jongste ringsverslag?	
Sending	%
Evangelisasie	%
Ander Uitreikingsaksies	%
Noem, indien enige	

Vraag 1.8

Hoeveel tyd is aan gemeentebou-, gemeente ontwikkeling- of gemeentegroei projekte gespandeer in u gemeente se afgelope verslagjaar? (Uitgedruk in ure)	
--	--

Vraag 1.9

Is daar enigsins navorsing gedoen om agter te kom wat die Bybel se siening is rondom kerkgeboue – die bou en inrigting daarvan ?	Ja	Nee
Indien wel, waarvolgens?		

2. Gemeenskapgerigtheid

Vraag 2.1

Is die kerkgebou so beplan en ingerig om gebruikersvriendelik te wees vir die hele gemeenskap?	Ja	Nee
Is die kerkgebou uitsluitlik ingerig vir eie gemeentelike behoeftes?	Ja	Nee
Motiveer u antwoord:		

Vraag 2.2

Gebruik die gemeenskap – lidmate uitgesluit – die kerkkompleks?	Ja	Nee
Indien wel, waarvoor?	1.	
	2.	
	3.	
	4.	
	5.	
Hoeveel ure per week gebruik die gemeenskap u kerkkompleks?		

Vraag 2.3

Is die gemeenskap daarvan bewus, dat die kerkkompleks tot beskikking vir hul gebruik is?	Ja	Nee
Indien ja, hoe word dit aan die gemeenskap gekommunikeer?		

Vraag 2.4

Is daar 'n behoefte in u gemeente om u gebouekompleks so te verander, dat dit toeganklik vir die gemeenskap se behoeftes kan wees?	Ja	Nee
Indien wel, wat het u in gedagte?		

Vraag 2.5

Het u 'n professionele behoeftebepaling van die gemeenskap in u omgewing laat doen, om die gemeenskap se behoeftes ten opsigte van 'n kerkkompleks te identifiseer, voordat u, u kerkgebou opgerig het?	Ja	Nee
Indien ja, deur wie?		
Indien ja, hoeveel van die behoeftes is in gedagte gehou in die bespreking en beplanning van u kerkkompleks? Noem dit:		

Vraag 2.6

Wie was die belangrikste in die beplanning van u kerkkompleks? <i>(Merk toepaslike blok)</i>	Gemeente	Gemeenskap
---	----------	------------

Vraag 2.7

Wat was u eerste prioriteit as gemeente? <i>(Merk toepaslike blok)</i>	Bou eers kerk	Dien die gemeenskap
---	---------------	---------------------

Vraag 2.8

Het u kort- en/of langtermyn doelwitte om u kerkkompleks toeganklik te maak vir gebruik, deur u omliggende gemeenskap? <i>(Dui u antwoord met 'n kruisie in die teenoorstaande blokkie aan)</i>	
Geen	
Korttermyn doelwitte	
Langtermyn doelwitte	
Indien wel, noem en motiveer u doelwitte:	

3. Kerkkompleks

Vraag 3.1

Is u kerkkompleks 'n nuwe gebou in 'n nuut gestigte gemeente?	Ja	Nee
Het u kerkkompleks 'n reeds bestaande kompleks vervang?	Ja	Nee
Indien dit 'n vervanging is, waarom het die vorige kerkkompleks uitgedien geraak?		
Hoeveel ledemate kon die vorige kerkgebou akkommodeer?		

Vraag 3.2

Dink u die styl, vorm en duursaamheid van u kerkkompleks pas in by die omgewing se woonhuise?	Ja	Nee
Staan die kerkkompleks uit as 'n duursame gebou teenoor ander geboue in die omgewing?	Ja	Nee

Vraag 3.3

Was dit enigsins by u 'n oorweging om nie kerk te bou nie?	Ja	Nee
Is dit ooit in u beplanning oorweeg om eerder op 'n permanente basis 'n skoolsaal, teater of ander geskikte ruimte te gebruik as 'n plek om kerk te hou?	Ja	Nee
Is daar 'n alternatiewe gebou, plan of kompleks oorweeg in die beplanning van u huidige kerkkompleks?	Ja	Nee
Waarom is daarteen besluit? <i>Merk die korrekte keuse(s)</i>	Dit is onprakties	
	Gemeente wou eie kerkkompleks besit	
	God moet in 'n ordentlike gebou gedien word	
	Gemeente wil nie 'n gebou deel, wat in die week vir ander aktiwiteite gebruik word nie	
	Dit is tradisie om God in 'n spesiale gebou te aanbid	
	Om 'n gebou te besit gee aan 'n gemeente identiteit	
Ander rede?		

Vraag 3.4

Hoeveel ure per week word die kerkkompleks benut?									
Dui die aantal dae per week aan wat die gebou in gebruik is.	Slegs Sondag	2 dae	3 dae	4 dae	5 dae	6 dae	7 dae		

Vraag 3.5

Is toekomstige groeipatrone in u gemeente se radius bepaal?	Ja	Nee
---	----	-----

Vraag 3.6

Hoeveel ledemate kan u kerkgebou huisves?	
---	--

Vraag 3.7

Is u kerk ontwerp met vaste banke, 'n vaste preekstoel, 'n liturgiese area of is dit net 'n dop, waarin alles rondgeskuif kan word? Ja = Vaste banke, preekstoel en liturgiese ruimte Nee = Los dop, waarin alles kan rondskuif	Ja	Nee
---	----	-----

Vraag 3.8

Is die gebou vir u 'n huis van God, waarin God sy inwoning kan vind?	Ja	Nee
--	----	-----

Vraag 3.9

Is dit vir u belangrik, dat u kerksentrum esteties mooi moet wees?	Ja	Nee
Dink u dit is belangrik dat God trots en bly moet wees, op die kerkgebou, wat sy kinders vir Hom gebou het?	Ja	Nee
Waarom voel u so?		

Vraag 3.10

Vir hoeveel ure per week word elke vertrek in die kerkkompleks naastenby gebruik?			
Vertrek in Kerkkompleks	Kerklike Aktiwiteite	Ander Aktiwiteite	Tyd
Kategeselokale			
Kerkgebou			
Administrasiegeboue			
Kerksaal			
Gimnasium			
Kerkterrein			
Ander (<i>Noem</i>)			
Ander (<i>Noem</i>)			

Vraag 3.11

Waarom is die nuwe kerkkompleks opgerig? (<i>U kan slegs 1 antwoord merk of almal</i>)	Merk met kruis
’n Nuwe gebou sal meer lidmate na die kerk lok	
Lidmate sal meer gemotiveerd uitreik, vanuit ’n nuwe kerkgebou, waarop hul trots kan wees	
’n Nuwe gebou sal ’n gunstiger atmosfeer skep vir die belewenis van die erediens	
Die gemeente wil ’n huis vir God bou, derhalwe is net die beste goed genoeg vir God	
Die gemeente sal gemotiveerd wees om groter en meer offergawes te gee	
Die gemeente sal in ’n gemeenskaplike doel verenig wees	
Dit sal ons gemeente in die gemeenskap laat uitstaan, as ’n gemeente wat vooruitgaan en goed funksioneer	
Ander rede?	

4. Finansies

Vraag 4.1

Was die kerkgebou/kerkkompleks kontant of op skuld gebou?	Kontant	Skuld
Wat was die leningsbedrag?		
Wat is/was u paaiement per maand?		
Hoe lank is die beoogde afbetalingstydperk?		

Vraag 4.2

Hoeveel geld word jaarliks op onderhoud en herstel van die gebou spandeer?	
--	--

Vraag 4.3

Hoeveel geld is per maand beskikbaar vir:	
Sending	
Evangelisasie	
Plaaslike uitreikingsaksies	

Vraag 4.4

Hoeveel gemeentelede word maandeliks finansiële binne gemeenteverband gehelp?	
Noem die totale bedrag:	

Vraag 4.5

Hoeveel persone word maandeliks buite die gemeente, in u direkte gemeenskap, gehelp?	
Noem die totale bedrag:	

Vraag 4.6

Hoeveel geld is aan gemeentebou-, gemeente ontwikkeling- of gemeentegroei projekte gespandeer in u gemeente se afgelope verslagjaar?	
--	--

Vraag 4.7

Hang die afbetaling van u kerkgebou af van toekomstige groei in getalle?	Ja	Nee
--	----	-----

Vraag 4.8

Hoeveel voltydse betaalde poste het u gemeente? (<i>Predikant, administratiewe beampte, tuinwerkers, koster, maatskaplike werker. Almal wat vergoeding by die gemeente ontvang vir dienste gelewer</i>)	
Hoeveel is dit van u totale maandelikse uitgawes?	%

Vraag 4.9

Is die offergawes voldoende om die kerkkompleks se skuld en rente te delg of is ekstra projekte nodig om die las te verlig?	Ja	Nee
Noem die projekte:		
Hoeveel fondse word jaarliks hierdeur gegeneer? (<i>Uitgedruk as 'n persentasie van die totale uitgawes</i>)		%

Vraag 4.10

Het die offergawes gestyg/vermeerder per lidmaat, nadat die kerkgebou voltooi is?	Ja	Nee
---	----	-----

Vraag 4.11

Indien u kerkkompleks reeds afbetaal is:	
Hoeveel maande het dit geneem om af te betaal?	
Wat was die totale bedrag wat afbetaal is? (<i>Ook ander geboue wat later opgerig is</i>)	
Wat was die bedrag wat aan rente spandeer is, oor die tydperk?	

Vraag 4.12

Hoeveel van u totale uitgawes word per maand aan die volgende spandeer (<i>In persentasie uitgedruk</i>)	
Item	Persentasie
Alle salarisse sowel as die predikant se traktement	
Onderhoud van geboue	
Skuldlas op geboue	
Sending en Evangelisasie	
Plaaslike uitreikaksies (bv. Sopkombuis)	
Maatskaplike hulp en bystand binne gemeente	
Maatskaplike hulp en bystand buite gemeente	

Vraag 4.13

Is u jaarlikse begroting voldoende?	Ja	Nee
Indien nie, in persentasie uitgedruk, hoeveel is u onder of bo die begroting?		%

Vraag 4.14

Teen watter bedrag is die kerkgebou opgerig ?	
Wat is u kerkkompleks se huidige waardasie?	

Vraag 4.15

In die finansiële beplanning van die kerkkompleks, was die gevoel dat die bedrag <i>geleen</i> kan word, omdat God self sy kerk in stand sal hou en sal sorg dat die bedrag afbetaal sal word?	Ja	Nee
--	----	-----

Vraag 4.16

Dink u, u kerkgebou is werklik 'n Tempel van God?	Ja	Nee
Indien wel, motiveer		